

**Міністерство внутрішніх справ України
Національна академія внутрішніх справ України**

На правах рукопису

Бабенко Вадим Григорович

УДК: 378.046.4:[351.743:796

**Формування мотивації фізичної підготовки в системі
професійної освіти працівників МВС України**

13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

ДИСЕРТАЦІЯ

на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Науковий керівник:

Дубогай Олександра Дмитрівна,
доктор педагогічних наук, професор

Київ – 2005

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ, ПРАКТИЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ЗАСАДИ СУЧАСНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ МВС УКРАЇНИ	19
1.1. Мотивація, мотив та сучасні засади фізичної підготовки працівників практичних ОВС	19
1.2. Психолого-педагогічні умови формування мотивації працівників ОВС України до фізичної підготовки в системі їх професійної освіти	54
1.3. Специфіка фізичного удосконалення працівників ОВС у процесі професійної підготовки.....	77
ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ	96
РОЗДІЛ 2. ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОЇ МОТИВАЦІЇ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ ФІЗИЧНИХ КОНДИЦІЙ ПРАЦІВНИКІВ ОВС УКРАЇНИ	100
2.1. Аналіз проблеми дослідження у діяльності практичних органів і підрозділів внутрішніх справ	100
2.2. Теоретичне та практичне застосування методу асоційованого навчання в системі фізичної підготовки працівників практичних ОВС	142

2.3. Експериментальне підтвердження ефективності впливу методики асоційованого навчання на формування позитивної мотивації і покращення фізичних кондицій працівників практичних ОВС	156
ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ	171
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	176
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	180
ДОДАТКИ	200

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

БСП – бойова та спеціальна підготовка

ВНЗ – вищі навчальні заклади

ГУВВ – головне управління внутрішніх військ

ГУМВС – головне управління Міністерства внутрішніх справ

ДАІ – державна автомобільна інспекція

ДРП – департамент роботи з персоналом

ДСО – державна служба охорони

ЗФВ – заходи фізичного впливу

ЛФК – лікувальна фізична культура

МВС – Міністерство внутрішніх справ

НДІ (НДУ) – науково-дослідний інститут (науково-дослідна установа)

НФП – настанова з фізичної підготовки

ОВС – органи внутрішніх справ

ОСД – оперативно-службова діяльність

РБ – рукопашний бій

РФЗ – ранкова фізична зарядка

СПК – службово-посадова категорія

УМВС – управління Міністерства внутрішніх справ

УМВСТ – управління Міністерства внутрішніх справ на транспорті

ФБР (FBI) – Федеральне бюро розслідувань

ФК і С – фізична культура і спорт

ЦР ФСТ – Центральна рада фізкультурно-спортивного товариства

ВСТУП

Актуальність дослідження. Своєчасне забезпечення захисту життя, здоров'я, прав і свобод громадян, їх власності, природного середовища та інтересів суспільства від протиправних посягань – це основні функції Української держави, успішне виконання яких залежить від багатьох факторів. Історико-правові дослідження свідчать, що однією з найважливіших умов існування сучасної держави, а також для безперешкодного виконання нею окремих своїх функцій повинен створюватися відповідно оснащений і підготовлений спеціальний державний апарат. Сучасною функціональною системою, яка виконує наведені вище завдання, є міліція України або органи і підрозділи Міністерства внутрішніх справ.

У реальному службовому сьогодні працівників органів і підрозділів внутрішніх справ України здебільшого переважають ситуації екстремального характеру. Вони вимагають від працівників ОВС неабиякої витримки, швидкісних дій, виправданої і дозованої сили, спритності, витривалості, зібраності та всебічної професійно-фізичної підготовленості. Наукові дослідження практичної діяльності міліцейських підрозділів за даними М.І.Ануфрієва (1997); Г.М.Будагянца (2005); С.Є.Бутова (2002); Г.І.Васильєва (1997); Г.П.Васяновича (1997); М.І.Гаврилюка (2004); І.П.Закорка (2001); О.В.Запорожанова (2004); А.М.Ковальчука (2001); А.О.Колоколова (2004); В.П.Коржа (2001); А.Р.Луцака (2001); В.М.Синьова (2002); А.А.Стародубцева (1999); А.М.Чуха (1999) свідчать, що досягнення відмінних результатів оперативно-службової роботи можливе лише за умов високої психофізичної підготовленості працівників органів внутрішніх справ України, яка є основою їх професіоналізму.

В умовах сьогодні, на етапі розвитку та удосконалення системи фізичної підготовки в МВС України, важливим завданням реформування її змісту є гостра необхідність покращення фізичного і психічного здоров'я

працівників ОВС з урахуванням потреб їх індивідуальної спрямованості, своєчасного коригування системи навчання і виховання, а також упровадження пріоритету здорового способу життя. Так, за даними відомчих (педагогічних, медичних та психологічних) обстежень встановлено, що рухова активність працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ України поступово знижується на фоні підвищення рівня розумового, морального та фізичного навантаження, а постійне зростання інтенсивності службової діяльності суттєво впливає на їх психоемоційний стан.

Щорічні медичні обстеження, що проводяться Департаментом медичного забезпечення МВС України, свідчать про значне зростання кількості захворювань серцево-судинної та нервової систем, різноманітних захворювань суглобів, хребта, внутрішніх органів, порушення обмінних процесів в організмі, що пояснюється ненормованим робочим днем і несвоєчасним харчуванням. Ці хвороби все частіше починають спостерігатися у молоді, яка тільки прийшла на службу до ОВС. Основною причиною захворювань є не стільки сама розумова праця, скільки позбавлений рухів або значно обмежений у них спосіб життя.

Регламентовані нормативними документами МВС України обов'язкові заняття з фізичної підготовки здатні компенсувати лише 15-20 % необхідного на добу обсягу здійснюваних рухів. Статистичні дані результатів перевірок практичних органів і підрозділів внутрішніх справ України показують, що середньодобовий обсяг рухової активності більшості працівників значно нижчий від необхідного і його абсолютно недостатньо для забезпечення нормальної життєдіяльності та оптимально необхідної рухової підготовленості до виконання службових завдань. Так, особливо гостро виникла потреба у розробці нового підходу до системи фізичного удосконалення і самовдосконалення в практичних органах та підрозділах внутрішніх справ України. Він повинен бути спрямований не тільки на розвиток знань, рухових здібностей, умінь, навичок, а й базуватися на індивідуально-груповій системі обов'язкових занять або організованої

самостійної підготовки. На нашу думку, формування позитивної мотивації працівників ОВС до фізкультурно-оздоровчої рухової діяльності буде виховувати бачення особистих потреб на фоні фізичного удосконалення і самовдосконалення, що у сукупності буде сприяти покращенню власних фізичних кондицій засобами фізичної культури і спорту.

Вивчення проблем сучасної професійної підготовки працівників практичних ОВС зумовлене необхідністю подолання існуючих суперечностей, що виникають між чинними реаліями оперативно-службової діяльності, освітньо-кваліфікаційним рівнем інтелектуальної та фізичної підготовки працівників і специфікою їх професійного удосконалення. Між тим, необхідно відмітити недостатність належної уваги в практичних органах і підрозділах внутрішніх справ до оптимально раціонального використання методики фізичної підготовки у обсязі загально відведених годин у службовий час для фізичного удосконалення, що повинно забезпечувати готовність працівників ОВС до несення служби, пов'язаної з постійним професійним ризиком. Своєчасне вирішення цих та інших суперечностей потребує перегляду специфіки освітньої діяльності у сфері фізичної підготовки в системі відомчої професійної освіти працівників ОВС.

Загальні концептуальні аспекти функціонування професійної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах освіти у контексті неперервності та упровадження нових методик широко висвітлювалися у працях В.М.Галузинського, С.У.Гончаренка, О.Д.Дубогай, М.Б.Євтуха, І.А.Зязюна, А.О.Лігоцького, Л.П.Сущенко, Б.М.Шияна. Удосконалення методики професійного фізичного виховання різних груп населення стало предметом вивчення багатьох дослідників (Ю.М.Андрєєв; Б.А.Ашмарін; В.К.Бальсевіч; І.Д.Бех; В.Ф.Бойко; М.М.Булатова; М.Я.Віленський; Л.В.Волков; О.Д.Дубогай; В.О.Запорожанов; О.В.Запорожанов; Н.Д.Зубалій; В.С.Ільїн; А.П.Матвєєв; А.К.Печенін; В.М.Платонов та ін.), які розробили методичні рекомендації щодо оптимізації процесу фізичного виховання та удосконалення індивідуальних кондицій різних груп населення засобами

фізичної культури і спорту. Питання підвищення ефективності різних форм занять у системі професійної освіти курсантів і слухачів відомчих навчальних закладів МВС України було розглянуто у дослідженнях Г.М.Будагянца; С.Є.Бутова; Г.І.Васильєва; І.П.Закорка; О.В.Запорожанова; А.Р.Луцака; В.І.Пліска; С.М.Решка; В.М.Синьова; М.О.Чуносова; А.М.Чуха; Г.Х.Яворської та інших.

Особливу увагу вчених приділено вивченню методів систематичного фізичного удосконалення та самовдосконалення засобами фізичної культури і спорту. Так, нагальні проблеми упровадження самостійних занять фізичними вправами, які виконуються різними групами населення у вигляді домашніх завдань за допомогою засобів фізичної культури і спорту, досліджували Г.П.Богданов; О.Д.Дубогай; Л.Я.Іващенко; Г.А.Пастушенко; К.Г.Плотніков, Н.О.Фролова та інші. Питання формування потреб фізичного удосконалення вивчалися у дослідженнях М.Д.Зубалія; В.І.Орлова; В.М.Платонова; М.М.Булатової та інших, питання формування мотивів, потреб і ставлення різних груп населення до занять фізичними вправами розглядалися у працях В.Г.Асєєва; М.Я.Віленського; Л.В.Волкова; Є.П.Ільїна; Д.А.Кікнадзе; О.М.Леонтьєва; Г.А.Лещенка; В.М.Платонова; А.Ф.Тараненка та інших. Водночас, методи систематичного фізичного удосконалення та самовдосконалення засобами фізичної культури, формування позитивної мотивації працівників ОВС до занять в системі їх підготовки не висвітлені як предмет окремих досліджень теорії та методики професійної освіти.

Аналіз історіографії свідчить про недостатність досліджень у цій галузі незважаючи на суттєву наукову та практичну її актуальність щодо проблеми визначення взаємозв'язку формування позитивної мотивації до фізичної підготовки з рівнем фізичних можливостей працівників ОВС.

Чинними нормативними документами МВС України, які передбачають багатоступеневу професійну підготовку особового складу практичних ОВС, встановлено, що обов'язкові заняття з фізичної підготовки є одним з

найважливіших компонентів конкретно спрямованого впливу на якість оперативно-службової діяльності. Дана обставина окреслює значущість формування мотивації до систематичних занять фізичними вправами у працівників практичних ОВС з метою підвищення рівня якості готовності до специфічних службових обов'язків. Більшість наукових праць і досліджень, які проводилися та видавалися у межах цієї галузі, присвячено лише окремим гілкам системи підготовки до служби в ОВС і стосувалися вони, як правило, спеціальної фізичної, вогневої та психологічної підготовки курсантів і слухачів у рамках терміну навчання у вищих закладах освіти МВС України (Г.М.Будагянц; С.Є.Бутов; Г.І.Васильєв; І.П.Закорко; О.В.Запорожанов; А.Р.Луцак; С.М.Решко; А.М.Чух; Г.Х.Яворська).

Враховуючи значення якісної професійно-фізичної підготовки працівників практичних ОВС для успішного виконання службових завдань, відсутність її теоретичної, практичної та методичної розробленості, а також вимоги реалій сьогодення міліцейської практики зумовили вибір теми дослідження *“Формування мотивації фізичної підготовки в системі професійної освіти працівників МВС України”*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ України, “Робочого плану організаційно-практичних заходів МВС України щодо удосконалення професійної підготовки та забезпечення безпеки особового складу органів внутрішніх справ”; тематики пріоритетних напрямів фундаментальних та прикладних досліджень вищих навчальних закладів та науково-дослідних установ МВС України на період 2002-2005 рр. (додаток 2 до наказу МВС України від 30 червня 2002 року № 635, п. 5.5.1. “Удосконалення системи підготовки кадрів для органів внутрішніх справ”).

Тему дисертаційного дослідження затверджено на вченій раді Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова (протокол № 2 від 30 вересня 2004 р.) та узгоджено у Раді з координації наукової

діяльності в галузі педагогіки і психології Академії педагогічних наук України (протокол № 9 від 23 листопада 2004 р.).

Об'єкт дослідження – процес формування позитивної мотивації до фізичної підготовки в системі професійної освіти працівників МВС України.

Предмет дослідження – форми, методи і засоби формування позитивної мотивації в системі професійної освіти працівників МВС України.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність форм, методів та засобів формування позитивної мотивації до фізичної підготовки в системі професійної освіти працівників МВС України.

Гіпотеза дослідження базується на припущенні, що формування позитивної мотивації до фізичної підготовки у працівників практичних ОВС в системі їх професійної освіти набуває ефективності при умові урахування вимог специфіки практичної діяльності та упровадження психологічно і фізіологічно адаптованих до рівня фізичного стану та рухової підготовленості засобів і методів професійного фізичного удосконалення. Її результативність може бути забезпечена за умов дотримання і виконання таких психолого-педагогічних компонентів загальної системи освіти:

- упровадження у навчальний процес з фізичної підготовки працівників практичних ОВС методики асоційованого навчання, базовим підґрунтям якої є тісна взаємодія з іншими навчальними дисциплінами системи професійно-фізичної підготовки (вогневою, тактико-спеціальною і загальнопрофільною підготовкою);

- опанування необхідними теоретико-методичними знаннями з основ організованих і самостійних форм занять фізичного удосконалення;

- корекційно-цілеспрямованого стимулювання працівників ОВС з метою формування їх стійкого інтересу до підвищення рівня фізичної підготовленості.

Завдання дослідження:

1. Визначити сутність і специфічні особливості психолого-педагогічної системи формування мотивації працівників ОВС до фізичної підготовки та стан даної проблеми в практиці органів і підрозділів внутрішніх справ України на основі аналізу спеціальної, відомчої, прикладної, психолого-педагогічної і спортивної літератури.

2. Встановити ступінь ефективності чинної системи навчання з фізичної підготовки в практичних органах і підрозділах внутрішніх справ.

3. Виявити сучасний рівень сформованості мотивації до навчально-фізкультурної та самостійної діяльності засобами фізичної культури працівників практичних ОВС.

4. Розробити методику формування позитивної мотивації з метою підвищення професійно необхідного рівня фізичних кондицій працівників практичних ОВС.

5. Експериментально перевірити ефективність впливу методики асоційованого навчання в системі фізичної підготовки у взаємозв'язку з специфічними навчальними дисциплінами на ступінь формування позитивної мотивації до фізичної підготовки і підвищення загального рівня фізичних кондицій працівників практичних ОВС.

Методологічну основу дослідження становлять основні положення принципів єдності соціального й біологічного, загального й часткового при вивченні педагогічних явищ, а також принципи об'єктивності, єдності логічного та концептуального положення педагогічної науки щодо діяльності та свідомості, становлення особистості як суб'єкта діяльності, ідеї особистісно-діяльнісного підходу до розвитку особистості; функції фізичної культури і спорту та їх співвідношення з професійною освітою працівників спеціальних служб практичних ОВС як явищ соціальної дійсності у межах формування оперативно-службових знань та навичок для майбутньої практичної діяльності в органах і підрозділах внутрішніх справ України.

Теоретичну основу дослідження становлять наукові положення та результати педагогічних досліджень, які стосуються професійної освіти різних груп населення, учнів загальноосвітньої школи, середніх, спеціальних та вищих закладів освіти, висвітлені в працях В.Г.Асеева, І.Д.Беха, С.Є.Бутова, Г.І.Васильєва, Ю.В.Верхошанського, Л.С.Виготського, Л.В.Волкова, О.Д.Дубогай, Є.П.Ільїна, Д.О.Кікнадзе, О.М.Леонтьєва, Г.А.Лещенка, А.О.Лігоцького, Ю.Т.Пахоленчука, В.М.Платонова, В.І.Пліска, С.Л.Рубінштейна, Л.Д.Столяренка, Л.П.Сущенко, А.М.Чуха, Г.Х.Яворської та інших, а також матеріали документальних фондів, вітчизняних архівів, архіву та спеціальних бібліотек Міністерства внутрішніх справ України, Головного управління внутрішніх військ МВС України, Національної академії внутрішніх справ України, Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, спеціалізованих фондів Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського, Державної науково-технічної бібліотеки України, архівних та чинних нормативних документів, які стосуються організації і розвитку фізичної культури та спорту в Україні.

Методи дослідження: теоретичний аналіз проблеми на основі вивчення відомчої, історичної, філософської, психолого-педагогічної, соціологічної, медичної та спортивної літератури, наукових розробок з теорії та методики фізичного виховання з метою узагальнення теоретичних питань щодо формування мотивації до фізичного удосконалення і самовдосконалення в процесі навчально-фізкультурної та спортивної діяльності; аналіз відомчих нормативних і методичних документів, архівних матеріалів, анонімне опитування, анкетування й тестування працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ України, узагальнення передового досвіду практичної роботи найбільш кваліфікованих викладачів, інструкторів-методистів, інспекторів зі службової підготовки, працівників практичних ОВС, а також педагогічних спостережень за організацією навчального процесу з метою виявлення і визначення стану досліджуваної проблеми; проведення педагогічного експерименту з якісним і кількісним аналізом його

результатів при застосуванні методів математичної статистики з метою експериментальної перевірки гіпотези дослідження.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася з 1999 по 2004 рік на базі відділу фізичної підготовки та спорту управління професійної підготовки Департаменту роботи з персоналом МВС України, кафедри спеціальної та фізичної підготовки Навчально-наукового інституту управління Національної академії внутрішніх справ України, ГУМВС України в АР Крим, УМВС України у Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Запорізькій, Одеській, Миколаївській, Хмельницькій, Херсонській областях та м. Севастополі.

Дослідження проводилося поетапно з охопленням 1469 працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ, 19 штатних та 15 позаштатних інспекторів зі службової підготовки, 110 слухачів та 17 викладачів відомчих вищих закладів освіти.

На першому етапі (1999-2001 рр.) здійснювали теоретико-методичний аналіз і вивчення відомчої, історичної, філософської, психолого-педагогічної, соціологічної, медичної та спортивної літератури, літератури з теорії та методики фізичного виховання з метою розробки концептуальних підходів з проблеми дослідження, визначення об'єкта, предмета, мети, гіпотези, завдань та методів дослідження, проаналізовано стан чинної практики практичних органів і підрозділів внутрішніх справ, конкретизовано основні поняття і визначення досліджуваної проблеми, встановлено основні психолого-педагогічні умови формування позитивної мотивації до занять з фізичної підготовки.

Під час констатуючого експерименту було проаналізовано стан і специфіку формування мотивації працівників міліції до обов'язково-систематичних занять фізичними вправами в умовах оперативно-службової діяльності практичних органів і підрозділів внутрішніх справ, самовдосконалення фізичного стану засобами фізичної культури, визначено основні проблеми та недоліки у специфічній організації навчання при умовах

ускладнення оперативної обстановки, встановлено реально-потенційні можливості практичного органу або підрозділу внутрішніх справ стосовно підвищення якості та ефективності навчально-виховного процесу на заняттях з фізичної підготовки в системі їх професійної освіти. У ході першого етапу напрацьовувалася методика проведення формуючого експерименту.

На другому етапі (2001-2002 рр.) було проведено корекцію різних форм занять фізичними вправами, методики і у ході формуючого експерименту здійснено аналіз психолого-педагогічних умов формування позитивної мотивації працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ до фізичної підготовки в системі професійної освіти у взаємодії з іншими дисциплінами (вогневою, тактико-спеціальною і загальнопрофільною підготовкою). У визначених експериментальних групах випробували методику і систему заходів, спрямованих на формування позитивної мотивації до фізичної підготовки в системі професійної освіти працівників практичних ОВС.

На третьому етапі (2002-2004 рр.) на основі аналізу та узагальнення результатів педагогічного експерименту проведено визначення взаємозв'язку теоретичних положень з практичними результатами, сформульовано основні положення та висновки.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягають у тому, що в системі теорії та методики професійної освіти працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ України уперше визначено, проаналізовано і обгрунтовано етапи існуючого навчального процесу, специфіку та шляхи формування мотивації до фізичної підготовки; встановлено критерії оцінки та рівні сформованості мотивації, теоретично, практично та експериментально доведено ефективність формування позитивної мотивації працівників практичних ОВС до фізичної підготовки з використанням розробленої методики асоційованого навчання та взаємодії основних навчальних дисциплін (вогнева підготовка, фізична підготовка,

тактико-спеціальна підготовка, загальнопрофільна підготовка) в системі оволодіння спеціальними знаннями, уміннями і навичками.

Подальшого розвитку набула система навчання працівників практичних ОВС заходам фізичного впливу за рахунок уперше розробленої схематизації, класифікації та моделювання можливих атакуючих і захисних дій.

Матеріали дослідження характеризують стан та загальне відношення працівників практичних ОВС до професійної освіти на прикладі фізичної підготовки, а також з'ясовано специфіку, недосконалість, суперечності її розвитку та удосконалення.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що дослідження дозволило удосконалити систему професійної підготовки працівників МВС України на основі формування мотивації до фізичної підготовки.

Розроблено і впроваджено у навчально-практичну діяльність працівників практичних ОВС методику асоційованого навчання і взаємодії навчальних дисциплін системи професійної підготовки; визначено діагностичний інструментарій поточного контролю формування мотивації працівників практичних ОВС до фізичної підготовки в системі їх обов'язкового професійного навчання; розроблено методичні рекомендації формування мотивації на основі впровадження реальних можливостей розвитку та удосконалення матеріально-технічної і спортивної бази в практичних органах і підрозділах внутрішніх справ України.

Сформульовані у дослідженні основні положення, визначення і висновки, викладений фактичний матеріал можуть бути використані під час проведення подальших досліджень у системі організації фізичної підготовки і спорту в практичних органах та підрозділах внутрішніх справ України, у навчальному процесі для внесення позитивних змін у подальшу систему розвитку, організації, удосконалення загальної і спеціальної фізичної підготовки працівників міліції, а також при формуванні нової навчальної та нормативної бази. Отримані результати допомагають розвивати й удосконалювати навчальну, спортивну й фізкультурно-оздоровчу роботу, яка

сприяє залученню працівників практичних ОВС до здорового способу життя постійно зміцнюючи його засобами фізичної культури і спорту.

Вірогідність і надійність результатів дослідження забезпечується методологічною і теоретичною обґрунтованістю визначених позицій та положень; використанням комплексу різних взаємодоповнюючих методів дослідження у відповідності до предмету, мети і завдань дослідження; системним, кількісним і якісним аналізом подій, фактів, матеріалів і результатів педагогічного експерименту, що реально відображає їх гармонійну відповідність стосовно теоретичної і практичної сторони дослідження. Дані дослідження підтверджуються позитивними наслідками експериментальної роботи: фактом збільшення кількості працівників практичних ОВС з позитивно-активним та особистісно-відповідальним рівнем сформованості мотивації за рахунок збільшення активності на обов'язкових заняттях у системі професійної підготовки, сформованості у них звички до самостійно-систематичних занять фізичними вправами і зменшення загальної кількості працівників з приховано-негативним, пасивно-нейтральним, пасивно-позитивним або уповільнено-ситуативним рівнем сформованості мотивації до фізичної підготовки.

Особистий внесок автора. У спільній з О.А.Янківом науковій статті „Характеристика психолого-педагогічних процесів професійного навчання працівників ОВС” автору належить розробка загальних психолого-педагогічних тенденцій, які сприяють підвищенню професіоналізму та належному мотиваційному спрямуванню працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ України з подальшим визначенням шляхів щодо їх удосконалення та самовдосконалення.

Апробація і упровадження результатів дослідження. Основні положення, висновки і результати дослідження знайшли своє відображення та пройшли апробацію у доповідях на науково-практичних конференціях: “Фізична підготовка військовослужбовців” (Київ, 2003), “Фізична підготовка різних груп населення” (Київ, 2003), “Актуальні проблеми підготовки

працівників правоохоронних органів до дій в екстремальних ситуаціях при виконанні службових обов'язків“ (Київ, 2004); Всеукраїнських науково-практичних конференціях: “Фізичне виховання і спорт у сучасних умовах” (Черкаси, 2004), „Валеологічна освіта в навчальних закладах України: стан, напрямки та перспективи розвитку” (Кіровоград, 2005); на міжнародних семінарах з фізичної і спеціальної підготовки, поліцейської та військової системи самозахисту без зброї (Польща, м. Каліш, 1998-2001 рр.); на семінарах начальників відділів професійної підготовки головних управлінь та управлінь Міністерства внутрішніх справ України в областях та на транспорті (Чернігів, 2000; Запоріжжя, 2001; Івано-Франківськ, 2002); щорічних навчально-тренувальних зборах збірних команд МВС України з кульової стрільби, боротьби самбо та рукопашного бою; чемпіонатах МВС та ЦР ФСТ “Динамо” з професійно-прикладних видів спорту (акти упровадження від 7.03.05 р. №204 та від 16.01.05 р. №1508); внесені у 7-ий розділ “Спеціальна фізична підготовка” і підрозділ 7.1. “Заходи фізичного впливу” чинної Наставови з фізичної підготовки рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України, визначеної наказом МВС України від 25 листопада 2003 року №1444 “Про організацію професійної підготовки органів внутрішніх справ України” (акт упровадження від 17.02.2005 р. №6/3-620), а також упроваджені у систему професійної підготовки практичних органів і підрозділів внутрішніх справ України: методичні рекомендації по проведенню занять із заходів фізичного впливу (вих. з МВС України №6/3-3975 від 31.08.2001 р.) та загальної фізичної підготовки (вих. з МВС України № 6/3-2990 від 1.08.2002 р.); правила змагань з професійно-прикладних видів спорту, які включені до другої частини Єдиної спортивної класифікації України: з багатоборства снайперів міліції (вих. з МВС №2765 від 13.12.1996 р.), з багатоборства кінологів (вих. з МВС України №5651/Кв від 21.10.1998 р.), з багатоборства груп захоплення (вих. з МВС України №6/3-610 від 16.02.2001 р.).

Публікації. Основні результати, теоретичні положення та висновки дисертаційного дослідження викладено у 5 публікаціях (чотири одноосібні і одна стаття у співавторстві) у наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України.

Структура дисертації. Дисертація складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (255 найменувань), 15 додатків на 17 сторінках. Загальний обсяг дисертації 217 сторінок. Основний зміст викладено на 179 сторінках. У роботі наведено 28 таблиць та 5 схем.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ, ПРАКТИЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ЗАСАДИ СУЧАСНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ МВС УКРАЇНИ

У розділі проаналізовано основні положення та визначення дослідження, здійснено аналіз розвитку і удосконалення чинної системи фізичного виховання МВС України, а також специфіки психолого-педагогічних умов формування мотивації працівників практичних ОВС до фізичної підготовки в системі їх професійної освіти.

1.1. Мотивація, мотив та сучасні засади фізичної підготовки працівників практичних ОВС

Існуюча проблема мотивації та мотивів здавна відзначається підвищеною увагою з боку науковців. Їх ретроспективні, а тим більше сучасні погляди та думки навіть у реаліях сьогодення не знайшли чіткого поєднання у певно-сталих формах. Численні підходи до розгляду даної проблеми спричинили різні трактування існуючих понять. Так, Є.П.Ільїн зазначає, що “...обилие литературы по проблеме мотивации и мотивов сопровождается и многообразием точек зрения на их природу” [97, с. 7].

Встановлено, що мотивації і мотивам було присвячено велику кількість наукових досліджень вітчизняних (В.Г.Асєєв, 1976; І.Д.Бєх, 1995; С.Є.Бутов, 2002; Л.С.Виготський, 1991; О.Д.Дубогай, 2002; В.С.Ільїн, 1971; Є.П.Ільїн, 2003; Г.А.Лещенко, 2002; А.К.Маркова, 1990; Є.Є.Насимовська, 1988; Р.А.Пилоян, 1984 та ін.) і зарубіжних (Дж.Аткінсон, 1980; К.Мадсен, 1985; А.Маслоу, 1968; Х.Хекхаузен, 1986 та ін.) учених.

Для переважної більшості наукових праць характерно, що у багатьох випадках досліджуваний суб'єкт пояснює те, що підштовхнуло його до певної діяльності терміном “мотивація”. За твердженням Є.П.Ільїна, вперше слово “мотивація” вжив А.Шопенгауер у статті “Чотири принципи

достатньої величини” (1900-1910 pp.) [97, с. 65]. Даний термін міцно увійшов у сьогоденний психолого-педагогічний обіг для пояснення причин поведінки людини і у своїх часових реаліях знаходить різні трактування. Так, С.Л.Рубінштейном мотивація трактується як очікувана і необхідна залежність психічних явищ від факторів, що їх викликають та знаходять свою реалізацію через психіку людини [203], Л.Д.Столяренко зазначив, що мотивацію розглядають „як складний багаторівневий регулятор життєдіяльності людини, як складну багаторівневу неоднорідну систему збудників, що включає в себе потреби, мотиви, інтереси, ідеали, потяг та ін.” [213, с. 167], а О.М.Леонтьєв розглядає мотивацію як складний пружинний механізм співвідношення впливу внутрішньо-зовнішніх факторів діяльності з властивостями і якостями людини [114-116].

На думку В.Г.Асєєва, мотивація – це та сила поведінки людини, яка примушує її виконувати певні дії [14-16]. Майже однакової думки дотримується і Х.Хекхаузен, який стверджує, що мотивація відіграє основну спонукальну роль у реалізації певної дії [231].

Окрім наявності численних трактувань поняття мотивації і відсутності єдиного тлумачення, досить складним виявилось встановлення кількості необхідних її видів. Так, у психолого-педагогічній літературі було виділено первинну (проявляється у вигляді потреби, потягу, інстинкту) і вторинну (проявляється у формі мотиву) мотивацію, зовнішню і внутрішню, екстринсивну (зумовлену зовнішніми умовами і обставинами) та інтринсивну (зумовлену внутрішніми умовами і обставинами, потребами, бажаннями), позитивну і негативну мотивації [97, с. 66].

Проводячи аналогію між ретроспективними і сучасними твердженнями мотивації, слід відзначити дослідження С.Є.Бутова, яке було проведене у межах відомчого навчального закладу закритого типу системи МВС України. Він стверджує, що під мотивацією у навчанні розуміється „процес спонукання курсантів до активної навчальної діяльності, а кінцевим продуктом мотивації є сформовані їх навчальні мотиви” [44, с. 41-45].

Р.А. Пилюян стверджує, що мотивація і мотив – це дві взаємозв’язані категорії. За його твердженням, відслідковується певне протиріччя, яке виявляється у тому, що „мотиви формуються на базі визначеної мотивації і, в той же час, окремі мотиви можуть впливати на всю мотивацію в цілому” [166, с. 78].

На підставі розбіжності думок у ретроспективній та сучасній дослідницькій діяльності, а також у психолого-педагогічній, спеціальній та прикладній літературі, з метою отримання і визначення єдиного поняття мотивації, ми звернулися до енциклопедичних та психологічних словників, узагальнених, доповнених і виданих протягом останніх років [37, 191, 205, 207]. Таким чином, урахувавши специфіку діяльності ОВС, основним визначенням поняття мотивації нами було обрано таке формулювання:

мотивація – це спонуки, які викликають певну активність організму і визначають її спрямованість [191, с. 219].

Однак у даному формулюванні, наведеному у психологічному словнику А.В.Петровського та М.Г.Ярошевського, поняття “активність організму” має дуже широкий характер [191, с. 219]. Таким чином, з погляду на професійну діяльність ОВС, ми вирішили дати більш уточнене тлумачення поняття “мотивації”:

мотивація – це спонуки, які викликають активну діяльність працівників міліції відносно визначеної або самостійно обраної професійної спрямованості.

Під впливом науково-технічного прогресу та посилення у суспільстві місця і ролі людського фактора активно почало розвиватися вчення про мотивацію людської діяльності, що сприяло посиленню інтересу до вирішення проблем професійної спрямованості сучасної особистості. На жаль, серед науковців теж немає єдиної думки стосовно визначення даного поняття. Так, професійну спрямованість трактують як діяльність, спрямовану на оволодіння професією [28], як схильність до визначеної діяльності [63] або як найважливіший фактор професійного становлення особистості [70].

У зв'язку з логікою розвитку педагогічної думки, практики, а також специфіки діяльності працівників практичних ОВС ми взяли за основу власне тлумачення даного терміну:

професійна спрямованість – це скерована відповідно уповноваженими особами або функціональними обов'язками суто фахова діяльність, яка визначає напрям подальшої роботи працівника ОВС.

Різноманіття підходів до розуміння і трактування поняття мотивації пов'язано, насамперед, на нашу думку, зі спробами розширеного роз'яснення поняття мотиву. Деякі науковці надають поняттю мотиву визначення, які мають або індивідуальний, або загальний характер [5, 13, 64], а інші – навпаки, обмежують його зміст і значення [70, 85, 90, 118].

Усе це знову призвело до виникнення великої кількості трактувань мотиву як поняття. Є.П.Ільїн зазначив, що "...взгляды на сущность мотива у психологов существенно расходятся. Но несмотря на это, все они сходятся в одном: за мотив принимается какой-то один феномен (но разный у всех авторов)". Він зазначив, що переважна більшість психологів розглядає мотив як спонуку на необхідність, мету або намір [97, с. 46].

Таким чином, з метою уникнення розбіжності поглядів стосовно визначення мотиву як поняття, нами було обрано таке формулювання:

мотив – це спонука до визначеної діяльності, яка пов'язана із задоволенням потреб людини, або це сукупність зовнішніх і внутрішніх умов, що викликають активність суб'єкта і визначають її спрямованість [191, с. 219].

Наявність різних трактувань мотиву як поняття сприяла виникненню пізнавальних мотивів [32, 33], які ведуть до розуміння і сприйняття оточуючих реалій; ситуаційних мотивів [203], які, у переважній своїй більшості, залежать від очікуваного або неочікуваного людиною збігу обставин; мотивів діяльності [114], навчання [44] та інших мотивів.

Можливо, саме через це дослідники [15, 33, 86] дають мотиву неосяжні визначення. У першу чергу, він розглядається як певний стартовий

майданчик, на якому безпосередньо і розгортається сам процес мотивації. Так, у дослідженні Г.А.Лещенка [118] зазначено, що під час обробки, узагальнення і аналізу мотивів доцільно враховувати їх співвідношення з чинним процесом мотивації. Автором було визначено [118], що мотив у розрізі може представляти собою дві підструктури: ядро (інтереси, бажання, потреби, спрямованість, емоційність), властивості (залежно від ситуації) і функції (спонукальна, моделююча та змістоутворююча) [118, с.3-14].

Запропонована вище структура мотиву дозволяє нам повніше зрозуміти саме явище мотивації, яке проходить у різних формах безпосередньої залежності від сутності мотивів, що спонукають до певного виду діяльності.

Аналізуючи характер мотивів, що спрямовують і регулюють діяльність людини, дослідники класифікували їх по-різному:

- залежно від активізації передбаченої діяльності [114-116];
- за часовими показниками [119];
- за їх особистісно-соціальною значущістю [242].

Слід зазначити, що у багатьох джерелах не прослідковується характер співвідношень під мотивацією і мотивом. На нашу думку, все залежить від того, як мотиви зможуть спричинити активну рухову або інтелектуальну діяльність суб'єкта. Саме від величини цієї діяльності залежить рівень інтересу, освіти, розвитку і формування мотивації до визначеної потреби і необхідності певної діяльності.

Встановлено, що інтерес (від лат. *interest* – має значення, важливо) – це прояв спрямованості особистості або мотив, який діє в силу усвідомленої значущості і емоційної привабливості [203, 207].

У Великій енциклопедії [37] наведено два види інтересу [37, с. 425]:

1) соціологічний – це реальна причина соціальних дій, яка лежить в основі безпосередніх спонукань – мотивів, ідей, індивідів, соціальних груп або класів, що беруть у них участь;

2) психологічний – це відношення особистості до предмета як до чогось цінного та привабливого.

У спеціальній, психолого-педагогічній та спортивній літературі інтереси класифікуються за змістом, обсягом, стійкістю, активністю, спрямуванням, пізнавальністю, дізнавальністю і можуть розподілятися також залежно від мети конкретної діяльності [15, 86, 95, 97], якою є обов'язкова професійна освіта і оперативно-службова діяльність працівників практичних органів та підрозділів внутрішніх справ.

Визначено, що освіта – це процес розвитку і саморозвитку особистості, зв'язаний з оволодінням соціально-значущим досвідом людства, втіленим у знання, уміння, творчій діяльності та емоційно-ціннісному відношенні до збереження миру. Основним шляхом отримання освіти є процес навчання і самоосвіти, а професійна освіта – це оволодіння визначеними знаннями, уміннями і навичками конкретної професії або спеціальності. Основним шляхом професійної освіти є навчання у закладах освіти відповідного рівня і фаху [207].

У праці [107] зазначено, що освіта – “це дзеркало соціально-економічного та культурно-історичного стану країни” [107, с. 17], а С.У.Гончаренко у роботі [58] зазначає, що освіта – „духовне обличчя людини, яке складається під впливом моральних і духовних цінностей, що є надбанням її культурного кола, а також процес виховання, самовиховання, впливу, шліфування, тобто процес формування обличчя людини. При цьому головним є не обсяг знань, а поєднання останніх з особистісними якостями, вміння самостійно розпоряджатися своїми знаннями” [58, с. 241]. У реаліях сучасного сьогодення поступово втрачаються історично складені і напрацьовані окремі освітні засади й положення. Це, насамперед, пов'язано з тим, що з появою в світі інших освітніх положень і засад створюється велика конкуренція на „ринку” освіти.

Існуюча в Україні відомча система освіти, по-перше, впливає на всебічний розвиток українського народу, по-друге, формує його культуру і соціологічну спадщину і, по-третє, визначає форми поведінки людини у існуючому суспільстві. У кожного народу, кожної нації, кожної країни є

власні освітянські традиції і напрацювання, які характеризують не тільки чинну відомчу систему освіти, а й усю систему навчання та виховання, що базується на історичних тенденціях традиційності, регіональної специфічності розвитку, існуючого досвіду та патріотизмі.

Так, наприклад, під час доповіді і практичних занять на семінарі з військової та поліцейської системи самозахисту без зброї в університеті імені А.Міцкевича (м. Каліш, Польща) нами було акцентовано увагу на тому, що одним із завдань фізичної підготовки працівників органів і підрозділів внутрішніх справ України є уміння перемагати добре навченого і професійно підготовленого злочинця. Наші зарубіжні колеги, з числа присутніх на семінарі, не погодилися з нами. Вони почали стверджувати, що злочинець не може і не повинен бути професіоналом!

Будь-який процес навчання слід розглядати у широкому педагогічному значенні як певний цілеспрямований процес, що здійснюється під керівництвом професійно підготовлених людей, які спеціально призначаються суспільством: учителів, викладачів, інструкторів, тренерів або вихователів, а виховання – це процес, який веде до формування засобами психолого-педагогічного впливу високої культури працівника ОВС відповідно до реальних вимог існуючого сьогодення.

Аналіз наукової літератури свідчить, що поняття “культура” у широкому розумінні цього слова означає спосіб виготовлення матеріальних і духовних цінностей [37, 205]. У електронному варіанті Великого енциклопедичного словника під визначенням культура (від лат. culture – оброблення, виховання, освіта, розвиток, шанування) зазначено, що це специфічний спосіб організації розвитку людської життєдіяльності, котрий виражається у продуктах матеріальної і духовної праці, духовних цінностях, ставленні людей до природи, самих себе, а також у відносинах між собою.

Культура виступає найважливішим компонентом цивілізації. Вона не може існувати без певної людської духовної або освітньої діяльності. Саме освіта є одним з найдавніших компонентів культури [126, 216].

За допомогою етнографічних, археологічних досліджень в області історії культури і військової справи встановлено, що елементи фізичної культури з'явилися ще на самих ранніх стадіях розвитку. У Великому енциклопедичному словнику зазначено: фізична культура – це частина загальної культури суспільства, яка спрямована на зміцнення здоров'я, розвиток здібностей людини і спортивних досягнень [207]. Майже аналогічне визначення навели А.П.Матвєєв та С.Б.Мельников. Вони зазначили, що „физическая культура представляет собой часть культуры общества и определяется как вид деятельности, направленной на познание и преобразование физической природы человека. Достигаемый с помощью такой деятельности результат выражается состоянием здоровья человека, его творческим долголетием, физическими возможностями, уровнем физической подготовленности к производительному труду, к разнообразным формам общественной жизни” [126, с. 5].

Закон України „Про фізичну культуру і спорт” дає найконкретніше визначення даного поняття: „фізична культура – складова частина загальної культури суспільства, що спрямована на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини з метою гармонійного формування її особистості” [77, с. 3].

У кожному з наведених визначень чітко проглядається те, що фізична культура має тісний зв'язок з майбутньою професійною діяльністю, і навпаки. Так, Н.П.Волкова зазначає, що „кожна професія пред'являє певні вимоги не тільки до рівня розвитку розумових здібностей, але й до рівня фізичних, які здійснюють великий вплив на трудові процеси” [54, с. 4].

З метою подальшого з'ясування поняття професійної підготовки ми звернулися до Закону України від 27 листопада 2003 року №1344-IV “Про вищу освіту” і виявили, що даний нормативний документ спрямований на “...врегулювання суспільних відносин у галузі навчання, виховання і професійної підготовки громадян України” [79, с. 1]. Там же було наведене роз'яснення поняття професійної підготовки. Законом визначено, що

професійна підготовка – це здобуття кваліфікації за відповідним напрямом підготовки або спеціальністю [79, с. 2].

Виявивши зв'язок понять освіти, професійної освіти та професійної підготовки, ми звернулися до літератури прикладного характеру і нормативних документів, регулюючих систему професійної підготовки в органах і підрозділах внутрішніх справ України.

Історично вже так склалося, що в органах і підрозділах внутрішніх справ поняттю „професійна підготовка” передувало поняття „бойова підготовка” (додаток А), яке було визначене наказами колишнього МВС СРСР [136, 137]. Безпосередньо саме поняття „професійна підготовка” з'явилося у системі навчання працівників МВС України у березні 1992 року [138] (додаток Б). Воно очолило цілу систему навчання працівників ОВС України, поставивши „бойову підготовку” у один ряд з іншими видами підготовок (див. додаток Б). І тільки наказом МВС України від 25 листопада 2003 року №1444 “Про організацію професійної підготовки органів внутрішніх справ України” визначено, що професійна підготовка рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України – це організований, безперервний і цілеспрямований процес оволодіння знаннями, спеціальними вміннями і навичками, необхідними для успішного виконання оперативно-службових завдань [148, с. 22].

Сучасна система професійної підготовки (додаток В) включає основні організаційні види навчання, які забезпечують його безперервність, а саме: початкова підготовка, підвищення кваліфікації, перепідготовка, стажування, службова підготовка, навчання в аспірантурі, ад'юнктурі та докторантурі, самостійна підготовка.

Основними завданнями професійної підготовки працівників МВС України є :

- оволодіння необхідними знаннями і спеціальними навичками для успішного виконання обов'язків по охороні громадського порядку і боротьбі зі злочинністю та інших оперативно-службових завдань;

- підвищення професіоналізму працівників органів внутрішніх справ шляхом удосконалення спеціальних навичок;
- зміцнення зв'язків з населенням, забезпечення працівниками міліції прав людини в ході виконання ними службових обов'язків, підвищення рівня загальної культури рядового і начальницького складу;
- розвиток у працівників органів внутрішніх справ особистих високих моральних якостей, патріотизму і відповідальності, здатності до ініціативних дій, сумлінного виконання професійного обов'язку [148, с. 23].

Крім того, наказом МВС України [148] встановлено, що керівники структурних підрозділів повинні створювати морально-психологічний клімат, стимулюючий у особового складу потребу у безперервному навчанні, а також вживати відповідні заходи для того, щоб кожний працівник протягом усієї служби постійно підвищував свій рівень професійних знань, вогневої і фізичної підготовки, вважаючи це одним із своїх головних службових обов'язків [148, с. 15].

Подальше дослідження показало, що основною складовою частиною системи професійної підготовки працівників практичних ОВС є службова підготовка (див. додаток В). Тим же наказом МВС України від 25 листопада 2003 року №1444 “Про організацію професійної підготовки органів внутрішніх справ України” визначено, що це вид навчання, який охоплює систему підвищення професіоналізму працівників органів внутрішніх справ шляхом удосконалення спеціальних навичок з метою успішного виконання оперативно-службових завдань і функціональних обов'язків. Вона включає в себе:

- функціональну підготовку (вивчення нормативних актів, питання роботи з персоналом, управління);
- тактику дій особового складу в типових і екстремальних ситуаціях;
- вогневу підготовку;
- фізичну підготовку;
- психологічну підготовку;

- загальнопрофільну (медичну підготовку, засоби зв'язку і спеціальної техніки, цивільну оборону) підготовку.

Пріоритетним напрямом системи професійної і службової підготовки є фізична підготовка особового складу, яка спрямована на всебічний гармонійний розвиток працівників міліції, виховання у них високих морально-вольових якостей, формування навичок застосування прийомів самозахисту без зброї, подолання смуг перешкод, прищеплення особовому складу потреби фізичного та морального удосконалення, а також всебічної готовності до виконання службових обов'язків [147, 148].

Систему фізичної підготовки рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ передбачає Настанова з фізичної підготовки рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України (далі – НФП). Вона (див. додаток В):

1) визначає і включає в себе:

- загальну фізичну підготовку (гімнастику, легку атлетику, плавання, марш-кідки, лижну та інші види підготовки);
- спеціальну фізичну підготовку (заходи фізичного впливу, подолання смуги перешкод, виконання спеціальних вправ).

2) спрямовує на:

- збереження здоров'я, творчої та трудової активності;
- всебічний розвиток фізичних якостей, життєво важливих умінь, необхідних для виконання оперативно-службових завдань.

Фізична підготовка працівників ОВС передбачає загальні і спеціальні завдання, а саме:

1) загальні завдання:

- розвиток та удосконалення фізичних якостей: витривалості, сили, швидкості, спритності;
- виховання сміливості, рішучості, ініціативи, наполегливості, самостійності, впевненості у своїх силах, психічної стійкості;

- залучення працівників до регулярних занять фізичною підготовкою та спортом, удосконалення спортивної майстерності;

- упровадження та удосконалення різноманітних форм занять фізичними вправами під час роботи, навчання та відпочинку;

- опанування теоретичними знаннями та практичними навичками самоконтролю за станом здоров'я у процесі занять з фізичної підготовки;

2) спеціальні завдання:

- оволодіння навичками виконання заходів фізичного впливу, у тому числі, після значних фізичних навантажень, в умовах, максимально наближених до реальних;

- вироблення вміння долати смуги перешкод та виконувати спеціальні вправи;

- розвиток витривалості, орієнтації на місцевості;

- виховання винахідливості та наполегливості у досягненні мети.

З метою підвищення рівня фізичної підготовки та успішного виконання оперативно-службових завдань кожний працівник зобов'язаний регулярно відвідувати заняття з фізичної підготовки, брати активну участь у спортивних тренуваннях, зборах, змаганнях, фізкультурно-оздоровчих заходах, систематично робити зарядку, а під час перебування у відрядженнях та відпустках займатися фізичною підготовкою самостійно.

Зміст фізичної підготовки складають: теоретичні знання, фізичні вправи, практичні навички та вміння. Основним засобом фізичної підготовки є фізичні вправи, виконання яких повинно поєднуватись із дотриманням гігієнічних вимог.

Слід зазначити, що навчальний процес у відомчих навчальних закладах системи МВС України суттєво відрізняється від того навчального процесу, який проходить у практичних органах і підрозділах внутрішніх справ.

Аналіз відомчих нормативних документів показав відсутність у законодавчих актах чіткого розмежування працівників ОВС на курсантів, слухачів і працівників міліції, які безпосередньо виконують покладені на

міліцію завдання, перебуваючи на службі в ОВС, а саме – такого поняття як: “працівник практичного органу або підрозділу внутрішніх справ України”. Статтею 16 Закону України “Про міліцію” [72] передбачено: “особовий склад міліції складається з працівників, що проходять державну службу в підрозділах міліції, яким відповідно до чинного законодавства присвоєно спеціальні звання міліції” [72, с. 32]. Крім того, Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ додатково визначає, що “до рядового і начальницького складу ОВС України належать особи, які перебувають у кадрах Міністерства внутрішніх справ України” [185, с. 76].

Не виявивши чіткого роз’яснення такого поняття, як “працівник практичного органу або підрозділу внутрішніх справ України”, на підставі Закону України “Про структуру і чисельність Міністерства внутрішніх справ України” від 10 січня 2002 року № 2925-III, який структурно передбачає розподіл на:

- 1) Міністерство внутрішніх справ та державні департаменти;
- 2) головні управління, управління МВС України в АР Крим, областях, містах Києві та Севастополі, управління, відділи МВС України на транспорті;
- 3) міські, районні управління та відділи, лінійні управління та відділи, відділення, пункти;
- 4) підрозділи місцевої міліції;
- 5) з’єднання, військові частини, підрозділи, установи внутрішніх військ;
- 6) навчальні заклади, науково-дослідні установи,

а також для зручності використання у дослідженні наведеного вище поняття, зазначаємо, що під поняттям “працівник практичного органу або підрозділу внутрішніх справ України” у дисертації розглядається особа, котра перебуває на службі в органах або підрозділах МВС, ГУМВС, УМВС, УМВСТ (див. пункти 1-3 наведеного вище розподілу), постійно займається оперативно-службовою діяльністю згідно з визначеними функціональними обов’язками.

Слід зазначити, що у кожному органі або підрозділі внутрішніх справ України діє регламентована відомчими нормативними документами відповідна система навчання і виховання працівників.

Загальновідомо, що кожна високо організована, гуманістично-педагогічна система об'єднує в собі процеси навчання, виховання і розвитку в будь-якому соціально-професійному середовищі. Вона забезпечує підготовку особистості до різнобічної життєдіяльності та продуктивної праці і називається цілісним організаційно-педагогічним процесом, який визначається комплексом психолого-педагогічних наук у межах конкретних життєво-діючих ситуацій в умовах навчання особового складу існуючих воєнізованих формувань або правоохоронних відомств [7, 9, 10, 46, 105, 241]. Однією з таких систем є чотирикомпонентна система фізичної підготовки працівників органів і підрозділів внутрішніх справ України.

Першим компонентом системоутворюючої ланки педагогічного процесу системи фізичної підготовки працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ України є конкретно-цілеспрямована педагогічна діяльність, яка визначена Законом України “Про фізичну культуру і спорт” для певної професійної категорії [77]. У системі МВС України до цієї категорії відносяться [84] викладачі, інструктори, інспектори та інші особи, що задіяні у навчальному процесі як педагоги, а також керівники всіх рівнів, що повинні брати активну участь у навчанні особового складу та контролювати хід цього процесу [77, 147, 148].

Другим компонентом є категорія людей, які підлягають особисто спрямованим видам навчання, що характерно для кожної педагогічної системи, де протікає навчальний процес. Цей контингент спільно з вище наведеною іншою категорією людей створюють нерозривно-динамічний тандем “працівник-педагог – працівник, що навчається”, де учнями є працівники практичних органів і підрозділів внутрішніх справ.

Суттєво-складовим або наступним компонентом системи фізичної підготовки рядового і начальницького складу ОВС України, де проходить

педагогічний процес, є його змістовна сторона, яку складають теоретичні знання, фізкультурно-тренувальний процес, практичні навички та уміння.

Заключним компонентом наведеної педагогічної системи є процес задоволення потреб та умов виховання і навчання, який сприяє підвищенню професіоналізму шляхом розвитку у працівників ОВС особистих високих моральних та фізичних якостей, патріотизму та належного відношення до сумлінного виконання своїх службових обов'язків.

Встановлено, що педагогічний процес навчання працівників практичних ОВС повторюється з року в рік. Протягом року програми навчання, модульні програми та тематичні плани зазнають лише невеликих змін і доповнень за рахунок службових нововведень на основі науково-технічного прогресу та стану оперативної обстановки в регіонах [147, 148].

Таким чином, педагогічний процес навчання працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ України з професійної підготовки носить яскраво виражений коловий або циклічний характер. Це дуже чітко визначається на основі аналізу безпосередньої диференціації навчального процесу з фізичної підготовки.

Диференціація (від лат. *differentiatio* та від франц. *differentiation* – різність, розходження, різниця) – розподіл, розчленування цілого на різні частини, форми і ступені або розчленування соціального цілого або його частини на взаємозв'язані елементи. Диференціація визначає як процес розчленування, так і його результат [207].

У праці Г.Х.Яворської „Основи педагогіки” [241] навчальний процес в системі вищих навчальних закладів МВС України вже був розділений на підготовчий, основний та заключний періоди [241, с.33]. Однак під час дослідження і здійснення цього розподілу автор врахувала специфіку діяльності тільки відомчого навчального закладу МВС України. Слід зазначити, що дана закономірність навчального процесу в практичних органах і підрозділах внутрішніх справ України раніше не висвітлювалася. У зв'язку з цим, виходячи з основ теорії і практики фізичної культури, нами

було запропоновано керівникам відділів професійної підготовки УМВС України у Вінницькій та Волинській областях розділити навчальний процес на чотири періоди:

- 1) підготовчий;
- 2) основний, який, у свою чергу, розділено на два підетапи (початкового і проміжного контролю);
- 3) заключний;
- 4) проміжний.

Таку послідовність упровадження моделі навчального процесу можна вважати логічною, ефективною і педагогічно виправданою за рахунок оптимально визначеного часу і якості його проведення. Так, дослідження під час інспекторських, цільових та контрольних перевірок органів і підрозділів внутрішніх справ УМВС України у Вінницькій та Волинській областях у 2001-2003 роках показали [12], що чітко спланована і ретельно проведена робота з інспекторсько-інструкторським та викладацьким корпусом у проміжному періоді, який триває з середини (кінця) травня до кінця серпня, забезпечила проведення процесу фізичного виховання, з початку і до кінця навчального року, майже без зривів і переносів занять з боку наведеної вище категорії фахівців, які виконують роль працівників-педагогів у системі обов'язкового професійного навчання. Даний факт зумовлений тим, що саме на початку літнього періоду припиняється навчальний процес у системі професійної підготовки. У цей час у довільній формі проводяться лише практичні заняття з фізичної підготовки (спортивні ігри).

Така особливість навчального процесу з фізичного виховання дає змогу на підставі чинних нормативних документів та нових теоретико-методичних надходжень чітко спланувати майбутні методичні особливості занять, підготувати навчально-методичну літературу, схеми, стенди, плакати, відеофільми, написати плани-конспекти проведення занять, а також поновити наявну матеріально-технічну та спортивну базу.

Підготовчий період розпочинався у вересні одночасно з початком нового навчального року у системі професійної підготовки [147, 148]. У цьому періоді створювалися найбільш сприятливі умови для успішного протікання навчального процесу. Даний період характеризувався необхідністю організації і вирішення цілого комплексу педагогічних завдань, а саме:

1) проведення психолого-педагогічного діагностування, спрямованого на з'ясування умов проведення навчального процесу, визначення фізичних кондицій працівників, подальшого коригування засобів і методів фізичної культури, обсягу та інтенсивності оперативно-службових навантажень;

2) поступового переходу від викладання простого матеріалу до більш складного або поступове збільшення інших видів навантажень [51, 54, 216];

3) прогнозування майбутніх досягнень – оцінювання результативності досягнення у конкретному процесі і заданих умовах [168, 170, 241].

На початку основного періоду, який розпочинався у жовтні і тривав до середини або кінця травня, починався перший підетап початкового контролю основного періоду. На цьому підетапі вирішувались такі завдання:

- обиралась мета майбутньої діяльності, роз'яснювалися основні завдання та способи їх вирішення;

- організовувався порядок взаємодії між працівниками-педагогами і працівниками, що навчаються;

- виявлявся рівень підготовки працівників міліції (вхідний контроль) у формі поточного контролю або тестування.

Після виконання запропонованих вище заходів у основному періоді навчання, в кінці січня або на початку лютого, проводився проміжний контроль у межах навчальної програми за нормативами чинної Наставови з фізичної підготовки. Метою цього проміжного контролю було виявлення рівня опанування працівниками міліції навчального матеріалу, що був викладений протягом півріччя.

Останній, заключний, період навчання розпочинався з середини (кінця) травня і тривав до середини червня. На цьому етапі здійснювалися наступні заходи:

- за підсумками навчального року у повному обсязі проводилася підсумкова перевірка стану фізичної підготовленості працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ [147, 148];

- аналізувалися отримані результати, з'ясовувалися причини виникнення недоліків і упущень, розроблявся робочий план заходів щодо їх усунення та подальшого недопущення;

- ставилися завдання працівникам міліції щодо підтримання належного рівня власної фізичної підготовленості та інструкторсько-викладацькому складу щодо виконання заходів по підготовці до нового навчального року у проміжному періоді.

Як ми вже зазначали, дана модель організації і проведення навчального процесу є педагогічно виправданою. Однак, як і всі інші моделі навчання і виховання працівників практичних ОВС, вони мають величезну залежність від загального рівня всебічної забезпеченості навчального процесу, регіонального і загальнодержавного стану оперативної обстановки.

Загальновідомо, що успішне виконання завдань щодо розбудови демократичної держави, реалізація економічних реформ, боротьба із злочинністю, підвищення рівня життя і добробуту громадян значною мірою залежать від ефективності роботи правоохоронних органів. Так, у Звіті Міністерства внутрішніх справ перед українським народом за 2002 рік зазначалося [87], що „незважаючи на значні і вагомні позитивні зрушення, криміногенна обстановка в державі все ж залишається складною. Продовжує зростати кримінальний професіоналізм, злочини стають більш жорстокими і зухвалими, поширюється їх корислива мотивація. Злочинні структури у власних та підконтрольних їм засобах масової інформації культивують насилля, жорстокість, наркотизацію, збагачення і пропагандують

вседозволеність, що негативно позначається на авторитеті нашої держави” [87, с. 1].

Усвідомлюючи свою особливу відповідальність за реалізацію поставлених перед міліцією України завдань, МВС України веде безперервний пошук шляхів щодо підвищення ефективності власної роботи. В умовах недостатнього фінансування і кадрового дефіциту Міністерство внутрішніх справ прагне виконувати всі свої завдання і, найголовніше – зуміло зберегти стабільність оперативної обстановки в регіонах, закріпивши позитивні тенденції, які намітилися протягом останніх років [87]. Основною такою тенденцією став курс на зростання рівня професійної підготовки працівників практичних ОВС з метою перемоги у фізичному протистоянні сучасній злочинності.

Аналіз фактів силового контакту працівників міліції із злочинцями свідчить, що завдяки введеним у 2000 році новим вимогам і методиці навчання [23, 147, 148] рівень підготовки міліціонерів уже досяг певних позитивних зрушень, але, на превеликий жаль, ще є суттєві прорахунки і упущення в організації навчального процесу [50]. Про це свідчить щорічна сумна статистика кількості загиблих і поранених працівників практичних ОВС при виконанні службових обов’язків. Так, з метою виявлення, аналізу і усунення існуючих недоліків навчального процесу, протягом 2000-2002 років було проведено бесіди та опитування 775-ти працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ Вінницької, Волинської, Житомирської, Івано-Франківської, Одеської, Тернопільської, Чернівецької, Хмельницької областей, працівників підрозділів міліції спеціального призначення УБОЗ “Сокіл” ГУМВС України в Криму, УМВС України у Вінницькій, Одеській, Миколаївській, Херсонській областях та м. Севастополі, кандидатів та членів збірних команд МВС України з рукопашного бою, боротьби самбо, стрільби з бойової зброї, а також слухачів-офіцерів Навчально-наукового інституту управління Національної академії внутрішніх справ України, які мають досвід практичної служби від 1-го до 10-ти років в оперативних службах.

Аналіз проведеного нами у 2000 році опитування засвідчив, що 200 годин, які офіційно виділені Цільовою комплексною програмою “Фізичне виховання – здоров’я нації” для проведення занять з фізичної підготовки, передбачених в системі ОВС чинними наказами [147, 148], недостатньо для повноцінного опанування курсу фізичної підготовки, спрямованого на успішно-безпечне виконання поставлених завдань. Слід зазначити, що 93 % працівників вважають доцільним розподіл особового складу по службово-посадових категоріях (додаток Д) залежно від специфіки дорученої роботи, 62% працівників практичних ОВС вважають вимоги нормативів загальної фізичної підготовки (далі ЗФП) достатніми для підтримання належного рівня фізичної підготовленості, необхідного для успішного виконання оперативно-службових завдань, 34% працівників вважають ці вимоги завищеними, а 4% взагалі не змогли визначитись стосовно даного питання.

Між тим, опитування стосовно всебічного забезпечення цього процесу виявило ряд негативних тенденцій, які на фоні видимого благополуччя вже почали частково спричиняти певну “кризу” у фізичній підготовці практичних органів і підрозділів внутрішніх справ України.

У енциклопедіях, довідниках і словниках поняття кризи (від грецького *krisis* – рішення, поворотний пункт, результат) трактується як переломний момент, важкий перехідний стан, загострення, небезпечне нестійке становище або глибокий розлад системи [37, 213]. Сучасні науки розрізняють медичні, аграрні, грошово-кредитні, економічні, валютні, біржові, фінансові та інші види криз [37, 207].

Ураховуючи викладене вище, у зв’язку з логікою розвитку педагогічної теорії та практики, а також відсутність у психолого-педагогічній та іншій літературі такого поняття, як “криза фізичної підготовки практичних органів і підрозділів внутрішніх справ”, вважаємо за доцільне ввести таке тлумачення цього положення:

криза фізичної підготовки органів і підрозділів внутрішніх справ України – це сукупність наслідків негативного впливу ряду соціально-

професійних факторів (схема 1.1.) на діючу систему фізичного удосконалення, в результаті якого спостерігається загальне зниження рівня фізичних можливостей і кондицій особового складу, відображене на якості його всебічної підготовленості і готовності до виконання оперативно-службових завдань.

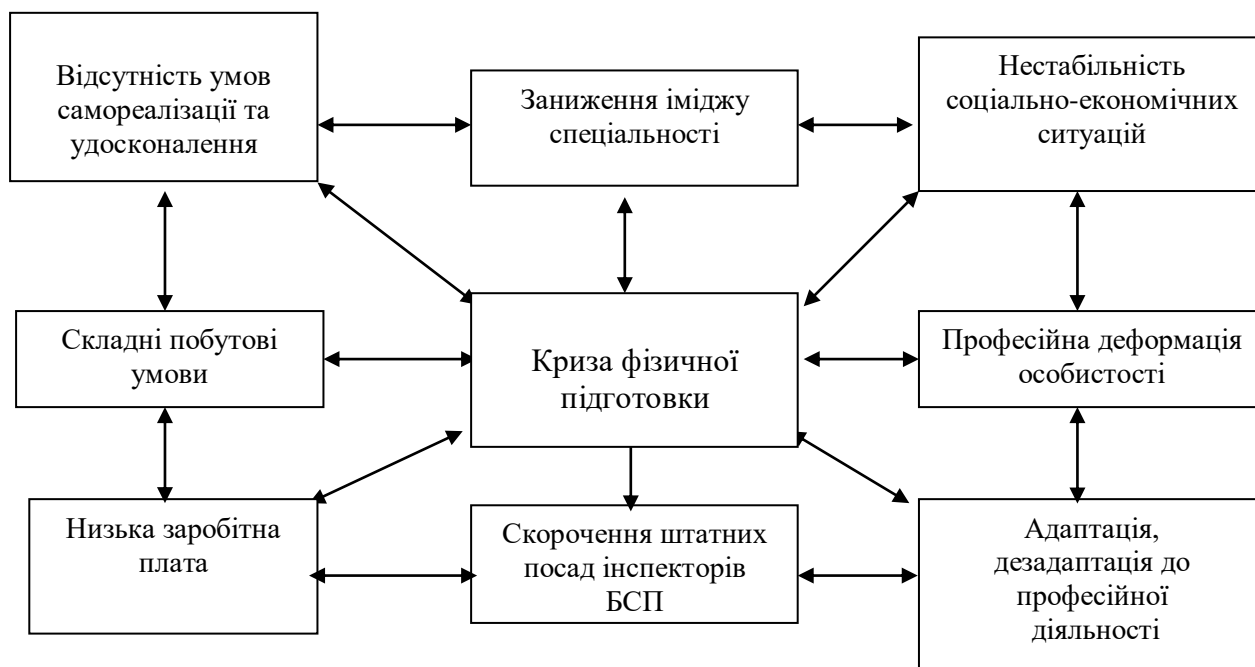

Схема 1.1. Фактори, які призводять до кризи фізичної підготовки ОВС в специфічному професійному середовищі

Виникнення кризи фізичної підготовки дуже тісно пов'язане з таким поняттям, як “професійна захищеність” працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ України. Так, у праці [70] визначено, що „професійна захищеність працівників ОВС – це звільнення їх від необхідності особисто вирішувати комплекс проблем, що безпосередньо впливають на безпеку життєдіяльності, розв’язання яких лежить за межами їх реальних можливостей або компетенції” [70, с. 9]. Відзначають вісім елементів професійної захищеності працівників практичних ОВС [70, с. 8]:

1) правовий – відповідність правової і нормативної бази об’єктивним умовам та завданням оперативно-службової діяльності;

2) організаційний – забезпечення організаційно-управлінськими заходами згідно з чинним законодавством;

3) кадровий – забезпечення ефективної діяльності відповідно з професійною придатністю, кваліфікаційним рівнем та можливостями подальшого удосконалення професійної майстерності працівника;

4) матеріально-технічний – наявність необхідних для ефективного вирішення оперативно-службових завдань зброї, техніки та іншого обладнання;

5) економічний – можливість задоволення матеріальних потреб працівника та членів його сім'ї;

6) соціальний – наявність соціальних гарантій працівника ОВС (страхування, медичне обслуговування, відповідні побутові умови для праці і відпочинку) та формування позитивного іміджу професії;

7) фізичний – вміння застосовувати заходи протидії злочинним зазіханням на життя і здоров'я (фізичний розвиток, володіння прийомами рукопашного бою);

8) психологічний – сформований стан психологічної готовності до дій у складних і екстремальних ситуаціях, здійснення профілактики впливів негативних наслідків, формування позитивного морально-психологічного клімату в колективі.

Умовно ці елементи поділяються на об'єктивні, переважна більшість яких повинна забезпечуватись системою МВС України і державою, та суб'єктивні, які залежать від зусиль керівників практичних органів, підрозділів та працівників усіх служб [39]. Якщо хоча б один із вище наведених елементів не допрацьовує або не спрацьовує зовсім (а саме про це йде мова у працях [50, 125, 147, 197-201]), то це породжує низку серйозних недоліків, пов'язаних з виникненням форс-мажорних обставин майже у всіх сферах забезпечення успішно-безпечної праці та життєдіяльності працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ.

Таким чином, одним з компонентів, який відіграє певну роль у виникненні кризи фізичної підготовки працівників органів і підрозділів внутрішніх справ України (див. схему 1.1.), є складний процес скорочення штатних посад.

Проводячи певну аналогію між згаданою ситуацією і законом збереження енергії, а також враховуючи факт наявності величезного обсягу дорученої термінової роботи працівниками практичних ОВС України та тривалого процесу скорочення штатних посад, можна, як робочий варіант, запропонувати міні-проект “закономірності праці при скороченні посад”. Він показує, що “від зменшення чисельності практичних виконавців обсягу роботи менше не стає. Вона лише переходить від одного виконавця до іншого, збільшуючи тим самим службове навантаження на того ж “іншого” виконавця, який і без того має понаднормове навантаження. Великий обсяг роботи у поєднанні з терміновістю і швидкістю її виконання обов'язково негативно позначається на її якості”.

Виходячи з цього, слід зазначити, що на сьогоднішній день чинна кадрова політика МВС України поєднує у собі чітку стратегічну мету та гнучкі практичні завдання, які формуються і реалізуються залежно від стану оперативної обстановки, а також від змін у динаміці і структурі злочинного світу [87]. Концентрація основних зусиль здійснюється на питаннях покращення роботи щодо належного кадрового забезпечення оперативно-службової діяльності, створенні певного резерву кадрів з числа найбільш досвідчених і підготовлених працівників, поліпшенні якості відбору кандидатів на службу до ОВС, їх навчанні у відомчих закладах освіти та подальшому підвищенні їх професійної майстерності.

Так, ефективність заміни атестованих посад цивільними в ряді служб різноманітно-всєбічного забезпечення призвела до заощадження значних грошових коштів, а створення пріоритетності для фахівців служб оперативного призначення та першочергова їх комплектація призвели до

певної стабілізації оперативної обстановки, підвищення рівня попередження і розкриття скоєних злочинів.

Але, незважаючи на позитивні зрушення цього аспекту, недоліки проявилися не там, де вимагалось від працівників ОВС проявів героїзму, мужності та патріотизму, а там, де просто необхідно було б застосовувати ефективну силову й тактичну підготовку проти добре тренованих злочинців, там, де необхідно було б показувати більшу швидкість рухів та спритність (наприклад у діставанні пістолета з кобури з метою раніше за злочинця зробити влучний постріл), там, де необхідно було б виявляти неабияку витримку і витривалість (під час проведення тривалих пошуків і переслідувань). Саме тут, під час виникнення екстремальних ситуацій, і спостерігається тенденційна необхідність всебічної підготовленості, яку можна отримати тільки за рахунок тісної взаємодії фізичної підготовки з іншими навчальними дисциплінами системи професійної освіти працівників практичних ОВС. Так, на підставі викладеного вище матеріалу чітко прослідковується необхідний взаємозв'язок фізичної, вогневої і тактико-спеціальної підготовки.

Слід зазначити, що в практичних органах і підрозділах внутрішніх справ України в період з 1996 по 2000 рік загальне скорочення штатних посад суттєво позначилося на категорії осіб, які здійснювали розрізнене теоретичне і практичне навчання особового складу з профілюючого напрямку всієї системи удосконалення працівників, який називався “Бойова підготовка” (див. додатки А, Б). Цей напрям роботи було покладено на найдосвідченіших працівників цієї галузі, посади яких називалися “інспектор з бойової і службової підготовки” (далі – інспектор БСП). Практичні перевірки показували [12, 23], що в органах або підрозділах внутрішніх справ, де був інспектор БСП, рівень підготовки працівників на 0.5 –1.5 бали був вищим, ніж у тих підрозділах, де їх не було.

Не даремно неписані “закони природи” стверджують, що поряд із позитивом завжди знайдеться місце для негатива. Цей негатив різко

виразився у дефіциті спеціалізованих фізкультурно-спортивних кадрів, основним професійним обов'язком яких було організовувати і проводити навчально-тренувальний процес діяльності працівників практичних ОВС, підвищувати і підтримувати рівень їх фізичних кондицій у належному стані для успішного виконання оперативно-службових завдань.

Суспільно-політична ситуація в країні, відповідні кадрові реформи [7, 105] здійснили реорганізацію та скорочення загальної кількості працівників практичних органів внутрішніх справ, що призвело до майже повного скорочення інституту інспекторів БСП та ліквідації такого навчального предмета, як “бойова підготовка”. Замість неї з'явилася “службова підготовка” де чинна, на сьогоднішній день система фізичної підготовки працівників ОВС знаходиться на другорядних позиціях разом з іншими видами підготовок (див. додаток В) [147, 148].

Процес скорочення посад інспекторів БСП створив таку ситуацію, коли при наявності належної нормативної, посередньої матеріально-технічної та спортивної бази виявився відсутнім виконавчий персонал. Це поступово призвело до відчутного зниження інтересу і бажання у працівників практичних ОВС до фізичного удосконалення і самовдосконалення засобами фізичної культури та спорту і, в цілому, суттєво-негативно відобразилося на рівні їх загального професіоналізму. Скорочення посад інспекторів БСП невблаганно супроводжувалося виникненням певного кадрово-педагогічного дефіциту, що виражається у відсутності окремої категорії працівників, які могли б кваліфіковано, відповідно з чинними нормативними документами, здійснювати обов'язкове навчання особового складу [77, 84, 233].

У 2000 році керівництвом МВС України було прийнято рішення про часткове відновлення інституту інспекторів, але вже зі “службової підготовки” і, виявилось, що на сьогоднішній день жоден з навчальних закладів України не готує фахівців за спеціальностями “викладач бойової або службової підготовки” або “викладач спеціальної фізичної підготовки для

правоохоронних органів”, хоча мова про це вже йде починаючи з 1995 року [23, 84, 147, 148, 233].

В умовах реформування діяльність практичних органів і підрозділів внутрішніх справ потребувала якнайбільшої мобілізації наявних людських сил і матеріальних ресурсів. Мобілізації повинна була підлягати і чинна система навчання особового складу. Зриви та переноси занять, відсутність чітко спланованого навчально-тренувального процесу [12, 50, 147], надзвичайні навантаження та стрімкий графік роботи поступово притупляли у працівників ОВС відчуття небезпеки, виробляли звикання до напруженої обстановки та постійного ризику, а також поступово знижували рівень їх фізичної підготовленості.

Так, раціонально побудоване заняття з фізичної підготовки у обов’язковому навчальному процесі призводить до певного зростання функціональних можливостей органів і систем організму працівника міліції за рахунок удосконалення усього комплексу механізмів, які відповідають за адаптацію [170-172, 175].

Саме поняття адаптації походить від англійського слова “adaption”, яке, у свою чергу, походить від латинського слова “adaptare”, що тлумачиться як “пристосування” [37, 207]. У сучасних науках поняття “адаптації” носить конкретно-специфічний характер. У зв’язку з цим ми виділяємо найбільш близькі нам за змістом і тематикою поняття.

Під поняттям “адаптації” розуміється сукупність достовірних знань щодо пристосування організму людини до умов оточуючого середовища, особливо та їх частина, яка пов’язана з екстремальними ситуаціями, або це здатність усього живого пристосовуватися до умов оточуючого середовища [168, с.149]. Там же розрізняють два підвиди адаптації [129, 130, 168]:

- генотипічна – це процес пристосування до середовищних умов популяцій (сукупності особин одного виду) шляхом спадкових змін і природного відбору. Вона лежить в основі еволюційного вчення – сукупності уявлень про механізми і закономірності історичних змін у живій природі;

- фенотипічна - це пристосувальний процес, який розвивається у окремої особи протягом усього життя у відповідь на вплив різних факторів зовнішнього середовища.

Наступним формулюванням є визначення поняття адаптації курсантів вищих навчальних закладів МВС України до навчального процесу, яке у власних дослідженнях навів Г.І.Васильєв [46]. Він визначив, що „це полікомпонентний процес при звичаювання особистості до нового соціального статусу, входження її до специфічного колективу вузу “закритого” типу з жорсткою статутно-регламентованою системою стосунків, що зумовлює психологічну перебудову особистості з орієнтацією її на майбутню правоохоронну діяльність. Це багатоплановий психолого-педагогічний процес цілісної соціальної адаптації особистості, що включає в себе низку взаємопов'язаних і взаємодіючих компонентів” [46, с. 4-8]. Цим же дослідженням було визначено три підвиди адаптації [46, с. 5-9]:

1) навчальна – процес активного пристосування особистості до умов навчання у вищому навчальному закладі “закритого” типу при відповідній організації навчальної роботи;

2) соціально-психологічна – організований процес активного пристосування індивіда до нового соціуму в умовах статутно-регламентованої системи стосунків “курсант-взвод-викладач”;

3) професійна – психологічна перебудова особистості з орієнтацією на майбутню правоохоронну діяльність в умовах певного обмеження громадянських свобод специфічними умовами служби: статутні стосунки, принцип єдиноначальності, уніформа.

Поняття адаптації доволі глибоко увійшло у різні сфери суспільної діяльності і може розглядатися як певний закономірно-незакономірний процес, або як результат будь-якої діяльності.

У практичних органах і підрозділах внутрішніх справ України, крім вище перерахованих видів, можна виділити ще один вид адаптації. У спеціальній, спортивній та психолого-педагогічній літературі і, зокрема, в

МВС України цей вид адаптації ще не має певної конкретної назви і формулювання. Ураховуючи викладене, а також специфіку діяльності працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ України, за робочий термін цього виду адаптації ми пропонуємо взяти назву „професійно-службова адаптація”, а робочим формулюванням даного положення вважати таке:

професійно-службова адаптація – це процес залучення працівника міліції до розумових, психологічних і фізичних навантажень, змін впливу зовнішньо-внутрішніх середовищних факторів, пристосування до яких проходить протягом певного періоду служби або всієї його службової діяльності.

Специфіка оперативно-службової діяльності працівників ОВС, психоемоційна стомленість, негативний вплив соціально-економічних факторів, складність оперативної обстановки в регіонах та постійний ризик примушують їх витримувати надмірні навантаження, які проявляються не тільки у вигляді або відчутті фізичної втоми. Обсяг цих навантажень дуже часто перевищує індивідуальні можливості людини і вимагає надмірної мобілізації структурних та функціональних ресурсів органів і систем організму. Без виконання спеціальних рухових вправ, фізичної, психоемоційної розрядки і відпочинку сукупно все це призводить до переадаптації, яка полягає у виснаженні та дуже швидкому зношуванні функціональних систем організму, які несуть основне навантаження [172].

У праці [168] встановлено, що надмірні навантаження визначеної спрямованості містять у собі ряд небезпек [168, с.115], а саме:

- 1) можливість виснаження тих систем організму, які домінують під час адаптації до надмірних навантажень;
- 2) зниження функціонального резерву інших систем організму, які беруть участь у адаптації;
- 3) виникнення відрази до будь-яких навантажень.

Між тим, характерно те, що повне або часткове зниження інтересу і бажання, припинення обов'язкових навчальних занять, тренувань, самостійних занять фізичними вправами або використання на цих заняттях навантажень, не здатних забезпечити підтримання належного рівня всебічної підготовленості працівників міліції, призводять до дезадаптації організму.

У працях [129, 130] зазначено, що адаптаційні процеси в організмі розвиваються у суворій відповідності з характером і величиною впливу факторів зовнішнього середовища, а дезадаптаційні процеси є не чим іншим, як вираженням здатності організму використовувати вивільнені структурні ресурси у інших системах організму і забезпечують перехід від однієї адаптації до іншої.

Відсутність навчально-тренувального процесу у вигляді систематичних занять фізичними вправами під час проміжного періоду поступово зменшує бажання і потяг до їх виконання та викликає у працівників міліції інтенсивне протікання процесів дезадаптації.

Проведені раніше в системі МВС України дослідження [12, 201] показали, що рівень адаптації працівників міліції до різнохарактерних навантажень, набутий у результаті три-чотирирічних тренувань, може бути втрачений протягом 6-8 тижнів детренувального періоду. Між тим, встановлено, що під час протікання процесів дезадаптації спостерігається зменшення об'єму серця, значне зростання ЧСС та часткова атрофія ряду м'язових волокон [168, с. 70].

Так, за дорученням управління професійної підготовки ГУРОС МВС України протягом 2000–2002 років майже у всіх регіональних управліннях МВС України в областях проводилося цільове тестування випускників відомчих вищих навчальних закладів системи МВС України на предмет дослідження рівня їх фізичної підготовленості та готовності до самостійного несення служби [201]. Тестуванню підлягали майже всі випускники, які виконували спеціальний комплекс фізичних вправ (підтягування на перекладині, біг 100 м, біг 1000 м, володіння заходами фізичного впливу).

Обсяг цих навантажень був визначений чинною Наставною з фізичної підготовки для рядового і начальницького складу органів і підрозділів внутрішніх справ України [147] відповідно до своїх службово-посадових категорій (додаток Д).

Специфіка даного дослідження полягала в тому, що наприкінці навчання у навчальному закладі випускники повинні були здавати державні іспити (2-3 тижні), з фізичної підготовки в тому числі [233], а після їх здачі вони вибували у чергову відпустку тривалістю до 4-5 тижнів. Під час цього періоду вони повинні були у самостійному порядку підтримувати свою належну професійно-фізичну підготовленість [147].

У цілому тестуванню підлягали 1185 випускників. Матеріали тестування, які були надіслані з областей і узагальнені, показували, що при здачі випускного екзамену з фізичної підготовки отримали загальні оцінки:

“відмінно” – 348 випускників, або 29,3 %;

“добре” – 436 випускників, або 36,9 %;

“задовільно” – 401 випускник, або 33,8 %.

Слід зазначити, що після закінчення навчального процесу і здачі іспитів у закладі освіти для цієї категорії працівників ОВС наступав детренувальний період. Цей факт підтверджується тим, що після відпустки, по прибуттю до місця постійної служби, перед отриманням допуску до самостійного виконання службових обов'язків також проводилося тестування з виконання аналогічного спеціального комплексу фізичних навантажень.

За результатами тестування було отримано:

“відмінно” – 274 випускники, або 23,1 %;

“добре” – 322 випускники, або 27,1 %;

“задовільно” – 378 випускників, або 31,8 %;

“незадовільно” – 211 випускників, або 18,0 %.

Аналіз наведених даних свідчить, що загальна кількість працівників, у порівнянні з результатами вихідного контролю у навчальному закладі і вхідного контролю в ГУМВС, УМВС або УМВСТ, які отримали відмінні

оцінки, зменшилася на 6,2 % (або на 74 працівники), добрі оцінки – зменшилася на 9,6 % (або на 58 працівників), задовільні оцінки – збільшилася на 2,0 % (або на 23 працівники) і, крім того, характерно, що з’явилась ще одна категорія працівників (211 чол.), рівень фізичної підготовленості яких оцінюється як “незадовільний”, що становить 18,0 % загальної кількості протестованих осіб.

Проведені заходи підтвердили факт зниження або навіть відсутності інтересу і бажання до удосконалення та самовдосконалення засобами фізичної культури і спорту, адаптації до фізичних навантажень, а також показали негативний вплив процесу дезадаптації на стан фізичної підготовленості працівників міліції, які закінчили вищі навчальні заклади і прибули до місця подальшого проходження служби після відпускнуго (детренувального) періоду.

На нашу думку, з метою зменшення негативного впливу детренувального періоду на рівень фізичної підготовленості майбутніх працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ, поступового пристосування їх організму до фізичних навантажень після тривалої перерви, відновлення у них стійкого інтересу і бажання до власного удосконалення та самовдосконалення доцільно проводити комплексні заняття у тісній взаємодії з іншими навчальними дисциплінами (вогневою, тактико-спеціальною і загальнопрофільною підготовкою) при умові наявності чітко спланованого навчального процесу під керівництвом досвідчених фахівців. Крім поступового відновлення попередньо-належних професійно-фізичних кондицій, це сприяло б відновленню інтересу і бажання у досліджуваних категорій працівників з поступовим їх переростанням у невід’ємну потребу щодо удосконалення і самовдосконалення.

На жаль, під час опитування фахівців, що проводять заняття у системі професійної підготовки на громадських засадах або як тимчасові доручення, через відсутність штатних посад інспекторів зі службової підготовки було виявлено суттєві розбіжності у поглядах на дану проблему. Більшість цих

працівників стверджувала, що у системі з жорстким, статутно-авторитарним стилем керівництва не повинні існувати такі поняття, як інтерес, бажання та потяг, а заняття в системі професійної підготовки працівників практичних ОВС повинні проводитися окремо за своїми напрямками відповідними фахівцями.

У результаті аналізу отриманих вище результатів, було встановлено основні причини виникнення наведених розбіжностей, а саме:

- 1) відсутність спеціальної освіти у даної категорії працівників;
- 2) їх недостатній методичний та теоретичний рівень знань;
- 3) відсутність зв'язку теорії з практикою та станом оперативної обстановки;
- 4) вплив безсистемного викладання навчального матеріалу на його доступність і глибину засвоєння;
- 5) неспроможність до імпровізації, авторитарно-шаблонний варіант проведення занять;
- 6) відсутність міждисциплінарних зв'язків;
- 7) відсутність теоретичного і практичного матеріалу, який сприяв би збільшенню інтересу і бажання у працівників практичних ОВС до занять фізичними вправами.

Як один із робочих варіантів поступового пристосування працівників ОВС до фізичних навантажень після детренувального періоду, керівникам або відповідальним особам пропонується розпочинати навчальний процес із вивчення теоретичного розділу фізичної підготовки, а перше практичне заняття – з повільної ходьби на дистанцію 200-300 м, під час якої виконується імітація ухилення з “ймовірної лінії атаки або вогню”, імітація рухів “від укриття до укриття” з поступовим прискоренням, що переходить у біг на дистанцію 700-1000 м без урахування часу. Після бігу знову йде поступовий перехід на ходьбу з виконанням нескладних вправ на відновлення дихання з переходом у виконання вільних вправ як розминки. Далі необхідно здійснювати плавний перехід від вільних вправ до імітації

відпрацювання ударів руками і ногами і проводити “бій з тінню”. Після цього працівникам пропонується у самостійному порядку, але під наглядом керівника занять, виконати декілька нескладних кидків, способів обеззброєння і затримання порушників, як у індивідуальному порядку, так і у складі парного наряду.

Слід зазначити, що під час цих заходів повинна панувати доброзичлива обстановка у поєднанні з незначними фізичними навантаженнями. Основну частину занять бажано закінчувати проведенням спортивних ігор (футбол, баскетбол, гандбол, волейбол), які певною мірою сприяли б емоційному „розряджанню” працівників, пробуджували у них інтерес до подальших занять і налаштовували на подальше удосконалення власної фізичної підготовленості засобами фізичної культури і спорту.

Крім того, на перших заняттях або перед їх початком особливу увагу потрібно приділяти вивченню стану здоров'я, віку і психоемоційного стану працівників міліції. Так, у 1998 році за дорученням ДРП МВС України Науково-дослідним інститутом Національної академії внутрішніх справ України було проведено експрес-дослідження надзвичайних подій, що були пов'язані з травматизмом та загибеллю працівників ОВС різних вікових груп [125]. Емпіричну базу для цього дослідження становили матеріали службових розслідувань, спецповідомлень з ГУМВС в АР Крим, м. Києва та Севастополя, УМВС України в областях, на транспорті, а також статистичні дані за 1990-2000 рр., які характеризувалися за 67 показниками.

Наведеним експрес-дослідженням було визначено чотири вікові групи працівників ОВС, які характеризувалися відповідним ступенем уразливості і найбільшою кількістю надзвичайних подій під час виконання службових обов'язків [125]. На підставі цього було встановлено таку рейтингову послідовність:

- I місце – вікова група від 30 до 40 років (39.3 %);
- II місце – вікова група від 25 до 29 років (31.2 %);
- III місце – вікова група від 18 до 24 років (17.4 %);

IV місце – вікова група від 40 років і більше (12.1 %).

Таким чином, найбільш “небезпечним” за частотою виникнення надзвичайних подій з фізичними наслідками можна визначити діапазон віку працівників міліції від 25 до 40 років, на частку яких припадає понад 70% таких випадків [125].

Внаслідок проведених досліджень [125] було виділено об'єктивні і суб'єктивні причини виникнення надзвичайних подій серед особового складу. Серед об'єктивних причин визначено факти невиконання керівниками структурних підрозділів рішень колегій МВС України та інших нормативних актів щодо підвищення власного професіоналізму і забезпечення особистої безпеки засобами досягнення високого рівня фізичних кондицій організму працівників практичних органів внутрішніх справ.

Суб'єктивні причини виявилися внаслідок професійно неправильних дій працівників міліції у конкретних ситуаціях через:

- 1) невірну оцінку обстановки;
- 2) хибну впевненість або переоцінку власних сил;
- 3) недооцінку рівня всебічної підготовленості злочинця;
- 4) неспроможність спрогнозувати можливі дії злочинця;
- 5) відсутність належної фізичної підготовленості і готовності до реальної сутички.

У матеріалах експрес-дослідження зазначено, що майже 28% випадків поранень і загибелі працівників міліції відбувалися у заздалегідь і чітко спланованих ситуаціях [125]. Дані ситуації, як правило, були ініційовані самими працівниками міліції, які мали реальну нагоду і можливість фізично підготуватися, вірно визначитися з особливостями ситуації і спрогнозувати можливий розвиток подій.

Другу позицію за кількістю надзвичайних подій (22%) займає випадковість, третю займають невизначені ситуації (21%), четверту позицію твердо посідають несподівані ситуації (19 %), а на п'ятому місці – інші

ситуації (10%), які можуть виникати у результаті поєднання всіх перерахованих вище подій.

Дані обставини підкреслюють явне неспрацювання ряду елементів системи організації професійної підготовки особового складу практичних органів і підрозділів внутрішніх справ [200]. Очевидно, що відсутність у працівників ОВС належного рівня фізичної підготовленості, готовності до дій в типових і екстремальних ситуаціях, неналежний рівень їх загальної професійної підготовки, а також вимог, які приділялися до неї, сприяли поступовій дестабілізації попередніх систем навчання (див. додатки А, Б), які вже відіграли свою належну роль від середини і до кінця 90-х років, потребували оновлення і внесення конкретних змін, що призвели б до її суттєвого поліпшення.

Разом з тим, наступний компонент кризи фізичної підготовки – нестабільність соціально-економічних ситуацій – зароджує ще нові і нові компоненти вище наведеної кризи: недостатнє фінансування органів внутрішніх справ, складні побутові умови та несвоєчасна виплата низької заробітної плати. Вони призводять до погіршення матеріального становища працівників та членів їх сімей. Наприклад, державним бюджетом на 2002 рік було передбачено лише 32,9% нормативних потреб, у тому числі 68% потреб на оплату праці, а із 25,3 тисячі сімей, які перебувають у черзі на отримання житла, 4 тисячі не мають змоги покращити свої житлові умови більш як десять років [87].

Виходячи з цього, можна виділити наступний компонент кризи фізичної підготовки: відсутність умов для самореалізації, удосконалення та самовдосконалення, що призводить до виникнення основного або навіть найголовнішого компоненту кризи фізичної підготовки – професійної деформації працівника міліції як особистості, що в підсумку взагалі призводить до зниження іміджу спеціальності.

Загалом, у комплексі, всі перераховані компоненти зазначеної кризи призводять до загального зниження ролі фізичної підготовки в системі

професійної освіти працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ України. Відсутність планомірного, добре організованого навчального процесу, кваліфікованих педагогічних кадрів, які мають його здійснювати [77, 84] в практичних органах і підрозділах внутрішніх справ, безконтрольність, ігнорування занять з фізичної підготовки, втрата інтересу і бажання удосконалювати та самоудосконалювати власний організм засобами фізичної культури і спорту ведуть до неспроможності працівників ОВС успішно та безпечно протистояти сучасній злочинності, а також виконувати службові завдання.

Існуючі проблеми особистого та соціального характеру призводять до виникнення у особового складу практичних ОВС явного небажання піддавати свій організм непостійним, одноманітно-шаблонним фізичним навантаженням через відсутність внутрішньо-зовнішньої результативності та складності їх впливу на дезадаптований організм. Через це, як правило, у них зникають будь-які мотиви до виконання вправ на обов'язкових заняттях з фізичної підготовки. Пропонується така залежність: відсутність мотиву → відсутність зацікавленості → відсутність підготовки → відсутність продуктивної праці. Все це, на жаль, призводить до поступового зменшення загальної кількості фізично здорового і добре тренованого особового складу, що неминуче несе за собою всебічне погіршення кількості і якості виконання поставлених оперативно-службових завдань.

1.2. Психолого-педагогічні умови формування мотивації працівників ОВС України до фізичної підготовки в системі їх професійної освіти

Актуальною проблемою сучасної системи фізичної підготовки практичних органів і підрозділів внутрішніх справ України є недостатність належної психофізичної підготовки у працівників. Проблема збереження

стійкого бажання та інтересу до постійного удосконалення і самовдосконалення протягом тривалого часу особливо чітко стала проявлятися останніми роками у зв'язку з різко зростаючими навантаженнями оперативно-службової діяльності.

Специфіка роботи органів і підрозділів внутрішніх справ полягає в тому, що працівник міліції завжди знаходиться при виконанні своїх службових обов'язків [72-75]. Виходячи з цього, йому необхідно знати правову нормативну базу, табельну вогнепальну зброю, спеціальні засоби, заходи фізичного впливу, а також уміти правильно їх застосовувати у різноманітних життєво-службових ситуаціях. Одним із основних положень законодавчої нормативної бази є розділ III “Застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і вогнепальної зброї” Закону України “Про міліцію” [72, 73]. Статтею 13 цього розділу передбачено, що працівники міліції мають право застосовувати табельну вогнепальну зброю, спеціальні засоби і заходи фізичного впливу, в тому числі прийоми рукопашного бою, для припинення протидії законним вимогам міліції, якщо інші способи не забезпечили виконання покладених на неї обов'язків [72, 73, 152].

Особистий інтелект, індивідуальна майстерність або власний професіоналізм, техніка, тактика дій та колективізм – це невід'ємні і складові частини особистості сучасного працівника міліції. Атлетизм, витривалість, практичне уміння застосовувати закріплену табельну вогнепальну зброю, спеціальні засоби, заходи фізичного впливу у невід'ємному поєднанні з дотриманням службової етики, дисципліни та законності допомагають і сприяють підвищенню рівня гуманізації працівників ОВС, удосконаленню їх професіоналізму та формуванню впевненості у власних діях [84].

З метою реформування існуючої системи навчання практичних органів і підрозділів МВС України 21 жовтня 2000 року був виданий наказ МВС України № 759 “Про стан професійної підготовки і безпеки особового складу органів внутрішніх справ України та заходи щодо їх вдосконалення відповідно до завдань Президента України з питань забезпечення належного

громадського порядку та протидії злочинності в державі”, основні положення якого увійшли до наказу МВС України від 25 листопада 2003 року № 1444 “Про організацію професійної підготовки особового складу органів внутрішніх справ України”. Даними наказами було введено в дію Настанову з організації професійної підготовки та чинну на сьогоднішній день Настанову з фізичної підготовки рядового і начальницького складу органів і підрозділів внутрішніх справ України.

Останнім документом було визначено систему фізичної підготовки рядового і начальницького складу, яка спрямована на збереження здоров'я, творчої та трудової активності, а також на всебічний розвиток фізичних якостей і життєво важливих умінь, що необхідні для виконання оперативно-службових завдань [147, 148]. У її зміст входять теоретичні знання, практичні навички та уміння, а основним засобом міліцейської фізичної підготовки є фізичні вправи, виконання яких у обов'язковому порядку повинно поєднуватися із дотриманням загальних гігієнічних вимог [84, 147, 148].

Даною настановою визначено, що керівники всіх органів та підрозділів внутрішніх справ несуть відповідальність за рівень фізичної підготовки підлеглих працівників, регулярність та якість проведення занять, їх відвідування рядовим і начальницьким складом та своєчасне складання встановлених нормативів. Кожний працівник ОВС несе особисту відповідальність за рівень власної фізичної підготовки [147, 148].

Проте саме останнім часом, через вплив на міліцейську спільноту різноманітних факторів, стан фізичної підготовки працівників практичних ОВС почав поступово погіршуватися [200, 201]. Одним із таких факторів стали недопрацювання в галузі психолого-педагогічної підготовки, а саме: у практичних працівників органів і підрозділів внутрішніх справ України поступово знизився інтерес і зменшилося бажання щодо постійного всебічного удосконалення та самовдосконалення. З особливою гостротою ця проблема проявилась останніми роками у зв'язку із різко зростаючими

оперативно-службовими навантаженнями, напруженнями фізичного і психічного характеру.

Слід зазначити, що вивчення мотивів, які ведуть до успішної оперативно-службової та фізкультурно-спортивної діяльності, допомагає правильно побудувати процес навчання і виховання [26, 190], а кожного працівника ОВС доцільно розглядати як діючого спортсмена-розрядника. Саме у цьому випадку дуже важливу роль відіграє облік мотивів [13-15], які готують людину, зокрема працівника міліції, до певної змагальної боротьби. Наприклад: мотиви досягнення успіху заради перемоги над злочинцями і мотиви уникнення невдачі заради тієї ж самої мети, де змагальною боротьбою є визначена службовими обов'язками професійна діяльність.

У даній ситуації для кожної із задіяних осіб є конкретна мета:

- у працівника ОВС – покращення результату, перемога над собою, перемога над злочинцем;
- у злочинця – будь-яким чином не дати працівнику ОВС перемогти себе і уникнути законного покарання.

Різноманітні типи мотивів тісно пов'язані у свідомості обох сторін. Вони створюють єдину систему внутрішньо-спонукаючих факторів, які підштовхують визначені сили обох сторін до певної діяльності. Ці сили знаходяться у прямій залежності від сили самого мотиву, який, у свою чергу, залежить від інтенсивності мотиваційного збудження [95, 97, 123], а саме:

- 1) від знання результатів власної діяльності і її можливих наслідків під час виконання оперативно-службових завдань;
- 2) свідомого розуміння змісту власної правоти і правової діяльності;
- 3) жорсткого регламентування чинними відомчими нормативними документами та обмеженою людською моральністю свободи або арсеналу дій.

У раніше проведених дослідженнях вчені визначили [95, 231], що сила мотиву безпосередньо залежить від мотиваційного збудження і визначається супроводжуючою його емоцією. Експресивно-енергійний характер емоцій

може потребувати термінової розрядки, тобто виходу накопиченого негативного впливу. Цій розрядці і впливу аж ніяк не потрібно піддаватися працівнику ОВС у своїй повсякденно-службовій діяльності, так як затягування і стримування емоційної розрядки сприяє зниженню сили емоцій і сили мотиву, що, у свою чергу, дає додатковий час на ситуаційну оцінку і прийняття відповідного рішення.

Так, навіть у теперішніх реаліях проходження служби в ОВС, спостерігаючи за поведінкою злочинця і працівника міліції, що стоять один навпроти іншого, учасників спортивних змагань на відомчих чемпіонатах МВС України [139, 142, 146] з боротьби самбо, рукопашного бою, багатоборства груп захоплення [22] та багатоборства снайперів міліції [83], можна впевнитись у дії цих двох типів мотивації – досягненні успіху і запобіганні або уникненні невдач. Це яскраво відображається у діях працівника міліції, що прагне затримати злочинця, у діях злочинця, який прагне будь-що уникнути затримання, у тактико-технічних діях спортсменів, що поперемінно використовують то атакуючі, то захисні дії. Кінцевою метою даної діяльності є перемога над суперником.

Проаналізувавши виступи спортсменів збірних команд УМВС України у Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Донецькій, Луганській та Харківській областях, Національної академії внутрішніх справ України, Національного університету внутрішніх справ, Луганської академії внутрішніх справ, Київського та Львівського інститутів внутрішніх справ на чемпіонатах МВС України з рукопашного бою та боротьби самбо в період з 1997 по 2002 рік, ми виявили, що у спортсменів-працівників, які максимально досягли поставленої їх керівництвом мети (перемога у змаганнях), сила мотиву поступово починає слабшати. А у спортсменів-працівників, які самостійно ставили собі мету і завдання, сила мотиву, навіть після закінчення змагань, продовжує зростати.

Встановлено, що для успішного виступу наведених категорій спортсменів у подальших змаганнях вищого рівня найбільш придатні

працівники ОВС, які відносяться до другої категорії, навіть у тих випадках, коли вони поступилися у змаганнях спортсменам першої категорії. У результаті тимчасової невдачі сила мотиву у працівників другої категорії не зникає, а зовнішня і внутрішня мотивація підштовхує їх до подальшої боротьби, чого не спостерігалось у спортсменів першої категорії.

Слід зазначити, що мотивація працівників органів і підрозділів внутрішніх справ до фізичного удосконалення і самовдосконалення тісно взаємозв'язана з усім комплексом заходів, які застосовуються під час організації сучасної системи підготовки спортсменів класу

II-ий - I-ий розряд – кандидат в майстри спорту – майстер спорту. А саме [11, 30, 42, 48, 51, 88, 121, 150, 173, 177]:

- 1) підбором науково-педагогічних та тренерських кадрів;
- 2) матеріально-технічним забезпеченням;
- 3) ефективною тактико-технічною, фізичною і психолого-педагогічною підготовленістю;
- 4) системою релаксації;
- 5) системою профілактики захворювань;
- 6) професійним відбором;
- 7) дотриманням заходів особистої безпеки з метою запобігання травматизму та його ефективним лікуванням.

Упущення та недоліки, що допускаються у вище наведених та інших компонентах системи цієї підготовки, можуть однаково негативно позначатися як на рівні мотивації спортсмена, так і на рівні мотивації працівника міліції.

Так, для визначення і діагностування сили мотиваційної установки до досягнення успіху під час оперативно-службової діяльності працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ України нами було обрано тест Т.Елерса [190, с. 181]. Саме цей тест, з нашої точки зору, є найбільш зручним і доцільним для вимірювання сили мотивації як у спортсменів, що готуються до змагань, так і у працівників міліції, що готуються до виконання

службових завдань. Даний тест побудований на неспецифічному для спорту вербальному матеріалі, що робить його нейтральним по відношенню як до виду спорту, так і до спортивної кваліфікації працівників ОВС взагалі.

Усього в анонімному експерименті за власним бажанням брали участь 108 працівників різних органів і підрозділів внутрішніх справ України (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

**Характеристика особового складу, який брав участь у експерименті
(n = 108)**

Кількість працівників	Вікові категорії	Стаж служби в ОВС
29	до 30 років	до 10 років
41	від 30 до 35 років	10 ± 5
27	від 35 до 40 років	15 ± 5
11	від 40 років і старші	20 і більше

На початку, всередині і наприкінці навчального року їм було запропоновано відповісти на ряд запитань з двома варіантами відповідей: "так" або "ні", які потім перераховувалися за наведеною в тесті бальною системою [190, с. 181]. Ключ цього тесту дає можливість умовно розділити осіб, що проходять тестування, на чотири категорії за кількістю набраних ними балів:

I категорія – особи, які набрали від 1 до 10 балів, мають низький рівень мотивації до успішної діяльності;

II категорія – особи, які набрали від 11 до 16 балів, мають середній рівень мотивації до успішної діяльності;

III категорія – особи, які набрали від 17 до 20 балів, мають помірно високий рівень мотивації до успішної діяльності;

IV категорія – особи, які набрали 21 бал і більше, мають надвисокий рівень мотивації до успішної діяльності.

Результати тестування представлено у табл. 1.2.

Таблиця 1.2

**Результати обстеження працівників практичних ОВС за тестом
Т.Елерса протягом навчального року (n = 108)**

Рівні мотивації	Періоди навчального року			Різниця протягом навчального року	
	Підготовчий (1)	Основний (2)	Заключний (3)	1-2	2-3
Низький	2	10	1	+8	-9
Середній	35	52	33	+17	-19
Високий	43	28	45	-15	+17
Надвисокий	28	18	29	-10	+11

Отримані результати (див. табл. 1.2) підтвердили гіпотезу відносно переважаючого середньо-високого рівня мотивації працівників міліції до фізичної підготовки та спорту на початку нового навчального року. Так, серед усієї групи працівників, які брали участь у опитуванні, було виявлено усього двох працівників (або 1.8 %) із низьким рівнем мотивації, тридцять п'ять (32.4 %) – із середнім, сорок три (39.8 %) – з високим та двадцять вісім працівників (25.9 %) – з надвисоким рівнем мотивації.

Характерним стало і те, що після певної стабілізації фізичних і збільшення службових навантажень у середині навчального року було зафіксовано зростання кількості працівників, у яких спостерігалось зниження рівня мотивації. Так, у порівнянні з початковим періодом навчання, на вісім працівників (7.4 %) збільшилася перша категорія, яка має низький рівень, та на сімнадцять чоловік (48.1 %) – друга, яка характеризується середнім рівнем мотивації. У третій та четвертій категоріях, навпаки, спостерігалось зменшення на п'ятнадцять (13.8 %) з високим та на десять працівників (9.2 %) з надвисоким рівнем мотивації.

Майбутня задача контрольних нормативів з фізичної підготовки у заключному періоді в рамках підсумкової перевірки спричинила суттєве покращення рівня мотивації до занять. Так, у порівнянні з результатами, які були зафіксовані у основному періоді навчання, спостерігалось зменшення

кількості працівників ОВС з низьким (8.3 %) і середнім (17.5 %) рівнем мотивації, а також збільшення кількості працівників з високим (15.7 %) і надвисоким (10.1 %) рівнем мотивації.

На підставі аналізу даних, отриманих у початковому і заключному періодах навчання, з'ясовано, що рівень мотивації працівників практичних ОВС має переважно середньо-високий характер, а у основному періоді навчання переважає середній рівень.

Слід зазначити, що на початку навчального року в системі професійної підготовки навчально-тренувальний процес не зв'язаний з великими фізичними навантаженнями. Він містить у собі багато нового і цікавого матеріалу, що дозволяє підтримувати у працівників ОВС природний інтерес до обов'язкових занять. Саме завдяки цьому спочатку працівники міліції починають поступово прогресувати від заняття до заняття. Надалі, після збільшення навчальних і службових навантажень, стабілізації навчального процесу, а іноді і під час виникнення тривалого застою в результатах, ряд працівників не може зберегти власного стійкого інтересу до занять. З цієї причини вони припиняють тренування у спортивних секціях, починають пропускати планові заняття і не займаються самостійно взагалі.

Отримані результати опитування дозволяють нам стверджувати, що мотивація працівників практичних ОВС протягом навчального року носить варіативний характер.

Крім того, заключна частина ключа до тесту Елерса умовно визначає, що працівники, які за результатами тестування були віднесені до першої та другої категорії, тобто з низьким і середнім рівнями мотивації, прагнуть або малого або до занадто великого ризику чи навантажень. Працівники третьої категорії віддають перевагу середньому рівню ризику, а працівникам четвертої категорії властиво уникати високого ризику, напевно, завдяки великому спортивному досвіду. Ця категорія практично завжди має високу готовність до ризику у будь-яких формах необхідності його прояву і з ними рідше трапляються нещасні випадки [190, 239].

Проведене дослідження показало, що керівнику підрозділу, викладачу або особі, що здійснює і контролює навчальний процес, необхідно прагнути забезпечити такий його зміст і організацію, які постійно ставили б перед працівниками міліції завдання відчутного удосконалення і самовдосконалення. Так, на першому етапі річної підготовки повинна бути забезпечена спрямованість на навчання й удосконалення основних рухових навичок і умінь. Надалі потрібно постійно орієнтувати працівників ОВС на необхідність активної роботи над удосконаленням інших, слабо розвинутих компонентів їх підготовленості та стимулювати до подолання різних навантажень, що повинні поступово зростати.

Одночасно з цим кожний працівник органів і підрозділів внутрішніх справ повинен наочно бачити результативність власних тренувань. Це може досягатися за рахунок регулярного ведення кожним працівником щоденника контролю [66] за виконаною фізкультурно-спортивною роботою (навантаженням). У той же час варто стежити за тим, щоб фізичний і емоційний стреси, яким піддається працівник у службовій та навчальній діяльності, відповідали його фізіологічним і психічним можливостям, а також наявним функціональним резервам [15, 239]. Виходячи з цього, встановлено, що одним з найважливіших аспектів всебічної підготовки працівників практичних ОВС є психолого-педагогічне забезпечення високого рівня їх активності щодо фізкультурно-спортивної діяльності протягом усього періоду навчання, де ключовим елементом є мотиваційна орієнтація, пов'язана з бажанням або небажанням активно займатися визначеною діяльністю.

У дослідженнях [14, 51, 168, 239], які проводилися серед різних груп населення, чітко і виразно показана залежність мотиваційної орієнтації спортсмена від вибору внутрішніх чи зовнішніх цілей. Абсолютним аналогом цього є мотиваційна орієнтація працівника міліції на внутрішню і зовнішню мету. Орієнтація на внутрішню мету тісно зв'язана з акцентом всебічного удосконалення та прагнення ефективної службової діяльності, а орієнтація

тільки на зовнішню мету може зосереджуватися на результаті власної діяльності, як одному із засобів оцінки власних здібностей. При такій орієнтації мотивація працівника міліції стає залежною від результату і конкретно вираженої оцінки його діяльності.

Наслідком невірної зовнішньої орієнтації нерідко є поступово-непомітне послаблення уваги до якості підготовки з боку інструктора, інспектора або викладача. Це сприяє зниженню результатів та невжиттю своєчасних заходів щодо пошуку зовнішніх причин виникнення невдач. Результатом цього є зниження мотивації у працівників міліції до активних і напружених занять.

У реальній практиці професійної підготовки працівників ОВС мотиваційна орієнтація спрямована на формування певної психологічної установки в трьох можливих напрямках: орієнтація на цілеспрямоване навчання, орієнтація на процес удосконалення і самовдосконалення, а також орієнтація на успішне виконання поставлених завдань.

На нашу думку, тільки єдиним може відрізнитися мотиваційна орієнтація спортсмена від мотиваційної орієнтації працівника органів внутрішніх справ: сучасна багатоступенева система підготовки спортсмена передбачає таке поняття, як орієнтація на невдачу, а система всебічної підготовки працівників ОВС не передбачає подібної орієнтації. Це пояснюється тим, що невдалий виступ спортсмена в окремому змаганні може з лихвою компенсуватися вдалим виступом у іншому змаганні, а от якщо працівник міліції сам себе зорієнтував на невдачу, то реальний поєдинок з небезпечним і озброєним злочинцем він вже програв заочно, навіть не починаючи його. Другої і третьої спроби для нього вже не буде тому, що ціною першої спроби може стати людське життя і здоров'я. Ось чому в системі навчання працівників практичних ОВС всі орієнтації повинні мати тільки успішне спрямування. Слід зазначити, що за будь-якою орієнтацією на невдачу може стояти якась невирішена кризова проблема, помилка мотиваційного характеру або інші несприятливі фактори (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Класифікація несприятливих факторів, що впливають на рівень мотивації працівників практичних ОВС

№ п/п	Несприятливі фактори, що впливають на рівень мотивації	Категорії	
		Працівники	Керівники занять
А. Навчального характеру			
1.	Відсутність інтересу і бажання	+	+
2.	Погіршення власних фізичних кондицій	+	+
3.	Відсутність контролю за навчальним процесом	-	+
4.	Підбір занадто складних або легких вправ	+	+
5.	Перетренованість	+	+
6.	Завищені або занижені вимоги до самого себе	+	+
7.	Відсутність варіативності на заняттях	+	+
8.	Недосконале володіння предметом	-	+
9.	Невикористання змагального ефекту	-	+
10.	Недосконале або занадто складне планування	-	+
11.	Шаблонна організація занять	-	+
12.	Відсутність новизни	-	+
Б. Службового характеру			
13.	Страх перед злочинцем	+	+
14.	Страх за власну неспроможність	+	+
15.	Велике службове навантаження	+	+
16.	Відсутність контролю за станом працівника	-	+
17.	Критичні зауваження колег по службі	+	+
18.	Недоопрацювання психологічного характеру	-	+
19.	Низька готовність до ризику	+	+
20.	Низька продуктивність праці	+	+

Завдяки виділенню несприятливих факторів, які впливають на мотивацію працівників практичних ОВС, встановлено, що переважна частина (див. табл. 1.3) упущень і прорахунків може припускатися з боку керівника занять.

Завдяки експертній оцінці, у якій брали участь найбільш кваліфіковані викладачі, інструктори-методисти та інспектори зі службової підготовки, а також за результатами анонімного анкетування особового складу (див. табл. 1.1) було розроблено десять найбільш значущих критеріїв щодо

формування позитивної мотивації до успішної оперативно-службової діяльності, які було проіндексовано за десятибальною шкалою (max – 10 балів) і розставлено у порядку їх значущості.

Аналіз результатів показав, що у задіяних працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ України для формування позитивної мотивації основними є критерії, наведені у табл. 1.4. Їх опрацювання показало, що серед десяти критеріїв основні місця займають критерії 1 і 2 (див. табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Критерії формування мотивації працівників ОВС
(n = 108)

№	Критерії	Бал	Місце
1.	Досягнення високих показників у ОСД	10	1
2.	Перспектива підвищення по службі	9	2
3.	Отримання чергового звання	7-8	3
4.	Заробітна плата	6-7	4,5
5.	Вирішення побутових проблем	6-7	4,5
6.	Впевненість у собі	5	6
7.	Зміцнення здоров'я засобами ФК і С	4	7
8.	Вік	3	8
9.	Здобуття освіти	2	9
10.	Інше	1	10

Найбільшу суму балів цих критеріїв можна пояснити тим, що для кожного працівника органів і підрозділів внутрішніх справ головною метою є курс на досягнення високих показників у службовій діяльності, що у цілому сприяє забезпеченню особистої безпеки громадян, захисту їх прав, свобод і в перспективі відкриває прямий доступ до здійснення критеріїв 3 і 4. У свою чергу, здійснення критеріїв 3 та 4 формують у працівника ОВС критерій 5, відповідно підвищуючи при цьому у них критерій 6, який частково допомагає вирішувати критерій 7.

Закономірним є і той факт, що критерії 8 і 9 набрали найменшу суму балів. Це пояснюється тим, що працівники ОВС допускаються до самостійного виконання службових обов'язків тільки після навчання у закладах освіти (училища професійної підготовки, відомчі та інші навчальні заклади різних рівнів акредитації). Подальше їх навчання з метою підвищення власного освітнього рівня є особистою справою кожного працівника. Крім того, слід звернути увагу на низьке місце критерію 7 не дивлячись на те, що середній вік досліджуваної групи працівників становить 35 ± 8 років і вони мають реальну нагоду підтримувати власну фізичну форму на належному рівні за рахунок обов'язкових занять з фізичної підготовки, тренувальних занять у спортивних секціях, активної участі у спортивно-масовій роботі та за рахунок організованої самостійної підготовки.

З метою попередження подібних ситуацій і збереження мотивації працівників практичних ОВС до систематичного підвищення власних фізичних кондицій доцільно було б керівникам усіх рівнів, а також особам, які відповідають за організацію і зміст навчального процесу, ставити завдання, які дозволяли б працівнику міліції відчувати реалію поступового удосконалення. Так, саме на початку навчального процесу повинна бути забезпечена цільова мотивована спрямованість на удосконалення основних рухомих якостей, навичок та умінь, а також орієнтація працівників на активізацію їх роботи щодо фізичного удосконалення і самовдосконалення з метою подолання постійно зростаючих труднощів та оперативно-службових навантажень.

Мотивація працівника міліції до фізичного удосконалення має бути тісно пов'язана з усім комплексом складових компонентів сучасної системи фізичної підготовки рядового і начальницького складу органів і підрозділів внутрішніх справ України. До цього комплексу можна віднести нормативне, методичне, матеріально-технічне забезпечення фізичної підготовки, а також психоемоційний стан працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ, який виражається у їх активності відносно фізкультурно-

спортивної діяльності протягом усього періоду навчання в системі професійної підготовки.

У наведеній ситуації ключовим елементом знову може бути мотиваційна орієнтація. Вона має тісний взаємозв'язок з бажанням або небажанням займатися фізичними вправами. Вона орієнтує працівників практичних ОВС на внутрішню мету, де основний акцент робиться на тактико-технічне і фізичне удосконалення при позитивному прагненні ефективного тренування, та зовнішню мету, де основні зусилля концентруються саме на досягненні ними певного результату як засобу оцінки власних можливостей при послабленій увазі до самого процесу підготовки [167].

Педагогічно виправданим важливим моментом у підтриманні стійкого інтересу працівника міліції до занять фізичною підготовкою є процес організації спільної роботи у системі

де залучення працівника міліції до систематичних занять і тренувань призводить до його фізичного удосконалення і самовдосконалення за рахунок виконання ним того ж обсягу навантаження і сприяє зростанню його результатів. Слід виділити найбільш типові помилки працівників практичних ОВС при постановці мети:

- вибір просторової мети без конкретного змісту і напрямку;
- ставиться необмежена мета, що не відповідає їх фізичним можливостям і кондиціям;
- одночасно ставиться багато завдань, кожне з яких реально може бути виконане, але свого часу;

- не ставиться подальша мета удосконалення або мета-максимум, яка повинна спрямовуватися на належний кінцевий результат.

Цілком природно, що при таких помилках знижується цілеспрямованість працівника міліції та його мотиваційний потенціал реального удосконалення та самовдосконалення. Щоб не виникало подібних помилок, необхідно допомогти працівнику ОВС правильно визначити власні недоліки, обрати відповідну мету, шляхи і засоби удосконалення та самовдосконалення власних фізичних кондицій засобами фізичної культури і спорту. Дуже важливо не переобтяжуватися численними дрібними самозобов'язаннями, оскільки бажання охопити все сплановане одразу не дасть змоги виконати задумане, а нездійсненність самозобов'язань призводить до втрати інтересу, бажання і зниження цілеспрямованості. У цій ситуації важливо надати працівнику ОВС своєчасну психолого-педагогічну підтримку з метою збереження сили його мотиву і власної мотиваційної установки на необхідному рівні.

З метою надання належної психолого-педагогічної допомоги, а також на підставі вимог чинних нормативних документів [147, 148, 185] при реалізації програм фізичного удосконалення та самовдосконалення в практичних органах і підрозділах внутрішніх справ України доцільно використовувати чотири групи мотиваційних прийомів: стимулювання і самостимулювання, примушення і самопримушення (схема 1.2).

Слід зазначити, що заходи, які наведені на схемі 1.2, здійснюються тільки завдяки активній співпраці працівників ОВС з їх керівниками та навчальним колективом. Ураховуючи вертикальне розташування і спрямованість (зверху донизу) заходів, відсутність у психолого-педагогічній та спеціальній літературі подібного терміну, а також для зручності використання, запропоновану програму, яка нагадує політ парашута, умовно можна назвати “парашутом удосконалення і самовдосконалення”, де парашутистом є працівник ОВС, а парашутом виступають мотиваційні прийоми.

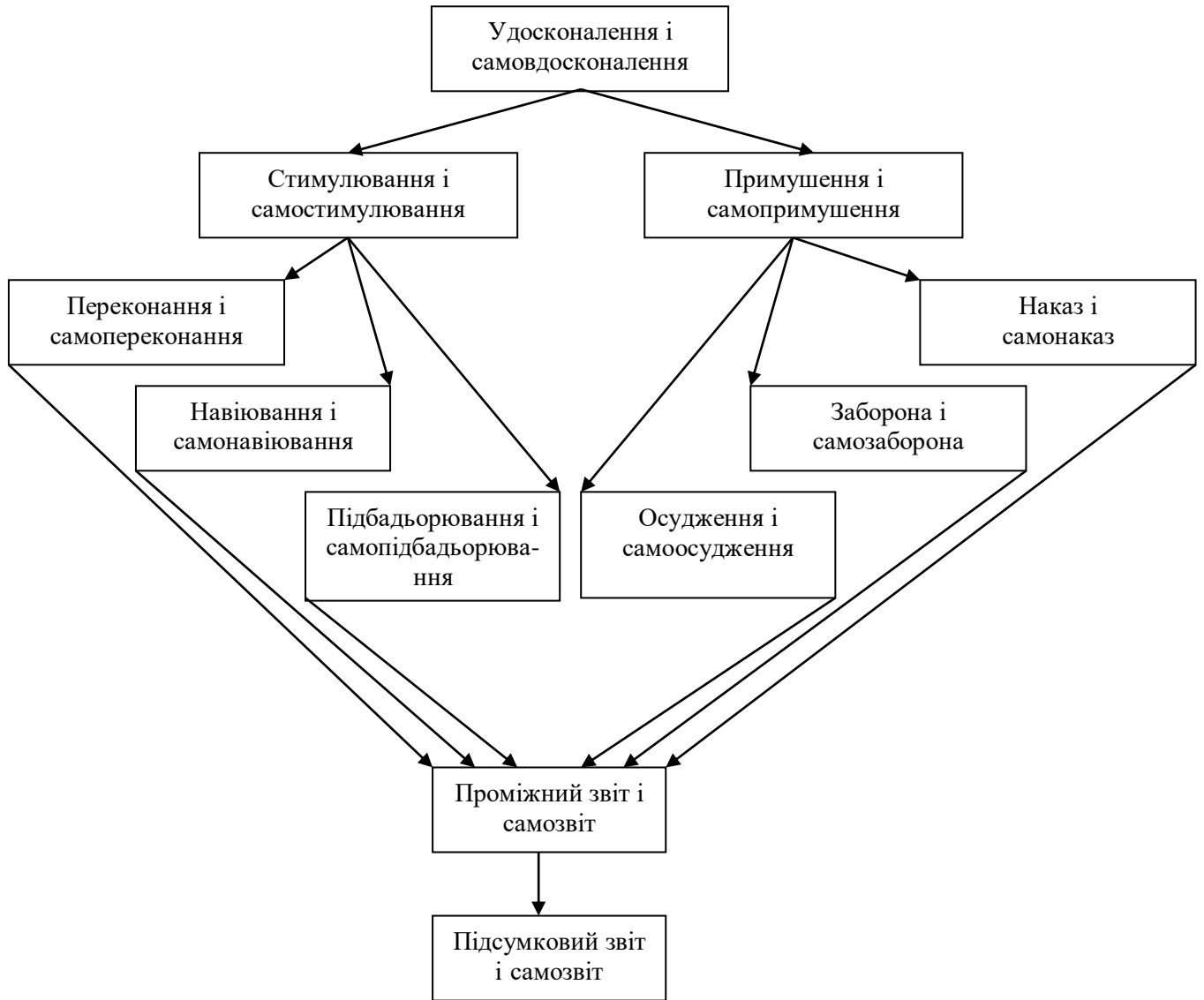

Схема 1.2. Мотиваційні прийоми для фізичного удосконалення і самовдосконалення (“Парашут удосконалення і самовдосконалення”)

Так, згідно з наведеним “парашутом удосконалення і самовдосконалення”, прийоми стимулювання і самостимулювання містять у собі підприйоми переконання і самопереконання, навіювання і самонавіювання, а також підбадьорювання і самопідбадьорювання.

Необхідність переконання і самопереконання виникає внаслідок того, що на шляху до існуючої мети працівник ОВС зустрічається з труднощами і сумнівами щодо правильності обраного шляху до успішної діяльності. В результаті виникнення цих думок він може повірити у неможливість і безцільність задуманого. У цьому випадку для переконання і самопереконання він повинен використовувати сильну додаткову аргументацію, яка впевнила б його у тому, що втрата надії на успіх цілком неаргументована і безпідставна.

Прийоми навіювання і самонавіювання використовуються для зміцнення віри працівника ОВС у власні можливості і зв'язані з концентрацією уваги на словесних виразах, за допомогою яких він вселяє у себе те, до чого він прагне: “я знаю, що я хочу”, “я вірю, що я можу”, “я знаю, що мені це потрібно”, “я зроблю, бо я можу”, “я зроблю, бо я вмію”, “я не гірший за інших”.

Підбадьорення і самопідбадьорення використовуються для оптимізації психофізичного стану і формування відповідного настрою з метою збільшення впевненості.

До прийомів примушення і самопримушення відносяться: осудження і самоосудження, заборона і самозаборона, наказ і самонаказ.

Так, осудженням може бути невдоволення колективу, у якому працює конкретний працівник. Причиною невдоволення колективу може бути, наприклад, незадовільна оцінка з фізичної підготовки під час підсумкової перевірки, у результаті якої органу або підрозділу внутрішніх справ було виставлено низьку загальну оцінку. Самоосудження – це щире самоневдоволення своїми фізичними кондиціями, діями або конкретними вчинками. Осудження і самоосудження можуть бути виражені у

різноманітних формах: критика, яка здійснюється у вигляді зібрання колективу підрозділу, і самокритика, що подумки відбувається у формі серйозної внутрішньої розмови; громадський докір, гнівний виступ колег по службі на зібранні колективу підрозділу або внутрішнє переживання власних сумнівів.

Прийоми заборони і самозаборони – це примусова або добровільна відмова від власних намірів при сильному бажанні здійснити їх. Обмежувальною функцією даного прийому служить зосередження зусиль на виконанні конкретних зобов'язань і самозобов'язань. Застосовуючи ці заходи, керівник підрозділу і працівник міліції свідомо обмежують той перелік спокус, які відводять працівника ОВС від намічених способів і методів удосконалення і самовдосконалення. Ці заходи дозволяють реалізувати ті спонукання, що сприяють індивідуальному розвитку.

У тісному зв'язку із заборonoю і самозаборonoю перебувають такі мотиваційні прийоми, як наказ і самонаказ. Вони виражаються у рішучих і категоричних формах певної заборони, примушення або дозволу з боку керівника і самого себе.

Надзвичайно велику роль стимулятора щодо удосконалення і самовдосконалення відіграє своєчасне використання проміжного та підсумкового звіту і самозвіту. Звіт і самозвіт – це підведення підсумків діяльності працівника міліції перед собою і навчальним колективом про здійснену роботу протягом певного проміжку часу, який безпосередньо зв'язаний з програмою удосконалення і самовдосконалення. Практичною і теоретичною метою звіту є підвищення власної відповідальності за належне виконання взятого перед собою і колективом зобов'язання. Спираючись на висновки, які робляться за результатами звітів, керівником або самим працівником складається подальша програма розвитку, удосконалення або самовдосконалення, яка має циклічний характер з постійно зростаючими навантаженнями. Слід зазначити, що систематичне ведення щоденника

самоконтролю [66] суттєво полегшує контроль і висвітлення досягнутих результатів.

Формування цілеспрямованої позитивної мотивації працівників практичних ОВС до фізичного удосконалення і самовдосконалення на основі активного творчого відношення до цього, усвідомлення практичної значущості мети досягнення результатів відносно плідного виконання оперативно-службових обов'язків сприяють загостренню почуття відповідальності і мобілізації певних ресурсів людського організму.

Інтерес до мотивації як спонукуваної поведінки суб'єкта, безпосередньо має зв'язок з пошуком певних факторів різноманітного впливу на працівників міліції як на визначену особистість, що наділена Законом України “Про міліцію” надзвичайно серйозними правами.

Слід зазначити, що в практичних органах і підрозділах внутрішніх справ питанням співвідношення внутрішньої мотивації працівника і зовнішнього спонукання як одного із засобів підвищення рівня фізичної підготовленості зовсім не приділялося достатньої уваги [201].

Більше того, окремі дослідники, котрі оприлюднювали і розвивали теорію загальної мотивації, відмовляються від спонукання, що надходить із зовнішнього середовища. Так, у праці [245] зазначено: тільки внутрішня мотивація є тією єдиною формою мотивації, яка формує потреби у найімовірнішому узгодженні того, що сприймається і очікується [245, с. 41].

Для працівників міліції внутрішня мотивація є занадто потужним стимулом до визначеної діяльності. Вона, у певній сукупності та при зовнішньому стимулюванні, створює спонукання, які безпомилково ведуть їх шляхом, спрямованим на досягнення заздалегідь наміченого результату [93, 94].

На жаль, у чинних нормативних, підсумкових та керівних документах МВС України чітко прослідковується повна відсутність взаємозв'язку внутрішньої мотивації із зовнішньою [147, 148]. На нашу думку, внутрішня мотивація спрямовує певну поведінку працівника міліції до удосконалення і

самовдосконалення на заняттях з фізичної підготовки, визначає його інтерес та ставлення до цього предмета, а також спонукає до визначено-подальшої його діяльності. Зовнішню мотивацію можна визначити як певний зовнішній подразник, що у різних формах і методах примушує практичних працівників ОВС на заняттях з фізичної підготовки підвищувати свій рівень всебічної підготовленості.

Одним із фактів прояву відсутності зовнішньої мотивації є недостатня робота у цьому напрямі інструкторсько-викладацького та керівного складу практичних органів і підрозділів внутрішніх справ України, яка, в цілому, потребує суттєвого поліпшення. Так, у рішеннях колегії, наказах та вказівках МВС України дуже часто можна зустріти вирази "...залишається на низькому рівні...", "...низьким є вплив...", "...недостатня організація...", "...не приділяється належної уваги...", "...потребує суттєвого поліпшення..." та "...внаслідок невиконання керівниками...". У цих же документах зазначається: до вище згаданої категорії осіб вживаються конкретні заходи, що є зовнішнім впливом або навіть примушенням. Вони спрямовані на формування позитивної внутрішньої мотивації до певного виду діяльності. Після цього у згаданої категорії осіб формується певний комплекс, який через вже сформовану внутрішню мотивацію є певним зовнішнім подразником, що шляхом визначеного вибіркового або колективного впливу спричиняє формування внутрішньої позитивної мотивації у тих, у кого вона ще не сформована, через вплив зовнішньої мотивації.

Загалом, у практичних органах і підрозділах внутрішніх справ України можна виділити ряд існуючих мотивів, які зустрічаються у повсякденній оперативно-службовій діяльності. Це зовнішньо-внутрішні, соціальні, вікові, індивідуальні, інтелектуальні, керівні, управлінські та ситуаційні мотиви. Зазвичай цей перелік не є остаточним і може доповнюватися іншими мотивами, які несуть тільки позитив у підвищення рівня фізичної підготовленості працівників практичних ОВС.

Більшість цих мотивів отримали належне обґрунтування на підставі їх дослідження у життєдіяльності різних груп населення і застосовуються у діяльності працівників практичних ОВС. Наприклад, у праці [17] була опрацьована і розроблена теорія поведінки людини, яка має чіткий мотив-орієнтацію на досягнення як один із спонукуючих факторів поведінки людини. В ОВС цей мотив базується на прагненні успіху у різних сферах діяльності кожного конкретного працівника міліції (підвищення рівня власних можливостей, участь і перемога у спортивних змаганнях, належне виконання функціональних обов'язків та ін.).

Мотив досягнення за сприятливих умов або у безкризовому середовищі може призвести до значного покращення усіх результатів, а основним фактором, який збільшує діяльність цього мотиву, є осмислене пізнання працівником практичних ОВС результатів власної діяльності. Слід зазначити, що одну із провідних ролей у діяльності цього мотиву відіграють такі поняття, як інтерес, бажання, стимул, потяг, заохочення та покарання.

Встановлено, що пізнавальні мотиви можуть іти поряд з дізнавальними [32, 33]. Ці мотиви ведуть до розуміння оточуючих реалій і мають зв'язок з людською діяльністю, результатом якої є об'єктивність, законність, характеристика, співставлення та осмислення здобутого результату на предмет його цінності. У практичних органах та підрозділах внутрішніх справ діяльність цих мотивів знаходить свій прояв не тільки на теренах підвищення власних фізичних кондицій, а й на ділянках безпосереднього виконання службових обов'язків. Так, пізнавальні і дізнавальні мотиви широко застосовуються під час формування відповідної спрямованості навчальних дій. Вони стимулюють професійну зацікавленість працівників практичних ОВС у різних сферах і напрямках їх діяльності.

Дуже часто ці мотиви застосовуються у слідчій та дізнавальній практиці, де основною метою є визначення і попередження виникнення причин і мотивів, які штовхають людину на злочинний шлях. Нерідко у злочинному світі такими мотивами виступають корисливі, рідше – мимовільні мотиви та

наміри, що лежать у основі виконання людиною дій різного характеру, яку спонукають певні зовнішні причини [27, 67, 91, 101].

На нашу думку, під час виникнення екстремальних або інших ситуацій, які потребують термінового фізичного втручання, працівники міліції керуються ситуаційними мотивами [59, 61, 63, 68, 85], що визначаються, як правило, не внутрішньою логікою людини, а швидше збігом зовнішніх обставин. Вони мають тісний взаємозв'язок з інтелектуальними, пізнавальними, дізнавальними мотивами, мотивами діяльності, навчальними мотивами, знаходячи своє реальне застосування у специфічній практичній діяльності.

На думку О.М.Леонтьєва, будь-яка практична діяльність є процесом, який відображає форму ставлення людини до оточуючого середовища [114].

На підставі цього нами було встановлено, що у працівників практичних ОВС більшість мотивів реально проявляється під час конкретної активності на шляху до обраної або поставленої мети у процесі повсякденної і оперативно-службової діяльності. Результати цієї роботи демонструють міру сформованості їх позитивної мотивації.

Таким чином, основними психолого-педагогічними умовами формування мотивації працівників практичних ОВС до фізичної підготовки є:

- суворий професійний відбір кандидатів на службу;
- якість попередньої підготовки та особисте ставлення працівників ОВС до виконання службових обов'язків;
- всебічний індивідуальний стан кожного працівника;
- наявність умов для самореалізації, дозвілля та відпочинку;
- належна організація процесу навчання і виховання;
- своєчасне фінансове забезпечення навчального процесу;
- наявність професійно підготовленого психолого-педагогічного персоналу;

- спільна діяльність керівників, психологів і педагогів щодо поліпшення якості навчання і виховання;
- застосування різноманітних форм контролю за якістю процесів навчання і виховання;
- запобігання виникненню кризи фізичної підготовки в практичних ОВС.

1.3. Специфіка фізичного удосконалення працівників ОВС у процесі професійної підготовки

У практичних органах і підрозділах внутрішніх справ України формування позитивної мотивації до фізичного удосконалення здійснюється в процесі участі працівників міліції у визначеній чинною Наставною з фізичної підготовки навчально-фізкультурній діяльності, яка спрямована на досягнення високого рівня їх фізичної підготовленості [147, 148].

Безпосередньо таке поняття, як „фізкультурна діяльність”, здавна використовується багатьма дослідниками щодо різних груп населення. Одні зазначають, що це різнобічний процес активної діяльності людини, який розвиває і удосконалює психофізичну структуру особистості відповідно до її мети і потреб [4], інші стверджують, що це певні соціальні дії, які організуються, свідомо керуються і спрямовуються на формування та підтримання належних фізичних можливостей населення [126]. Загалом, всі ці формулювання відповідають своєму змісту, але в цілому поняття “навчально-фізкультурна діяльність практичних органів і підрозділів внутрішніх справ” у спеціальній, спортивній, психолого-педагогічній літературі практично відсутнє.

Ураховуючи викладене, за робоче тлумачення пропонується прийняти таке визначення:

навчально-фізкультурна діяльність практичних органів і підрозділів внутрішніх справ України – це організована планово-навчальна і самостійна

діяльність рядового і начальницького складу ОВС України, в процесі якої за допомогою використання різноманітних форм, засобів, методів фізичної культури і спорту вирішується ряд загальноосвітніх і соціальних завдань відносно всебічного фізичного розвитку та професійного удосконалення працівника міліції як авангардного захисника і гаранта конституційних прав та свобод громадян.

Основною метою навчально-фізкультурної діяльності ОВС України є визначення системи фізичної підготовки рядового і начальницького складу, її спрямованості на збереження здоров'я, творчої та трудової активності, всебічний розвиток фізичних якостей, життєво важливих умінь, необхідних для виконання оперативно-службових завдань, а також сприяння підвищенню та зміцненню авторитету української міліції на міжнародних спортивних аренах [139, 147, 148].

Навчально-фізкультурна діяльність працівників органів і підрозділів внутрішніх справ у процесі оперативно-службової діяльності представлена реальними потребами, обов'язками, мотивами, результатами та курсом на досягнення високих фізичних кондицій і оперативно-службових показників.

Ураховуючи відсутність у спеціальній, психолого-педагогічній та спортивній літературі структури навчально-фізкультурної діяльності практичних органів і підрозділів внутрішніх справ, вважаємо, що для працівників практичних ОВС доцільно було б взяти на озброєння структуру фізкультурної діяльності людини, яку запропонував у власних дослідженнях Р.А.Пилоян [166]:

- 1) зосередження основної уваги на соціальній значущості фізичної культури;
- 2) отримання належної і своєчасної інформації про предмет діяльності;
- 3) усвідомлення потреби, необхідності або вибір спонукального мотиву;
- 4) прийняття рішення;
- 5) свідоме і осмислене прагнення поставленої мети;

б) отримання та володіння інформацією стосовно правильності дій, яка зміцнює власну впевненість і правоту на обраному шляху діяльності;

7) оцінка та самооцінка результату здійсненої діяльності.

У всіх цих заходах є багато спільного. Так, кожним із перерахованих вище заходів підкреслюється наявність у визначеній діяльності людини спонукальних мотивів, мети і результату діяльності.

У процесі навчально-фізкультурної діяльності у працівників міліції можуть виникати різні мотиви:

- усвідомлення суспільного значення загальної фізичної підготовки як найбільш доступного засобу фізичного розвитку та зміцнення здоров'я;

- усвідомлення значення підвищення рівня загальної фізичної підготовленості як необхідного засобу успішного виконання службових завдань;

- усвідомлення спеціальної фізичної підготовки як додаткового, прихованого або таємного виду озброєння для самозахисту і боротьби зі злочинністю;

- бажання підвищувати у спортивних змаганнях або під час перевірок попередні успіхи, здобутки, честь та імідж органу або підрозділу внутрішніх справ.

Наведені мотиви, перелік яких може тільки зростати залежно від поставлених завдань, спрямовуються на процес визначеної діяльності і кінцевий результат.

Серед груп мотивів, які можуть виникати у працівників міліції, найбільш важливе значення повинен представляти суто службовий і фізкультурно-спортивний інтерес. Наявність у працівників ОВС стійкого інтересу до занять фізичною підготовкою є обов'язковою умовою не тільки успішного фізичного удосконалення, а й виконання службових обов'язків. У сучасних умовах досягти всебічного і гармонійного фізичного розвитку працівників ОВС можна лише тільки тоді, коли вони з власної ініціативи та з неприхованим інтересом позитивно ставитимуться до обов'язкових занять з

фізичної підготовки, закріплюючи отримані знання на самостійній підготовці.

Виходячи з наведеного, встановлено, що в основі конкретних інтересів працівників практичних ОВС лежать певні потреби, визначені ставленням до них, а сама суто професійна потреба стає основою для формування позитивного, стійкого і здорового інтересу (схема 1.3.), яка переростає у гостру життєво-службову необхідність.

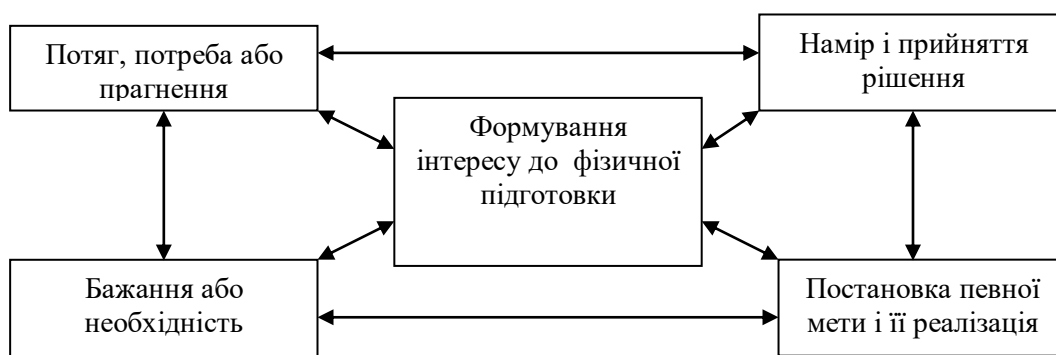

Схема 1.3. Формування інтересу у працівників ОВС України до фізичної підготовки

У психологічному словнику безпосередньо саме поняття “потяг” визначається як психологічний стан людини, що виражає неусвідомлену чи слабо усвідомлену потребу [191, 205]. Потяг до фізичної підготовки – це початкова стадія виникнення інтересу, спричинена зовнішніми, внутрішніми, а іноді навіть невизначеними обставинами, які певними факторами або властивостями привернули увагу і зацікавили працівника міліції. Поняття потягу можна сміливо ототожнювати з такими поняттями, як прояв потреби або прагнення чогось, що призводить до виникнення елементарного бажання, продиктованого життєво-службовою необхідністю.

Визначено, що бажання – це структурна стадія інтересу, яка характеризується уявно усвідомленою діяльністю конкретної спрямованості [191], а поняття необхідності у енциклопедичному словнику [207] трактується як річ або явище, що знаходиться у їх загальному закономірному зв'язку, або як спосіб перетворення можливості на реальну дійсність.

Після чіткого визначення реальної дійсності працівник міліції повинен чітко усвідомити, що для досягнення конкретної мети одного бажання мало. У даному випадку після усвідомлення того, що необхідно, потрібно переходити до більш рішучих дій. Тобто свідоме спонукання, як бажання і необхідність, перетворюється на стадію визначення наміру і прийняття відповідного рішення.

У наукових джерелах та дослідженнях багатьох науковців зазначено, що намір – це усвідомлене рішення [95, 118, 191, 212, 205, 218]. Слід зазначити, що момент його прийняття і зміст відіграють дуже важливу роль у всій професійній діяльності як одного працівника, так і всіх органів та підрозділів внутрішніх справ у цілому. Як правило, рішення має управлінський характер, визначає установку та спрямованість ситуаційної поведінки і діяльності працівників міліції. У цих ситуаціях помилка або невірне його прийняття може спричинити виникнення негативних ситуацій, у яких у подальшому з'являється поняття виправданого або невиправданого ризику, загрози або навіть втрати.

З метою уникнення подібних ситуацій дуже серйозно потрібно підходити до кінцевої стадії формування інтересу – визначення мети, засобів, способів і методів її реалізації. Саме поняття мети носить абстрактно-багатогранний характер. У дослідженнях [64, 118, 160, 164] зазначається: мета – це те, що реалізує реально існуючу людську потребу і є образом кінцевого результату діяльності або уявним продуктом людської праці. Мета не реалізує потребу, а лише спрямовує працівника ОВС на шлях до її реалізації.

Наведена вище послідовність формування у працівників органів і підрозділів внутрішніх справ України інтересу до фізичної підготовки не може бути сталою величиною. Вона може доповнюватися іншими компонентами і змінюватися, особливо під час проходження її кінцевої фази. Наприклад: після визначення намірів і чіткої мети можливе прийняття відповідного рішення, де вказуються завдання, способи, методи і засоби реалізації поставленої мети.

У Наставні з фізичної підготовки для рядового і начальницького складу органів і підрозділів внутрішніх справ України не визначено, що саме заняття з фізичної підготовки є основною формою організації фізичного виховання працівників міліції, хоча саме на цих заняттях працівники практичних ОВС набувають необхідних специфічних знань, умінь та навичок [147].

Одним із основних нормативних документів, що визначає порядок організації навчального процесу в практичних органах і підрозділах внутрішніх справ України, є навчальний план. Це відомчий документ, який визначає перелік вивчаємих навчальних предметів для всіх служб з урахуванням специфіки їх професійної діяльності, кількість годин, що відводиться на навчальний рік, місяць або тиждень. Він розробляється за кожною існуючою спеціальністю, навчальною дисципліною і дуже часто має відповідний гриф обмеження доступу та інформативності.

Традиційно у навчальних планах підрозділів виділяють блоки гуманітарних, спеціальних та інших дисциплін. На кожну окрему дисципліну передбачається свій навчальний план, який складається за допомогою відповідних фахівців. Для обов'язкової професійної підготовки працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ України важливе значення мають абсолютно всі дисципліни, передбачені навчальними планами. Вивчення цих дисциплін спрямоване на всебічну підготовку особового складу до виконання оперативно-службових завдань різними формами, засобами і методами.

Навчальний план з фізичної підготовки складається на рік. У ньому зазначається загальна кількість годин на кожен розділ фізичної підготовки (розподіл за місяцями) з урахуванням службово-посадових категорій та медично-вікових груп.

Кількість годин за місяцями, виділеними на навчання працівників, та строки здачі ними нормативів визначаються з урахуванням місцевих кліматичних умов, стану оперативної обстановки та інших характерних особливостей.

Тематичний план з фізичної підготовки розробляється ДРП МВС України разом з відомчими навчальними закладами.

Поурочний план занять для кожної категорії працівників розробляє відповідальний за організацію фізичної підготовки органу, підрозділу, виходячи з тематичного плану. Поурочний план складається на рік і має відображати послідовність відпрацювання навчальних тем.

Розклад навчальних занять розробляється для кожної навчальної групи із зазначенням дати, часу, місця їх проведення, назви розділу фізичної підготовки, теми занять, прізвища та ініціалів особи, що проводить заняття.

Сучасна державна політика стосовно удосконалення галузі фізичного виховання та спорту в правоохоронних органах проводиться відповідно до загальноприйнятих принципів безперервності і послідовності, всебічного урахування інтересів, відповідальності за свій рівень фізичної підготовки та здоров'я, інноваційності, сприятливих умов фінансування, самостійності та доступності. Так, Законом України “Про фізичну культуру і спорт” визначено, що фізична культура і спорт є частиною загального виховання, яке здійснюється шляхом проведення обов'язкових занять відповідно до існуючих навчальних програм [77].

Однак заходи щодо програмно-нормативного забезпечення процесу фізичного виховання не завжди наводять порядок вирішення існуючих проблем. Так, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України “Положення про державні тести і нормативи оцінки фізичної підготовленості

населення України” [187] виявилось абсолютно непридатним для використання у правоохоронних органах України. У результаті цього усіма правоохоронними відомствами були розроблені власні настанови з фізичної підготовки.

Затверджена Указом Президента України Цільова комплексна програма “Фізичне виховання – здоров’я нації” [233] визначає необхідність змін у чинних підходах суспільства до зміцнення здоров’я людей. Вона сприяє духовному і фізичному розвитку, вихованню свідомості і патріотизму, подальшому розвитку фізкультурно-спортивного руху, вихованню і формуванню відповідної мотивації, спрямованої на здоровий спосіб життя. На нашу думку, дана програма лише частково забезпечила подолання тієї кризової ситуації, що склалася в органах і підрозділах внутрішніх справ України. Вона не здатна вирішити проблему повністю. Причиною цього є відсутність спортивних баз, цільового забезпечення, фінансового взаєморозуміння, взаємодії з іншими структурними підрозділами та жорсткої системи контролю за виконанням її положень.

Саме тому головною і найбільш важливою умовою організації процесу формування мотивації до фізичної підготовки в системі професійної освіти є сприяння розвитку у працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ позитивного ставлення до навчально-фізкультурної діяльності, а також їх залучення до інших форм занять фізичною культурою і спортом.

На сьогоднішній день в органах, підрозділах і навчальних закладах МВС України основними формами занять визначено [147, 148]:

- фізичні вправи в режимі дня (ранкова фізична зарядка, фізкультурна пауза, тренування перед заступанням на службу);
- навчальні заняття;
- заняття в системі самостійної підготовки;
- масові фізкультурно-спортивні заходи;
- заняття в спортивних секціях.

Ранкова фізична зарядка спрямовується на зміцнення здоров'я та загартованості організму, збереження фізичної і розумової працездатності, підвищення фізичної підготовленості працівників. Рядовий і начальницький склад органів внутрішніх справ зарядкою повинен займатися самостійно, а для відомчих навчальних закладів – це обов'язковий елемент денного розпорядку дня.

Фізкультурна пауза повинна проводитися протягом службового часу з особовим складом, якщо дозволяють умови несення служби. Під час фізкультурної паузи працівникам необхідно виконувати комплекси фізичних вправ тривалістю до 20 хвилин, а час, місце та періодичність їх проведення встановлюються відповідними керівниками.

Тренування перед заступанням на службу спрямовується на підтримання постійної готовності працівників виконувати свій професійний обов'язок, уміння діяти у складних, небезпечних (екстремальних) умовах і проводиться під час інструктажу нарядів, слідчо-оперативних груп, з особовим складом, який заступає на службу по охороні громадського порядку, а також готується до участі у навчаннях або спеціальних операціях. Тренування проводять, як правило, штатні (позаштатні) фахівці з фізичної або службової підготовки. Метою такого тренування є закріплення відповідних навичок у володінні прийомами заходів фізичного впливу, гумовим або пластиковим кийком та швидкісне приготування до стрільби [147, 210, 212, 235, 251, 252]. Ці заняття проводяться протягом 10-15 хвилин.

Планові навчальні заняття з фізичної підготовки проводяться з особовим складом у службовий час. Їх зміст визначається поставленою метою, завданнями, обсягом навчального матеріалу з урахуванням службово-посадових категорій та медично-вікових груп працівників. Вони можуть проходити у формі теоретичних, практичних, комплексних, методичних та показових занять і проводяться у вигляді індивідуального, групового, фронтального, поточного та колового [53] тренування.

Заняття в системі самостійної підготовки, як цілком окремого виду навчання, проводяться за індивідуальними планами в обсязі програми з фізичної підготовки. Ті працівники, які через особливості несення служби (знаходження за межами дислокації підрозділу, робота по змінах тощо) не можуть взяти участь у навчальних заняттях, як виняток, з дозволу керівництва до задачі контрольних нормативів готуються самостійно з урахуванням рекомендацій відповідних фахівців.

Масові фізкультурно-спортивні заходи та заняття у спортивних секціях з професійно-прикладних, ігрових та інших видів спорту проводяться з метою залучення працівників до регулярних занять фізичними вправами, підвищення рівня їх фізичної підготовленості, спортивної майстерності та організації дозвілля.

У процесі занять фізичними вправами, що визначені НФП основним засобом фізичної підготовки, а також під час участі у різноманітних змаганнях відбувається зміцнення та загартовування організму, удосконалюються окремі навички, підвищуються фізичні і морально-психологічні якості працівників органів внутрішніх справ.

Фізкультурно-спортивна робота з особовим складом проводиться як у службовий, так і у вільний від служби та навчання час, у вихідні та святкові дні. Основу її змісту становлять фізкультурно-оздоровчі заходи і заняття в спортивних секціях з професійно-прикладних та інших видів спорту. Для організації цієї роботи повинні призначатися інструктори (тренери) за видами спорту. Вони зобов'язані планувати і проводити навчально-тренувальні заняття, вести виховну роботу, оформляти матеріали на присвоєння спортивних звань і розрядів переважно службово-прикладного характеру, вести облік відвідування та проведеної роботи.

При складанні Настанови з фізичної підготовки для органів і підрозділів внутрішніх справ України першочергово планувалося, за Європейською моделлю організації, зробити загальну фізичну підготовку особистим досягненням кожного працівника міліції, який би у свій вільний час, на

безкоштовно наданій йому відомчій або орендованій спортивній базі, мав удосконалювати свої професійно-фізичні кондиції, а спеціальну фізичну підготовку здійснювати за рахунок службового часу у відведені 200 годин на рік для проведення занять з фізичної підготовки. Але враховуючи те, що у стані оперативної обстановки, незважаючи на збільшення кількості розкритих правопорушень і злочинів, явного оздоровлення криміногенної обстановки не спостерігалось, а також те, що вільного від служби часу ставало все менше і менше, було вирішено залишити і проводити заняття із загальної фізичної підготовки за рахунок визначеного службового часу, збільшити інтенсивність їх проведення, а також урахувати індивідуальне ставлення працівників ОВС до цих занять.

На нашу думку, формування позитивного ставлення працівників практичних ОВС до фізичної підготовки в системі їх професійної освіти залежить від багатьох факторів:

- якості їх проведення і, зокрема, від того, наскільки вдало було підібрано фізичні вправи і прийоми, що входять до змісту навчального матеріалу;
- наскільки раціонально організовано процес навчання, педагогічно виправдано витрачається час, стимулюється активна рухова та пізнавальна діяльність працівників;
- правильного підбору методів навчання;
- здійснення їх показу, роз'яснення інструктора, інспектора або викладача;
- стану матеріально-технічної та спортивної бази, наявності і кількості інвентарю та іншого обладнання;
- рівня соціалізації працівників практичних ОВС;
- доброзичливо-субординаційних відносин інструктора (викладача) з колективом навчальної групи, а також взаємовідносин у самій навчальній групі.

Багато наукових, спеціальних та літературних джерел прикладної спрямованості визначають поняття соціалізації людини у різних галузях її спрямовано-спонукуваної діяльності [191, 213]. Проте у своїх дослідженнях науковці не прийшли до єдиної думки стосовно визначення даного поняття і, більше того, деякі з них зазначають, що соціалізація може проходити в умовах стихійного впливу на особистість як процес, який може здійснюватися залежно від її часткової участі у суспільних відносинах не тільки офіційних структур, а й у інших об'єднаннях громадян [213, 239, 241].

Загальновідомо, що всебічна підготовленість і готовність працівника ОВС – це запорука його успішної професійної діяльності. Ця діяльність повинна проходити у тісній паралелі разом з обов'язковим процесом соціалізації працівника міліції за рахунок засвоєння чинного соціального досвіду, якого він набуває у звичайному спілкуванні і повсякденно-професійній діяльності. На жаль, у жодному з психолого-педагогічних, прикладних або спеціалізованих джерел не приділялось належної уваги взаємозв'язку процесу соціалізації працівника ОВС з процесом його обов'язкового навчання в системі професійної освіти. На наш погляд, відсутність трактування вищенаведеного поняття у чинній системі навчання працівників практичних ОВС є проблемним питанням і не дає змоги повністю розглянути взаємозв'язок процесів соціалізації, навчання і виховання в системі ОВС України.

Ураховуючи відсутність в психолого-педагогічній, прикладній та спеціальній літературі визначення, яке роз'яснювало б взаємозв'язок соціалізації працівника ОВС з обов'язковим навчальним процесом, пропонується взяти за робочу назву таке тлумачення цього поняття:

взаємозв'язок соціалізації працівника ОВС з процесом навчання в системі професійної підготовки – це визначений відомчими нормативними документами процес обов'язкового навчання кожного працівника ОВС професійно необхідним умінням і навичкам з одночасним формуванням, набуттям і засвоєнням ним чинного соціального досвіду, який поступово

перетворюється на особистісні надбання та мотиваційно-ціннісні орієнтації з обов'язковим введенням вироблених норм та шаблонів поведіння, що прийняті у даній групі суспільства у власну систему життєдіяльності.

Завдяки наведеному вище тлумаченню можна зазначити, що процеси навчання і соціалізації працівників практичних органів та підрозділів внутрішніх справ України мають нерозривний характер і включають вивчення етики та культури різноманітних взаємовідносин на підставі придбання певного суспільного досвіду, соціальних норм і правил, а також спрямовані на досягнення належних кондицій у формах, видах, методах і способах обраної професійної діяльності.

Протягом тривалого часу соціалізація привертала увагу до себе як система виховання в інститутсько-університетизованих освітніх системах [5, 213]. Визначено, що поняття “соціалізація” аж ніяк не може стояти вище “навчання”, але воно має більш широкий спектр понять ніж “виховання” [213]. Однак слід звернути увагу на те, що соціалізація може проходити як в умовах стихійно-масового впливу на особистість, так і в умовах виховання або спонукуваного формування особистості.

Явище соціалізації має багатогранний характер, але безпосередньо самим поняттям “соціалізація” аж ніяк не можна проводити заміну понять “виховання” або “навчання”, оскільки навчання і виховання працівників ОВС – це єдиний навмисно-спонукуваний процес формування особистості кожного працівника під впливом відповідно спланованих та конкретно спрямованих різноманітних заходів і факторів, які здійснюють всебічну підготовку до його повсякденної та професійної діяльності.

На основі запропонованих визначень та кореляційного аналізу [213, 234] зазначених вище понять ми з'ясували, що процеси соціалізації, навчання і виховання мають стійкий взаємозв'язок між собою і кожен, у свою чергу, а то і всі разом, відповідно організують і здійснюють підвищення всебічної підготовленості працівника ОВС, готуючи і спрямовуючи його на успішне виконання оперативно-службових завдань.

Слід зазначити, що під час проведення наведених вище заходів і процесів велика роль відводиться особі працівника ОВС та його наявним здібностям [5, 202, 213]. На основі цього працівник міліції свідомо-самостійно обирає коло ідеалів, інтересів та мотивів, за допомогою яких він буде здійснювати задоволення своїх бажань і потреб. У даному процесі добровільно-спонукуваного вибору провідне місце повинно відводитися також певній категорії працівників, які організують та здійснюють процес навчання, виховання і соціалізації особового складу. До цієї категорії відносяться штатні інспектори або позаштатні інструктори зі службової підготовки, педагогічні та науково-педагогічні кадри, а також керівники органів і підрозділів внутрішніх справ.

З'ясовано, що наведені вище процеси не можуть здійснюватися самі по собі. Для їх нормального перебігу потрібен обов'язковий тандем, який повинен виражатися у тісній взаємодії працівника, що навчається, навчальною групою і працівника-педагога.

Попередніми дослідженнями встановлено [24], що навчальний процес у системі професійної підготовки в практичних органах і підрозділах внутрішніх справ України має циклічно-варіативний характер. Циклічність цього процесу характеризується його періодизаційним повторенням, а варіативність проявляється у поступовій зміні ставлення працівників ОВС до навчального процесу залежно від періоду навчання. Так, наприклад, навчальний процес на початку навчального року характеризується підвищеною увагою та інтересом з боку працівників ОВС. Далі, у зв'язку із службовою завантаженістю в середині навчального року або іншими причинами, інтерес і бажання до отримання знань та фізичного удосконалення і самовдосконалення поступово знижуються, а наприкінці навчального року, навпаки, спостерігається незначне підвищення зацікавленості у зв'язку зі здачею підсумкової перевірки за навчальний рік. Слід зазначити, що зацікавленість наприкінці навчального року зв'язана не з

подальшим перебігом навчального процесу, а з його підсумковими оцінковими показниками [147, 148].

Саме тому з метою необхідного коригування ставлення працівників до навчального процесу і його стабілізації протягом року працівникам-педагогам, керівникам підрозділів, або особам, які залучені до проведення занять в системі професійної підготовки, необхідно у початковому періоді (вересень-жовтень) за рахунок високої організації та забезпеченості занять, правильного підбору форм, способів і методів навчання підготувати працівників-учнів до основного періоду (жовтень-квітень). Основний період бажано умовно розділити на дві частини і визначитися, на якому етапі можна здійснювати початковий та поточний контроль за рівнем успішності працівників, а також своєчасно підготувати їх до здачі підсумкової перевірки у заключному періоді.

Після закінчення трьох періодів навчального року в системі професійної підготовки розпочинається четвертий, проміжний період (кінець травня-серпень). Під час цього періоду в ОВС проводяться лише обов'язкові заняття з фізичної підготовки. Саме у проміжний період особам, що залучені до проведення занять, доцільно зосередити основну увагу на якісній підготовці матеріально-технічної бази до майбутнього навчального року.

Крім того, ми вважаємо, що запорукою належного ставлення та успішного навчання в системі професійної підготовки повинні стати доброзичливо-субординаційні відносини та спілкування між працівником, що навчається, і працівником-педагогом. Доволі специфічна форма спілкування, що виникає між ними, має свої певні особливості і продиктована специфікою службової діяльності та взаємовідносинами у колективі навчальної групи [147, 148]. Вона підпорядковується загальним психолого-педагогічним закономірностям, властивим звичайному спілкуванню як основній формі взаємодії людини з іншими людьми.

Дослідження, що проводилися в галузі педагогічної психології та педагогіки, свідчать, що значна частина педагогічних труднощів зумовлена

не стільки недоліками наукової і методичної підготовки, скільки деформацією сфери професійно-педагогічного спілкування [123, 213, 239, 241]. Серед основних причин, що негативно впливають на деформацію професійно-педагогічного спілкування в ОВС України, можна виділити формалізм щодо працівників, авторитарний стиль керівництва та педагогічної діяльності [210, с.6] запропонований працівником-педагогом, а також його непрофесіоналізм, що полягає у відсутності відповідно-необхідних умінь, знань, навичок та освіти.

Можна зазначити, що доброзичливо-субординаційні відносини та спілкування працівників у системі ОВС України – це поєднання загальнолюдських і статутних норм, положень, правил поведінки, інших форм, методів та засобів, яке забезпечує реалізацію завдань соціалізації, навчання і виховання, а також визначає характер позитивної взаємодії тандему працівника, що навчається, та працівника-педагога у специфічному професійному середовищі [24, 213].

Так, на підставі авторських тлумачень окремих положень і процесів можна зробити висновок про те, що у системі професійного навчання працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ України значну роль відіграє сукупність взаємозв'язку і взаємодії досліджених вище психолого-педагогічних процесів. Саме сукупність дій наведених положень дозволяє суттєво поліпшувати мотиви і ставлення працівників практичних органів та підрозділів внутрішніх справ України до чинної системи навчання, покращуючи при цьому їх всебічні кондиції та загальнопрофесійний рівень, що орієнтується і спрямовується тільки на успішне виконання визначених службовою необхідністю функціональних обов'язків.

Основною функцією правильності підбору змісту навчального матеріалу, як одного із засобів формування позитивного ставлення до навчально-фізкультурної діяльності працівників ОВС, є те, що безпосередньо у самому змісті навчання, ще на самому його початку, вже закладені об'єктивні можливості для формування позитивного ставлення до фізичної

підготовки, а потенційна можливість розвитку його глибинно-предметного змісту відіграє визначену йому роль певного стимулу щодо проявів позитивного ставлення і слугує позитивним джерелом соціальної визначеності мотивації до навчально-фізкультурної діяльності працівників практичних ОВС.

Підбір методів навчання теж має надзвичайний вплив на формування позитивного ставлення до навчально-фізкультурної діяльності. Він ґрунтується на можливості спонукання працівників ОВС до певних способів засвоєння навчального матеріалу, які поступово або раптово збуджують інтерес та стимулюють всебічну активність навчаємих. Ці методи повністю або частково дають можливість показати працівникам міліції навчальний матеріал з усіх боків і у його найкращому для свідомого сприйняття вигляді, підвищуючи тим самим їх стимулюючий вплив на формування позитивного ставлення до навчально-фізкультурної діяльності.

На початковому етапі формування позитивного ставлення до навчально-фізкультурної діяльності, під час ввідного або підготовчого періоду, коли у більшості працівників міліції ще спостерігається байдуже, негативне або поствідпускне ставлення до фізичних навантажень і занять фізичною підготовкою, інструктор (інспектор), викладач БСП повідомляє різноманітну інформацію, яка може бути насиченою цікавими фактами різноманітного характеру. Зазвичай ці факти повинні викликати у працівників ОВС подив, який має переходити у захоплення. Ця інформація повинна сприяти зверненню уваги міліціонерів на досягнення у конкретних видах спорту та формувати потяг до них.

Особливу спонукальну силу, що здатна викликати неабиякий інтерес у працівників ОВС, мають розповіді про спортивні успіхи працівників їх підрозділу або обласного управління, розповіді, які ґрунтуються на реальних фактах успішної протидії працівників міліції декільком озброєним злочинцям, фактах успішно проведених силових спеціальних операцій, у яких саме завдяки належній фізичній підготовленості вдалося без єдиного

пострілу затримати особливо небезпечних злочинців за допомогою тільки розумно застосованих заходів фізичного впливу (прийомів рукопашного бою). У даному випадку величезну роль відіграє те, як інструктор, інспектор або викладач успішно, доступно і зрозуміло може довести необхідну інформацію до навчальної групи.

Слід зазначити, що безпосереднє формування мотивів здійснюється набагато ефективніше у тих випадках, коли мотиви поєднуються зі стимулами. Так, у праці [168] прослідковується думка, що стимул і мотив – це два споріднених поняття [168, с. 234].

На підставі викладеного можна зазначити, що стимул – це зовнішній або внутрішній вплив професійно-середовищних факторів, за допомогою якого у працівника міліції можуть формуватися стійкі мотиви до занять фізичною підготовкою.

У процесі навчально-фізкультурної діяльності особливу увагу слід приділяти універсальним засобам активізації будь-якої діяльності працівників ОВС усіх рівнів і службово-посадових категорій (див. додаток Д). Такими засобами є стимули заохочення і покарання, що офіційно передбачені Дисциплінарним статутом органів і підрозділів внутрішніх справ України.

На нашу думку, заохочення в органах і підрозділах внутрішніх справ з точки зору педагогічного впливу – це вербально-матеріальне вираження оцінки позитивної діяльності працівників ОВС. Психолого-педагогічна мета заохочення полягає саме у спонуканні всіх працівників міліції до активних занять фізичною підготовкою, підсумком яких виступає позитивний результат індивідуальної або колективної фізичної підготовленості.

Ще з давніх часів відомо, що будь-яка негативна діяльність або бездіяльність людини у необхідних випадках супроводжується покаранням як ще одним засобом певного стимулювання. Воно теж є заходом виправданого психолого-педагогічного впливу на працівника ОВС. Покарання – це теж вербально-матеріальне вираження оцінки, але вже

негативної, діяльності працівників ОВС. Воно є спонукальним засобом до поліпшення власного ставлення і застосовується лише у тих випадках, коли вже застосовані раніше інші засоби переконання не відіграли відведеної їм ролі.

Не можна також залишати без уваги такий стимулюючий засіб, як оцінювання і оцінка. Настановою з фізичної підготовки для рядового і начальницького складу органів і підрозділів передбачено кількісно-якісну систему оцінювання і виставляння оцінок за виконання визначених фізичних вправ та дій [147, 148]. На превеликий жаль, система оцінювання і виставлення оцінок відіграє величезну стимулюючу роль лише в системі відомчих вищих навчальних закладів МВС України (надання довготривалих і короткочасних відпусток, підвищення стипендія та ін.).

У практичних органах і підрозділах внутрішніх справ на оцінку індивідуальної та колективної фізичної підготовленості теж звертають належну увагу. Як правило, це робиться лише у тих випадках, коли органу або підрозділу виставлено незадовільну оцінку і виникає реальна загроза застосування з боку вищого керівництва належно стимулюючих заходів заохочення і покарання з метою зовнішнього спонукання до вироблення у всіх, без винятку, працівників даного органу або підрозділу зовнішньої і внутрішньої позитивної мотивації до фізичної підготовки та спорту.

На формування позитивної мотивації працівників практичних ОВС до фізичної підготовки також мають вплив додаткові фактори, що зображені на схемі 1.4.

Слід зазначити, що у зв'язку з логікою розвитку педагогічної теорії і практики, а також через відсутність у спеціальній, відомчій, спортивній та психолого-педагогічній літературі поняття “позитивна мотивація працівників ОВС до фізичної підготовки” вважаємо за доцільне прийняти таке тлумачення даного положення:

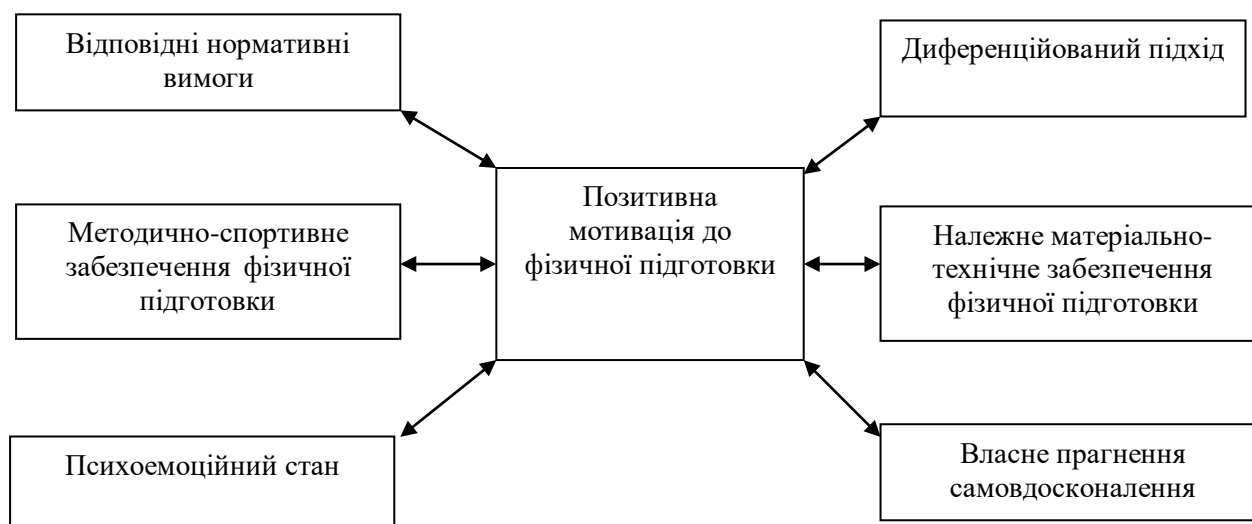

Схема 1.4. Додаткові фактори формування позитивної мотивації до фізичної підготовки

позитивна мотивація працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ України до фізичної підготовки – це визначена сукупність внутрішньо-зовнішніх регулюючих спонукань, які керують абсолютно усвідомлюваними діями працівників ОВС, спрямовуючи їх на досягнення поставленої мети відповідно до потреб, які відповідають соціальним вимогам, вимогам повсякденної та оперативно-службової діяльності.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

1. Питання формування позитивної мотивації працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ України до фізичної підготовки у спеціальній, відомчій, прикладній, спортивній та психолого-педагогічній літературі раніше не вивчалися. Відсутність попередніх досліджень даного напрямку негативно впливала на мотивацію працівників ОВС щодо підвищення рівня фізичної підготовленості, так як навіть сучасно-ефективні

форми, методи та засоби не мають належного впливу на оптимальний рівень фізичних кондицій та удосконалення працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ України без їх суспільно-свідомого і належного ставлення до цієї проблеми.

2. На підставі вивчення психолого-педагогічної та довідкової літератури можна зазначити, що єдино-спільним для всіх дослідників галузі мотиво-мотиваційних поєднань і розбіжностей є окреме виділення спонукальних сторін мотивації як визначення цілеспрямованої поведінки людини.

3. У зв'язку з відсутністю у спеціальній, відомчій, спортивній, прикладній та психолого-педагогічній літературі визначень “кризи фізичної підготовки органів і підрозділів внутрішніх справ України”, “професійно-службової адаптації”, “навчально-фізкультурної діяльності практичних органів і підрозділів внутрішніх справ України”, “позитивної мотивації працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ України до фізичної підготовки”, “взаємозв'язку соціалізації працівників ОВС з процесом навчання в системі професійної підготовки” та “доброчинно-субординаційних відносин” за робоче визначення було прийняте авторське тлумачення цих понять.

4. Система організації фізичної підготовки рядового і начальницького складу практичних органів та підрозділів внутрішніх справ України складається з чотирьох періодів (підготовчий, основний, заключний, проміжний) і є цілісним педагогічним процесом навчання циклічного характеру.

5. Виникнення і наявність кризи фізичної підготовки працівників практичних ОВС здійснює поступове руйнування не тільки у самій фізичній підготовці, а й у всій системі професійної підготовки особового складу шляхом негативного впливу ряду соціальних факторів (див. схему 1.1) на чинну систему навчання, позбавляючи при цьому формування у її учасників позитивних мотивів та мотивації до будь-якої можливості подальшої самореалізації і розвитку.

6. У практичних органах і підрозділах внутрішніх справ України ще не достатньо підвищений інтерес до виникнення позитивних мотивів та мотивації як спонукованої рухомої сили, що спрямовує дії і поведінку працівників міліції на успішне виконання оперативно-службових завдань. Визначено основні психолого-педагогічні умови та додаткові фактори формування мотивації працівників практичних ОВС до фізичної підготовки.

7. На підставі проведеного дослідження і з урахуванням результатів наведеного вище тестування можна стверджувати, що мотивація працівників органів і підрозділів внутрішніх справ України протягом навчального року має циклічно-варіативний характер і залежить від правильності організації і проведення кожного періоду річної підготовки, а також від всебічної особистої готовності працівників ОВС з інтересом і бажанням сприймати навчальний матеріал.

Матеріали першого розділу дисертації знайшли відображення в таких публікаціях автора:

1. Бабенко В.Г. Вплив окремих історичних фактів на сучасну систему фізичної підготовки та перспективи її розвитку в органах і підрозділах внутрішніх справ України // Теорія та методика фізичного виховання і спорту. Науково-теоретичний журнал. – К.: НУФВС, 2002. № 4. – С. 67-70.

2. Бабенко В.Г. Сучасна система фізичної підготовки та перспективи її удосконалення в органах і підрозділах міністерства внутрішніх справ

України // Матеріали відкритої науково-методичної конференції “Фізична підготовка військовослужбовців”. – К.: НУФВС, 2003. – С. 7-11.

3. Бабенко В.Г., Янків О.А. Характеристика психолого-педагогічних процесів професійного навчання працівників ОВС // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України: Психолого-педагогічне забезпечення діяльності ОВС. – К.: НАВСУ, 2004. №4. – С. 219-224.

РОЗДІЛ 2

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОЇ МОТИВАЦІЇ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ ФІЗИЧНИХ КОНДИЦІЙ ПРАЦІВНИКІВ ОВС УКРАЇНИ

У розділі визначено проблему дослідження в діяльності практичних органів внутрішніх справ, розроблено, апробовано, упроваджено та перевірено ефективність теоретичних та практичних шляхів формування позитивної мотивації до фізичної підготовки працівників ОВС в системі їх професійної освіти.

2.1. Аналіз проблеми дослідження у діяльності практичних органів і підрозділів внутрішніх справ

Аналіз стану формування позитивної мотивації працівників органів і підрозділів внутрішніх справ до виконання вправ на заняттях з фізичної підготовки в системі їх професійного навчання проводився шляхом вивчення і узагальнення відомчих публікацій про досвід навчальної і психолого-педагогічної роботи в практичних органах, підрозділах та навчальних закладах МВС України; тестування працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ України на предмет виконання ними чинних нормативів з фізичної підготовки; передового досвіду практичної роботи шляхом проведення бесід, анкетування та опитування працівників, найбільш кваліфікованих викладачів, інструкторів-методистів, інспекторів зі службової підготовки; педагогічних спостережень за організацією навчального процесу; матеріалів практичних перевірок стану професійної підготовки ГУМВС, УМВС, УМВСТ та окремих міськрайлінорганів.

На підставі викладеного констатує дослідження було спрямовано на виявлення характерних особливостей стану досліджуваної проблеми у повсякденному житті та службовій діяльності працівників практичних

органів і підрозділів внутрішніх справ України. Саме на цій основі здійснювалося визначення найбільш ефективних психолого-педагогічних умов формування позитивної мотивації працівників ОВС до обов'язкової і самостійної фізичної підготовки в системі їх професійної освіти.

Встановлено, що під час проведення заходів щодо формування стійкої позитивної мотивації працівників практичних ОВС до занять фізичними вправами надзвичайно важливу роль відіграє наявність у них відповідних теоретичних знань, на основі яких повинно формуватися абсолютно свідоме позитивне ставлення до специфічної фізичної підготовки. Практика вивчення перевірконо-довідкового матеріалу [12, 137, 147, 148, 198-201, 232], анонімні анкетування, бесіди, а також власні педагогічні спостереження у ході навчального процесу свідчать, що переважною більшістю осіб, які проводять заняття з фізичної підготовки в системі обов'язкового навчання, необхідні теоретичні відомості з фізичної культури, анатомії, фізіології та гігієни людини, доведення яких передбачено тематичними планами та розкладами занять на початку нового навчального року, в практичних органах і підрозділах доводяться не завжди [12, 136, 138]. Результатом цього є недостатнє оволодіння працівниками спортивною та іншою термінологією, низький рівень знань стосовно підтримання активного рухового режиму, незнання специфічних особливостей занять фізичними вправами, їх впливу на організм і значення у формуванні життєво необхідних і службових рухових умінь та навичок [198, 201].

Відсутність необхідних знань з фізичної культури, на даний час, є одним з найслабших місць у комплексі заходів, що забезпечує формування позитивної мотивації до фізичної підготовки у значної частини працівників ОВС [202]. Слід зазначити, що у Цільовій комплексній програмі “Фізичне виховання – здоров'я нації” та заходах Міністерства внутрішніх справ України по виконанню вимог цієї ж програми гостро звертається увага на необхідність оволодіння працівниками правоохоронних відомств

відповідними знаннями з фізичної культури, анатомії, фізіології, гігієни і медицини [84, 233].

На підставі цього у систему фізичної підготовки рядового і начальницького складу органів і підрозділів внутрішніх справ України входять теоретичні знання, практичні навички й уміння, а основним засобом є фізичні вправи [62, 84, 233]. Крім того, Настанова з фізичної підготовки передбачає персональну відповідальність керівників усіх органів та підрозділів внутрішніх справ за рівень фізичної підготовленості, своєчасне складання встановлених нормативів, регулярність, якість проведення занять та своєчасне їх відвідування рядовим і начальницьким складом. У свою чергу, кожний працівник ОВС несе особисту відповідальність за свій належний рівень фізичної підготовки [147, 148].

Проведеними нами попередніми дослідженнями встановлено, що інтерес до занять та бажання займатися фізичними вправами протягом навчального року носить варіативний характер і безпосередньо залежить від: періодизації навчального процесу, фахової та педагогічної майстерності інструкторсько-викладацького корпусу, попереднього рівня фізичної підготовленості особового складу і загальної кількості працівників ОВС, що потребують індивідуального підходу.

Згідно з вимогами МВС України, для якісного забезпечення навчального процесу весь особовий склад кожного практичного органу або підрозділу внутрішніх справ розподіляється на навчальні групи залежно від їх фахової діяльності [147, 148]. Характерно, що майже у кожному навчальному колективі є група або окремі працівники, з якими потрібно проводити додаткову індивідуальну роботу. Необхідно відзначити, що більшість із них має негативне ставлення до фізичного удосконалення засобами фізичної культури і спорту. Як правило, у цієї групи людей спостерігається низький рівень мотивації до фізичної підготовки.

У зв'язку з наведеним ми вважаємо, що основними показниками сформованості мотивації до фізичної підготовки в системі професійної освіти МВС є:

- особисте ставлення працівників практичних ОВС до навчально-фізкультурної діяльності та участь у ній;
- особиста грамотність, активна ініціативність та самостійна здатність ;
- постійна участь у секційній роботі підрозділу та спортивних змаганнях різного рівня;
- участь і проведення занять у системі самостійної підготовки;
- наявність теоретичних знань з фізичної культури та спорту;
- позитивні результати здачі нормативів з фізичної підготовки;
- ведення індивідуальних облікових документів для всебічного контролю і самоконтролю.

На нашу думку, знання можливих станів мотиваційної сфери працівників практичних ОВС допомагає викладацько-інструкторському або керівному складу більш впевнено обирати шляхи індивідуальної роботи з ними. Однак слід зазначити, що особливості роботи з працівниками практичних ОВС, що мають незадовільні оцінки і негативне відношення до фізичної підготовки, у попередніх дослідженнях не вивчалися. На основі опитування найбільш кваліфікованих інструкторів-методистів, інспекторів зі службової підготовки, викладачів відомчих закладів освіти, а також власних педагогічних спостережень за організацією навчального процесу нами виділено такі рівні розвитку мотивації працівників практичних ОВС до занять з фізичної підготовки:

1) приховано-негативний. У даному випадку у працівників цієї індивідуальної групи переважають мотиви уникнення всебічних навантажень, різних неприємностей та визначених відомчими статутами певних форм покарання. Ця категорія працівників пояснює причину виникнення своїх невдач різноманітними зовнішніми причинами: незадоволеністю інструктором, викладачем і всім оточуючим середовищем

взагалі. Як правило, ця категорія людей фізично неактивна і має негативні показники не тільки з фізичної підготовки, а й з усього професійного навчання;

2) пасивно-нейтральний. Дана категорія працівників практичних ОВС має байдужий, нестійкий інтерес до внутрішніх і зовнішніх результатів навчання. Працівники цієї групи за першої ж нагоди прагнуть під будь-яким приводом виправдано уникнути участі у заняттях або спортивних змаганнях, але якщо це не вдається – будуть займатись без особливого завзяття, не заважаючи іншим, але тільки під постійним контролем викладача або інструктора;

3) пасивно-позитивний, або уповільнено-ситуативний. У даному випадку пізнавальний мотив працівників практичних ОВС, віднесених до цієї категорії виявляється у вигляді певного інтересу лише до кінцевого результату навчання і його підсумкового оцінювання. Вони посередньо беруть участь у спортивному житті колективу, прагнуть уникати будь-яких конфліктних ситуацій і додаткових заходів стимулювання з боку керівництва;

4) позитивно-активний. Тут переважають мотиви пізнавального характеру, самоосвіти та інтерес до способів, форм і методів отримання знань. Як правило, ці працівники характеризуються позитивно, завжди відвідують заняття з усіх видів підготовок, ведуть активний і здоровий спосіб життя;

5) особистісно-відповідальний. Ця категорія працівників має чітко виражену стало сформовану внутрішню позицію з яскраво виявленими мотивами відповідальності за результати особисто-спільної діяльності. У них спостерігаються високі організаційні здібності, творчо-нестандартний підхід до вирішення поставлених завдань і в більшості ситуацій вони виступають у ролі активних помічників на заняттях. Працівники цієї категорії, як правило, мають відмінні показники у всіх видах діяльності та занесені до резерву кадрів з метою їх висунення на більш високі посади.

На підставі визначених рівнів розвитку мотивації до фізичної підготовки в системі професійної освіти працівників ОВС нами було визначено диференційовану оцінку їх сформованості:

- 1) надвисока сформованість мотивації. До цієї групи відносяться працівники з особистісно-відповідальним рівнем;
- 2) висока сформованість мотивації. Відносяться працівники міліції з позитивно-активним рівнем;
- 3) середня сформованість мотивації. Відносяться працівники практичних ОВС з пасивно-позитивним, або уповільнено-ситуативним рівнем;
- 4) низька сформованість мотивації. Відносяться працівники з пасивно-нейтральним рівнем;
- 5) нульова сформованість мотивації. До цієї категорії відносяться працівники з приховано-негативним рівнем.

Співвідношення рівнів сформованості мотивації до критеріїв їх оцінки наведено у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Співвідношення рівнів мотивації до їх оцінки

№ п/п	Рівні мотивації	Оцінка сформованості мотивації
1.	Приховано-негативний	Нульова мотивація
2.	Пасивно-нейтральний	Низька мотивація
3.	Пасивно-позитивний, або уповільнено-ситуативний	Середня мотивація
4.	Позитивно-активний	Висока мотивація
5.	Особистісно-відповідальний	Надвисока мотивація

З метою виявлення рівня сформованості мотивації нами було розроблено операційні картки, у яких кожний з досліджуваних працівників анонімно і тільки за власним бажанням повинен був поставити відповідний знак навпроти того рівня мотивації, який найбільше відповідає його

ставленню до навчального процесу. Для більшої наочності сприйняття отриманого матеріалу узагальнені результати анонімного анкетування працівників практичних ОВС (475 чол.) та слухачів-офіцерів старших курсів закладів освіти МВС України (110 чол.) було занесено у табл. 2.2, 2.4 та 2.5.

Аналіз рівнів сформованості мотивації працівників практичних ОВС і слухачів-офіцерів навчальних закладів показав, що у слухачів ВНЗ показники набагато кращі, ніж у працівників практичних ОВС (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Рівень розвитку мотивації у працівників практичних ОВС та слухачів-офіцерів ВНЗ (n = 585)

№ п/п	Рівні мотивації	Працівники ОВС/%	Слухачі ВНЗ/%	Nс/%	Nк
1.	Приховано-негативний	38 / 8	4 / 4	42 / 7	-4
2.	Пасивно-нейтральний	63 / 13	10 / 9	73 / 12	-4
3.	Пасивно-позитивний, або уповільнено-ситуативний	108 / 23	22 / 20	130 / 22	-3
4.	Позитивно-активний	215 / 45	56 / 51	271 / 47	+6
5.	Особистісно-відповідальний	51 / 11	18 / 16	69 / 12	+5
	Всього:	475	110	585	

Настановою з фізичної підготовки визначено, що з метою підвищення рівня фізичної підготовки та успішного виконання оперативно-службових завдань кожний працівник зобов'язаний регулярно відвідувати заняття з фізичної підготовки, брати активну участь у спортивних тренуваннях, навчально-тренувальних зборах, змаганнях, фізкультурно-оздоровчих заходах, систематично робити зарядку, а під час перебування у відрядженнях та відпустках – займатися фізичною підготовкою самостійно [147, 148]. Одним із етапів підготовки до вищенаведених заходів є щорічне проходження медичного огляду, після якого за поданням лікарів працівники практичних ОВС поділяються на медико-вікові групи відповідно до свого віку і стану здоров'я (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Розподіл особового складу на медико-вікові групи
(наказ МВС України від 25 листопада 2003 р. №1444)

Медико-вікові групи	Чоловіки	Жінки
I	до 30 р.	до 30 р.
II	від 30 до 35 р.	від 30 до 35 р.
III	від 35 до 40 р.	від 35 р. до 40 р.
IV	від 40 р. і старші	від 40 р. і старші

Всі заходи з фізичної підготовки рядового та начальницького складу органів і підрозділів внутрішніх справ починають проводитись під постійним медичним контролем, який здійснюється відповідними фахівцями медичної служби. Висновок про стан здоров'я працівників ОВС робить медичний підрозділ за результатами щорічного обстеження або, у окремих випадках, після перенесеного працівником захворювання, отримання травми чи поранення.

Працівники, які за станом здоров'я не можуть бути допущені до фізичної підготовки у загальних медично-вікових групах, тимчасово займаються лікувальною фізичною культурою (далі ЛФК) за призначенням лікаря, під керівництвом фахівців ЛФК та інших провідних лікарів. Незважаючи на те, що окремі працівники практичних ОВС за мотивованим висновком комісії віднесені до групи ЛФК, вони також зобов'язані виконувати нормативи із спеціальної фізичної підготовки, зокрема, із виконання прийомів заходів фізичного впливу.

Ураховуючи розподіл особового складу за медико-віковими групами, кореляційний аналіз рівнів сформованості мотивації показав (табл. 2.4), що у працівників третьої та четвертої медико-вікових груп спостерігається розвиток приховано-негативного і пасивно-нейтрального ставлення до фізичної підготовки, що, в свою чергу, веде до суттєвого зменшення процентного відношення у четвертому і п'ятому показниках. У третьому рівні

мотивації спостерігається майже однакове ставлення всіх чотирьох медико-вікових груп, за винятком першої.

Таблиця 2.4

**Розподіл рівнів розвитку мотивації за медико-віковими групами
(n = 585)**

№ п/п	Рівні мотивації по МВГ	Медико-вікові групи			
		I	II	III	IV
		Чол./%			
1.	Приховано-негативний	5 / 3%	10 / 5%	11 / 9%	16 / 20%
2.	Пасивно-нейтральний	10 / 7%	19 / 9%	26 / 21%	18 / 22%
3.	Пасивно-позитивний, або уповільнено-ситуативний	44 / 25%	39 / 20%	30 / 23%	17 / 21%
4.	Позитивно-активний	91 / 52%	108 / 53%	47 / 36%	25 / 30%
5.	Особистісно-відповід.	22 / 13%	25 / 13%	15 / 11%	7 / 8%

Між першою та другою медико-віковою групою у процентному відношенні переважає, з незначним збільшенням розвитку мотивації, друга група, що пояснюється більшим життєвим та оперативно-службовим досвідом.

Ці розбіжності можна пояснити тим, що до третьої і четвертої медико-вікових груп відносяться працівники віком від 35 років і старші, на службову діяльність яких саме припадала участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. Як правило, ці працівники практичних ОВС мають серйозні захворювання і віднесені до групи лікувальної фізичної культури.

Слід зазначити, що працівники, допущені до фізичної підготовки, відпрацьовують і складають нормативи залежно не тільки від медично-вікової групи, а й від службово-посадової категорії (див. додаток Д). Згідно з Настановою з фізичної підготовки рядового і начальницького складу [147, 148], весь особовий склад ОВС України розподіляється на три службово-посадові категорії (далі СПК):

- категорія № 1 – начальницький склад апаратів МВС України, ГУМВС, УМВС, УМВСТ, особовий склад науково-дослідних установ, навчальних закладів (постійний склад); працівники господарчих, фінансових, медичних та кадрових служб;

- категорія № 2 – рядовий та начальницький склад кримінальної міліції, міліції громадської безпеки, транспортної міліції, ДАІ, ДСО, спеціальної міліції, перемінний склад навчальних закладів освіти, військовослужбовці ГУВВ;

- категорія № 3 – рядовий та начальницький склад підрозділів спеціального призначення ОВС України, члени груп захоплення, військовослужбовці підрозділів спеціального призначення внутрішніх військ.

Для цих категорій працівників заняття з фізичної підготовки організовуються та проводяться у службовий час протягом календарного року за місцем проходження служби. Загальна кількість часу, відведеного на заняття та здачу контрольних нормативів для рядового і начальницького складу, згідно з Цільовою комплексною програмою “Фізичне виховання – здоров’я нації”, навчальними та тематичними планами, складає 200 годин на рік.

Проаналізувавши рівні розвитку мотивації працівників практичних ОВС, ми з’ясували, що найнижчий рівень мають працівники першої СПК (табл. 2.5). Це пояснюється тим, що у даній категорії працівників переважає передбачена функціональними обов'язками службова діяльність, яка суттєво обмежує їх у необхідно-життєвих рухах. Як наслідок цього, у першій СПК спостерігається найбільша кількість працівників, що мають приховано-негативний, пасивно-нейтральний, пасивно-позитивний або уповільнено-ситуативний рівень розвитку мотивації до фізичної підготовки. Крім цього, у даній групі було зафіксовано більшу кількість різноманітних захворювань, ніж у працівників другої та третьої СПК.

Таблиця 2.5

Розподіл рівнів розвитку мотивації за службово-посадовими категоріями (n = 585)

№ п/п	Рівні мотивації по МВГ	Службово-посадові категорії		
		I	II	III
		Чол./%		
1.	Приховано-негативний	25 / 13%	14 / 8%	3 / 1%
2.	Пасивно-нейтральний	37 / 19%	24 / 14%	12 / 7%
3.	Пасивно-позитивний, або уповільнено-ситуативний	54 / 27%	42 / 24%	34 / 16%
4.	Позитивно-активний	68 / 34%	74 / 42%	129 / 60%
5.	Особистісно-відповідальний	14 / 7%	21 / 12%	34 / 16%

У другій та третій службово-посадових категоріях, у порівнянні з першою СПК, навпаки, спостерігається незначне збільшення працівників практичних ОВС з позитивно-активним і особистісно-відповідальним рівнями, спрямованими на зміцнення власного здоров'я засобами фізичної культури і спорту. Це можна пояснити тим, що працівники другої і особливо, третьої СПК більше виконують практичної роботи, яка потребує великої кількості специфічної рухової діяльності, закріпленої на тренуваннях і самостійних заняттях.

Слід зазначити, що загальний напрям процесу формування мотивів і курс на досягнення високих мотивів не обов'язково повинен ступенево проходити через більш низькі мотиви [213]. Так, саме при належній організації навчально-фізкультурної діяльності більшість працівників практичних ОВС з самого початку навчається і працює на позитивній пізнавальній мотивації, уникаючи проходження рівнів розвитку негативної мотивації. Але якщо у працівника міліції виникає комплекс негативної мотивації, то основним завданням викладача або інструктора є знаходження доступних форм, способів і методів її діагностування та своєчасного коригування.

Сучасна наука передбачає велике різноманіття спеціальних методик для встановлення і діагностики рівня мотивації [159, 190, 193, 213, 239]. Найпростіші і найдоступніші з них дають реальну нагоду викладацько-інструкторському складу виявляти наведені вище негативні рівні мотивації.

Так, з метою виявлення працівників, що мають зазначені рівні мотивації, варто використовувати загальновідомий метод спостереження. Працівники ОВС, які мають приховано-негативне ставлення до навчання, схильні пропускати планові заняття за будь-якої незначної причини. Вони, як правило, пасивні на заняттях, самостійно не займаються і потребують постійної уваги та контролю. Їх можна легко виявити, зазирнувши до журналу обліку успішності та відвідування занять [213].

Велику роль у діагностуванні рівня мотивації відіграє і такий метод, як бесіда. У ході останньої можна з'ясувати, які ж саме завдання, прийоми або вправи викликали неабияку зацікавленість у працівника, які вправи йому важко виконувати або де можна спростити складне завдання для більш успішного його виконання.

Третім методом найпростішого діагностування рівня розвитку мотивації є метод навмисно спровокованого ситуаційного вибору. Наприклад, інструктор або викладач, що вишикував навчальну групу працівників органу або підрозділу внутрішніх справ перед заняттям, пропонує бажаним замість фізичної підготовки віднести сітку зі старими футбольними м'ячами на речовий склад старшині підрозділу для їх обміну на нові. При цьому він обов'язково повинен додати, що сітку з м'ячами можна віднести і після занять або під час перерви, та спостерігати за реакцією працівників, які побажали виконати дане доручення.

Після того, як інструктор або викладач матиме у своєму розпорядженні достовірно-об'єктивні факти приховано-негативного або пасивно-нейтрального рівня розвитку мотивації працівника ОВС до навчальної діяльності, він повинен встановити причини їх виникнення. Перш за все, викладач або інструктор ще на початку навчального року

повинен забезпечити педагогічно виправдані доброзичливо-субординаційні відносини з усіма учасниками навчально-тренувального процесу. Слід зазначити, що отримані дані не повинні бути предметом для обговорення серед колективу навчальної групи [5, 16, 213].

Вибіркове анонімне опитування працівників практичних ОВС різних регіонів, а також їх інструкторсько-викладацького складу визначило ряд причин, які мають суттєвий вплив на формування негативної і нейтральної мотивації до фізичної підготовки. Так, досить часто головною причиною є невміння навчатися [213] або правильно сприймати доведений навчальний матеріал. Це, у свою чергу, призводить до поганого розуміння працівниками міліції запропонованого до вивчення матеріалу, слабких успіхів, незадоволеності власним результатом і, як наслідок цього, – веде до низької самооцінки [15, 25, 32].

Здійснення коригувальної роботи має здійснюватися не тільки інструкторсько-викладацьким складом, а й за допомогою самих працівників ОВС. Ця робота повинна спрямовуватися на ліквідацію причин, що призводять до розвитку низьких рівнів сформованості мотивації. Необхідно аналізувати всі причини. Якщо це невміння навчатися, то коригування мусить розпочинатися саме з виявлення слабких ланок, так як у ці вміння входять як загальні, так і спеціальні [25, 52-54, 148, 159, 170, 239] знання й навички працівника.

Для ліквідації виявлених слабких ланок необхідно провести їх поетапне відпрацювання [14, 123, 126]. При цьому навчання має бути індивідуальним, з активним включенням інструкторсько-викладацького складу в процес виконання заплановано-скоординованих дій або завдань з цікавим ситуаційним сюжетом або сценарієм. У процесі самої роботи викладач або інструктор повинен обов'язково відмічати успіхи працівника, демонструвати його планомірне просування вперед.

У праці [213] зазначено, що демонстраційний процес коригувальної роботи потребує визначеного дозування і обережності. Так, позитивне

схвалення інструктором працівника ОВС за вирішення занадто простого завдання може призвести до морального скривдження через недооцінку його реальних можливостей і, навпаки, якщо інструктор або викладач відзначить успіхи того ж працівника під час вирішення важкої задачі, це вселить у нього дух відносної впевненості стосовно позитивного вирішення тих або інших завдань [24, 213].

Опанування працівником ОВС необхідних засобів навчання дозволить йому краще розуміти навчальний матеріал та успішно виконувати оперативно-службові завдання. У цілому, це приводить до власного задоволення собою, своєю роботою і, найголовніше, у того ж працівника органу чи підрозділу внутрішніх справ з'явиться позитивне прагнення повторного відчуття успіху.

Як один із методів формування позитивної індивідуальної мотивації можна запропонувати працівнику міліції, з обов'язковою допомогою викладача і наявністю бажання у самого працівника, самостійно скласти відповідний план проведення заняття з фізичної підготовки з його навчальною групою, де він виступатиме у ролі керівника занять. Як правило, така діяльність дозволяє змінити ставлення працівника міліції як до вивчаємої дисципліни, так і до самого процесу навчання в цілому. Стає очевидним, що мотив і мотивація не завжди будуть внутрішніми. Надана можливість провести, наприклад, практичне заняття з фізичної підготовки дає змогу працівнику ОВС поглянути на вивчаємый предмет з усіх його боків і з внутрішнього в тому числі. Це дасть йому повне уявлення про освітні завдання фізичної підготовки, здійснювану роботу, а сам процес управління особовим складом і даним предметом сприятиме формуванню позитивного ставлення до вивчаємої дисципліни.

Умовно завдання фізичної підготовки працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ України розподіляються на два напрями: загальний і спеціальний [147, 148].

До першого, загального напрямку належать завдання, спрямовані на:

- розвиток та удосконалення фізичних якостей: витривалості, сили, швидкості, спритності;
- виховання сміливості, рішучості, ініціативності, наполегливості, самостійності, впевненості у своїх силах, психічної стійкості;
- залучення працівників до регулярних занять фізичною підготовкою та спортом, удосконалення спортивної майстерності;
- упровадження та удосконалення різноманітних форм занять фізичними вправами під час роботи, навчання та відпочинку;
- опанування теоретичними знаннями та практичними навичками самоконтролю за станом здоров'я у процесі занять фізичними вправами;
- вироблення умінь і навичок користування засобами фізичної культури і спорту для зміцнення здоров'я, загартування організму, підвищення працездатності та організації відпочинку.

До другого, спеціального напрямку належать завдання, які передбачають:

- оволодіння навичками застосування заходів фізичного впливу, у тому числі після значних фізичних навантажень, в умовах, максимально наближених до реальних, та їх удосконалення;
- вироблення умінь долати смуги перешкод та виконувати спеціальні вправи;
- розвиток витривалості, орієнтації на місцевості;
- виховання винахідливості та наполегливості у досягненні мети.

Встановлено, що при вирішенні завдань фізичної підготовки одночасно вирішуються завдання виховання організованості, дисципліни, колективізму, товариської взаємодопомоги, формування стройової постави і підтягнутості, а у працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ від успішного вирішення зазначених вище завдань залежить також і якість виконання інших функцій фізичного удосконалення, самовдосконалення і виховання. Чим більше навчального матеріалу вони засвоюють під час обов'язкових занять з практичним їх закріпленням, тим кращі результати

формування позитивних звичок, умінь, навичок, необхідних якостей, інтересу і бажання. У даній ситуації є дві обов'язкові закономірності:

1) вплив форм, методів і засобів фізичної культури та спорту залежить від свідомого виконання працівниками практичних ОВС фізичних вправ і прийомів заходів фізичного впливу з повним розумінням їх призначення та законного використання;

2) підсвідоме, механічне або рефлексивне виконання вправ і прийомів заходів фізичного впливу не завжди призводить до очікуваного позитивного результату.

Застосування на планових заняттях з фізичної підготовки методики, що активізує пізнавальну діяльність працівників, набагато покращує ефективність впливу фізичних вправ на їх організм. Проте аналіз навчальних програм, тематичних планів та розкладів занять показав, що теоретичному розділу фізичної підготовки недостатньо приділяється уваги. Як правило, вивчення теоретичного розділу фізичної підготовки повинно проводитися на початку нового навчального року. На жаль, у навчально-практичній діяльності практичних органів і підрозділів внутрішніх справ ці положення майже не реалізуються. За даними довідкових і архівних джерел, матеріалів перевірок та опитування працівників ОВС було виявлено, що лише 5-8 % обстежених працівників володіють необхідними знаннями з теоретичного розділу навчальної програми з фізичної підготовки [201].

Між тим, у системі чинної фізичної підготовки працівників практичних ОВС основними формами занять є [147, 148]:

- 1) фізичні вправи в режимі дня (ранкова фізична зарядка, фізкультурна пауза, тренування перед заступанням на службу);
- 2) навчальні заняття;
- 3) самостійні заняття;
- 4) масові фізкультурно-спортивні заходи;
- 5) секційні заняття за видами спорту;
- 6) заняття в групах ЛФК.

З метою визначення проблемних питань щодо формування позитивної мотивації до виконання фізичних вправ в системі професійної підготовки, удосконалення і самовдосконалення працівників практичних ОВС засобами фізичної культури і спорту нами було проведено анонімне опитування і анкетування 349 працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ різних областей (табл. 2.6) стосовно визначення ролі і місця фізичної підготовки у повсякденній (додаток Е) та навчально-службовій (додаток Ж) діяльності.

Надзвичайно-важливою умовою отримання достовірно правильного статистичного матеріалу є врахування підбору однорідного вікового стану працівників практичних ОВС, яке було вирішено за рахунок їх розподілу за медико-віковими групами [147, 148].

Таблиця 2.6

Загальна характеристика особового складу, який брав участь у опитуванні та анкетуванні А і Б (n = 349)

МВГ	Кількість працівників	Вікові категорії	Стаж служби в ОВС
I	116	до 30 років	до 10 років
II	152	від 30 до 35 років	10 ± 5
III	67	від 35 до 40 років	15 ± 5
VI	14	від 40 років і старші	20 і більше

На підставі анкетування А (див. додаток Е) з'ясовано, що у першій медико-віковій групі 23% (26 чол.) працівників практичних ОВС найбільше подобаються планові заняття з фізичної підготовки в системі їх професійного навчання, 45% (52 чол.) бажають активно займатися у спортивних секціях, а 34% (40 чол.) вважають, що для підвищення їх фізичних кондицій найбільше підходять самостійні заняття. Разом з цим, 85% (99 чол.) працівників не роблять вранці фізичної зарядки і не виконують фізичних вправ у себе вдома. Зазвичай, якщо людина не виконує фізичних вправ у домашній обстановці (запитання 1, 5-7), то це свідчить про відсутність у неї будь-якого бажання до

їх виконання. Крім того, у багатьох виявився відсутнім вдома будь-який спортивний інвентар. Встановлено, що наявність вдома у працівників практичних ОВС спортивного інвентаря – це один із основних показників реального ставлення до удосконалення і самовдосконалення засобами фізичної культури і спорту. Найчастіше, у більшості позитивних відповідей, стосовно наявності спортивного інвентаря, зазначалися комплекти набірних гантель (10% – 11 чол.), футбольні (19% – 22 чол.) і волейбольні (11% – 13 чол.) м'ячі.

Слід зазначити, що пропорційно правильно розвинена будова тіла працівників практичних ОВС – це теж один із показників належного ставлення, фізичного стану і відповідної фізичної підготовленості. Тому, відповідаючи на запитання “Чи подобається Вам будова Вашого тіла?” переважна більшість працівників (61% – 71 чол.) відповіла, що незадоволена будовою свого тіла. Запитання стосовно вибору засобів і способів покращення будови власного тіла і способів загартування власного організму викликало велике замішання. Майже 89% (103 чол.) не знають способів загартування організму повітрям. Це пов'язано, насамперед, з дефіцитом теоретичної інформації з фізичного виховання, яка виходила б з найбільш доступних, вірогідних і випробуваних джерел:

- від фахівця з фізичної підготовки (інструктора або інспектора зі службової підготовки);
- керівника підрозділу або іншої особи, що проводить заняття в системі професійної підготовки;
- з літературних, прикладних або інших інформаційних джерел (засобів масової інформації та друкованих видань).

Значно краще йдуть справи з плаванням, але і тут можна спостерігати певну закономірність, пов'язану з реаліями сучасного сьогодення. Так, із загального числа опитаних працівників першої МВГ 11% (13 чол.) не вміють або дуже погано плавають, 26% (30 чол.) зможуть проплисти усього 25

метрів, а решта, тобто 63% (73 чол.), працівників запевнила, що добре плаває і вільно подолає дистанцію 50 та 100 метрів.

Включаючи до анкети А запитання 14-17 (див. додаток Е) стосовно танців, запитання 20, 21 стосовно бігу на дистанцію 100 і 3000 метрів, запитання 25-30 стосовно ігрової діяльності працівників практичних ОВС, ми хотіли з'ясувати:

- а) ставлення до загальної витривалості;
- б) до спеціальної витривалості;
- в) до розвитку інших фізичних якостей;
- г) бажання працівників практичних ОВС займатись фізичними вправами, які розвивають і підтримують здатність протягом тривалого часу виконувати задані фізичні навантаження.

Аналіз результатів показав, що незначна більшість, а саме – 52% (61 чол.), працівників першої МВГ вміє танцювати, люблячи при цьому як народні (41% – 25 чол.) так і сучасні танці (59% – 36 чол.). Із різних джерел відомо, що будь-який танець має часову протяжність від трьох до семи хвилин, а специфіка проведення дискотек або танцювальних вечорів передбачає паузу між танцями від двох до трьох хвилин. У зв'язку з цим встановлено, що темп танцю, який був обраний працівниками ОВС, може характеризувати:

- а) швидкий – витривалість у субмаксимальній зоні інтенсивності [126, 216], де максимальна робота без зниження навантаження не перевищує 2-3 хвилини;
- б) середній – витривалість у зоні великої інтенсивності [126, 216], де максимальна робота без зниження навантаження не перевищує 3-7 хвилин;
- в) повільний – витривалість у помірній зоні інтенсивності [126, 216], де робота може перевищувати сім і більше хвилин.

На підставі отриманих результатів було з'ясовано, що із 52% (61 чол.) працівників, що вміють танцювати, 31% (19 чол.) віддають перевагу швидким танцям і можуть протанцювати на дискотеці не менше двох годин,

не зупиняючись, 43% (26 чол.) більше люблять середній темп і можуть протанцювати на дискотеці не менше двох годин, але з невеличкими перервами, 26% (16 чол.) віддають перевагу повільному темпові. Крім того, лише 7% (9 чол.) працівників першої МВГ подобається виконувати норматив з бігу на 3000 метрів, а 34% (40 чол.) вважають норматив з бігу на 100 метрів набагато кориснішим для міліцейської практики ніж норматив з бігу на 3000 метрів. Крім того, переважна більшість, а саме 91% (105 чол.) опитуваних працівників першої МВГ, зазначила, що їм подобається грати у будь-які спортивні та рухливі ігри, докладаючи при цьому максимум зусиль для перемоги, не дивлячись на те, що 6% (7 чол.) дошкуляють хронічні хвороби, 18% (21 чол.) – хвороби простудного характеру, а 10% (12 чол.) – хвороби в області спини і суглобів.

У окрему категорію бажано виділити тих 37% (43 чол.) працівників, яким дошкуляють різноманітні больові відчуття у м'язах після тривалого навантаження. Це пояснюється тільки нерегулярністю участі цієї групи працівників у заняттях з фізичної підготовки і відсутністю процесу самовдосконалення, незважаючи на те, що основна частина з них залюбки відвідувала заняття з фізичної культури в школі і займалась обраними видами спорту. Слід зазначити, що не дивлячись на виявлені проблеми, всі 116 працівників першої МВГ вважають свій рівень фізичної підготовленості достатнім для виконання своїх службових обов'язків.

У другій медико-віковій групі (152 чол.), порівнюючи з першою МВГ, спостерігається відчутне зростання – до 45% (68 чол.), кількості працівників практичних ОВС, яким найбільше подобаються планові заняття з фізичної підготовки в системі їх професійного навчання, 40% (61 чол.) бажають займатись у спортивних секціях, а 32% (49 чол.) вважають, що для реального підвищення рівня їх фізичної підготовленості доцільніше використовувати самостійні заняття в системі самостійної підготовки.

Не набагато краще знаходиться стан справ з виконанням ранкової фізичної зарядки: 86% (131 чол.) працівників не роблять фізичної зарядки і

самостійно не виконують фізичних вправ у домашній обстановці. Наявність спортивного інвентаря показала, що у 12% (18 чол.) працівників практичних ОВС є набірні гантелі та саморобні штанги, а також 22% (33 чол.) є власниками футбольних і 12% (18 чол.) волейбольних м'ячів. Крім того, 72% (110 чол.) працівників цієї МВГ незадоволені будовою свого тіла, не знають способів його покращення, загартування повітрям (89% – 135 чол.) і зміцнення здоров'я засобами фізичної культури і спорту.

У порівнянні з першою МВГ, не набагато краще йдуть справи у працівників практичних ОВС з умінням плавати. Так, з числа опитаних працівників другої медико-вікової групи 13% (19 чол.) не вміють або дуже погано плавають, 29% (41 чол.) – пропливуть усього 25 метрів, решта працівників – добре плавають і подолають дистанцію 50 та 100 метрів.

Аналіз ставлення працівників практичних ОВС до розвитку фізичних якостей показав, що 53% (81 чол.) працівників цієї МВГ позитивно ставляться до навантажень у субмаксимальній зоні, у зоні великих і помірних навантажень. Не виявлено у даної групи працівників належного ставлення до подолання дистанцій у 100 і 3000 метрів. Так, лише 6% (9 чол.) працівників другої МВГ позитивно ставляться до виконання нормативу з бігу на 3000 метрів, а 36% (54 чол.) вважають тренування з бігу на 100 метрів важливішими для міліцейської практики, ніж норматив з бігу на 3000 метрів.

Більшість працівників цієї медико-вікової групи, а саме – 93% (141 чол.) визначила власні уподобання у будь-яких спортивних та рухливих іграх, незважаючи на те, що їм дошкуляють, при цьому, хронічні хвороби (8% – 12 чол.), хвороби простудного характеру (21% – 32 чол.), і хвороби в області спини і суглобів (11% – 16 чол.). На окрему увагу заслуговують 39% (59 чол.) працівників, яким дошкуляють больові відчуття у м'язах після фізичного навантаження.

Крім того, насамперед треба визначити реальне ставлення цієї групи працівників до спроможності успішно виконувати свої службові навантаження. Так, із числа другої МВГ два працівники (1.3%) вважають свій

рівень фізичної підготовленості недостатнім для виконання поставлених керівництвом завдань.

Дослідження показали, що 48% (32 чол.) працівників третьої медико-вікової групи (67 чол.) вважають реально можливим підтримувати і удосконалювати власний професіоналізм та всебічні кондиції тільки на обов'язково-планових заняттях з фізичної підготовки, але при цьому лише 34% (23 чол.) працівників висловили бажання постійно тренуватися у спортивних секціях своїх міськрайлінівідділів. Слід зазначити, що 27% (18 чол.) вважають, що реальне підвищення рівня їх фізичних кондицій можливе тільки за рахунок організації самостійних занять, незважаючи на те, що 96% (64 чол.) працівників цієї групи не виконують ранкової фізичної зарядки та фізичних вправ у домашніх умовах.

Із спортивного інвентаря, у 9% (6 чол.) працівників практичних ОВС переважають набірні гантелі, гирі та саморобні штанги, 27% (18 чол.) мають у власному розпорядженні футбольні і 10% (7 чол.) – волейбольні м'ячі. Слід зазначити те, що лише 31% (21 чол.) працівників цієї МВГ незадоволений будовою свого тіла, 97% (65 чол.) не знають способів його становлення, загартування повітрям і зміцнення здоров'я засобами фізичної культури і спорту.

У порівнянні з першою та другою МВГ, набагато краще йдуть справи у працівників цієї групи з умінням плавати. Так, із загального числа опитаних працівників третьої медико-вікової групи лише 10% (7 чол.) не вміють або дуже погано плавають, 36% (24 чол.) пропливуть усього 25 метрів, а решта – впевнено подолає дистанцію 50 та 100 метрів.

Визначення ставлення до покращення фізичних якостей показало, що у 49% (33 чол.) працівників цієї МВГ спостерігається позитивне ставлення до навантажень у помірній зоні, а решта працівників ставиться посередньо до великих і субмаксимальних навантажень. Крім того, у даної групи працівників не виявлено належного ставлення до подолання дистанцій у 100 і 3000 метрів: лише 4% (3 чол.) працівників третьої МВГ позитивно ставляться

до виконання нормативу з бігу на 3000 метрів, а 9% (6 чол.) вважають, що біг на 100 метрів набагато частіше доводиться застосовувати у міліцейській практиці, аніж переслідування злочинця упродовж трьох кілометрів.

Не звертаючи уваги на вік, переважній більшості працівників третьої медико-вікової групи, а саме – 93% (62 чол.), подобається грати у спортивні та рухливі ігри, хоча рівень захворюваності тут набагато вищий у порівнянні з першою та другою медико-віковими групами. Так, у 10% (7 чол.) випадків переважають хронічні хвороби, у 24% (16 чол.) – дошкуляють хвороби простудного характеру, у 13% (9 чол.) – з'являються хвороби в області спини та суглобів, а 25% (17 чол.) працівників дошкуляють больові відчуття у м'язах після отриманого фізичного навантаження. У цій групі слід відзначити те, що всі працівники вважають свій рівень фізичної підготовленості достатнім для виконання поставлених їм службових завдань.

Четверта медико-вікова група (14 чол.) характеризується тим, що 57% (8 чол.) працівників вважають за необхідне підтримувати і удосконалювати набутий раніше професіоналізм та фізичні кондиції на обов'язково-планових заняттях з фізичної підготовки, але жоден з працівників цієї групи не захотів тренуватися у спортивних секціях свого підрозділу, оскільки 43% (6 чол.) вважають, що реальне підтримання рівня їх фізичних кондицій можливе тільки на самостійних заняттях, незважаючи на те, що 93% (13 чол.) працівників цієї групи не виконують ранкової фізичної зарядки та фізичних вправ у домашніх умовах.

Узагальнення даних стосовно наявності спортивного інвентаря показало стовідсоткову його наявність: у 29% (4 чол.) є гантелі або гири, у 43% (6 чол.) – футбольні м'ячі, а 29% (4 чол.) грають волейбольними м'ячами. Слід зазначити, що 50% (7 чол.) працівників цієї МВГ незадоволені будовою свого тіла і думають про те, як його покращити, але 93% (13 чол.) не знають реальних способів зміцнення здоров'я засобами фізичної культури і спорту, окрім загартування водою. Можливо, саме через це всі працівники цієї групи добре плавають.

Визначення ставлення до покращення фізичних якостей показало, що у 43% (6 чол.) працівників четвертої МВГ спостерігається позитивне ставлення тільки до навантажень у помірній зоні, а решта – ставиться негативно до великих і субмаксимальних навантажень. Крім того, у цієї групи також не виявлено позитивного ставлення до подолання дистанцій у 100 і 3000 метрів.

Не звертаючи уваги на те, що віковий ценз цієї МВГ становить сорок років і більше, майже всім працівникам, а саме – 86% (12 чол.), подобається грати у спортивні та рухливі ігри, хоча рівень захворюваності тут ще вищий у порівнянні з третьою медико-віковою групою: у 14% (2 чол.) випадків переважають хронічні хвороби, у 29% (4 чол.) – хвороби простудного характеру, у 21% (3 чол.) – з'являються хвороби в області спини та суглобів, а у 93% (13 чол.) працівників цієї МВГ з'являються больові відчуття у м'язах після фізичного навантаження. Незважаючи на зазначені проблеми, всі працівники четвертої МВГ вважають свій рівень фізичної підготовленості достатнім для виконання поставлених їм службових завдань.

Для зручності обробки і аналізу отриманої інформації ми обрали десять, на нашу думку, найбільш значущих критеріїв, які показують роль та місце фізичної підготовки у повсякденному житті працівників практичних ОВС, і занесли їх у табл. 2.7.

Із першого пункту табл. 2.7 ми бачимо поступово зростаючу кількість працівників практичних ОВС, яким, з досягненням більш старшого віку, подобається брати участь у планових заняттях з фізичної підготовки за рахунок службового часу. Насамперед це пояснюється свідомо-поступовою (або віковою) зміною ставлення до обов'язкових занять у системі професійної підготовки. Водночас у пункті 2 спостерігається зниження інтересу і бажання у працівників практичних ОВС до участі у секційній роботі, що насамперед зв'язано з великим службовим навантаженням, а також тим, що майже вся секційна робота здійснюється у неробочий час.

Таблиця 2.7

**Роль і місце фізичної підготовки в повсякденному житті
працівників практичних ОВС (n = 349)**

№ п/п	Критерії	Медико-вікові групи				N с
		I	II	III	IV	
1.	Подобаються планові заняття	23%	45%	48%	53%	42%
2.	Бажають займатись у спортивних секціях	45%	40%	34%	0%	30%
3.	Бажають займатись самостійно	34%	32%	27%	43%	34%
4.	Не виконують РФЗ	85%	86%	96%	93%	90%
5.	Наявність спорт. інвентаря:					
	- гантелі, гирі	10%	12%	9%	29%	15%
	- м'ячі футбольні	19%	22%	27%	43%	28%
	- м'ячі волейбольні	11%	12%	9%	29%	15%
6.	Не вміють плавати	11%	29%	10%	0%	12%
7.	Подобається грати у спортивні ігри	91%	93%	93%	86%	91%
8.	Не знають, як загартуватись повітрям	89%	89%	97%	93%	92%
9.	Дошкуляють хвороби	6%	8%	10%	14%	10%
	- хронічні	18%	21%	24%	29%	23%
	- простудного хар- ру	10%	11%	13%	21%	14%
	- спини і суглобів					
10.	Біль у м'язах після фіз. навантаження	37%	39%	25%	93%	49%

Слід зазначити, що певна кількість працівників (див. п. 3 табл. 2.7) віддає перевагу заняттям у системі самостійної підготовки, хоча наступний, четвертий критерій свідчить, на прикладі самостійного виконання ранкової

фізичної зарядки і кількісної наявності спортивного та ігрового інвентаря, про недостатньо відповідальне ставлення до цього виду занять.

Як позитив можна сміливо відзначити належне ставлення до спортивних ігор (91%), а як негатив – зростання загальної кількості хвороб хронічного (10%), простудного (23%) характеру, захворювань хребта і суглобів (14%).

Останні два критерії свідчать про те, що майже кожний другий працівник практичних ОВС (49%), у якого після фізичних навантажень з'являються больові відчуття у м'язах, має недостатній рівень навантажень або нерегулярно займається фізичними вправами. Незнання працівниками способів загартування організму повітрям (92%) свідчить про відсутність теоретичної інформації з фізичної культури.

Практика показує, що за допомогою наведених вище форм проведення фізичної підготовки можна охопити лише близько 35-45% працівників практичних ОВС [12, 50, 201].

Настановою з фізичної підготовки передбачено, що секційні заняття з професійно-прикладних видів спорту проводяться з метою залучення працівників до регулярних занять фізичними вправами, підвищення рівня фізичної підготовленості, спортивної майстерності та організації дозвілля працівників [147]. Так, відповідно до статистичних даних і результатів анкетування, майже у кожному міськрайліноргані внутрішніх справ функціонують секції з професійно-прикладних видів спорту:

- рукопашного бою;
- кульової стрільби;
- боротьби самбо;
- атлетичної гімнастики.

Анкетування і власні дослідження показали, що саме у цих секціях у середньому бажає займатися 30-35% опитаних працівників практичних ОВС, а реально у них займається 5-7% списочного особового складу [12, 50]. На підставі цього можна зазначити, що існуюча організація секційної роботи не

дає належного рівня загальної і спеціальної фізичної підготовленості працівників.

За допомогою анкети Б (див. додаток Ж) ми з'ясували роль і місце фізичної підготовки у навчально-службовій діяльності працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ України.

Встановлено, що із 116 працівників першої медико-вікової групи 78% (91 чол.) вважають, що фізична підготовка повинна займати чільне місце серед усіх дисциплін системи професійної підготовки, якою, для підтримання належних кондицій, бажають займатися:

- 6 годин на тиждень – 43% (51 чол.) працівників;
- 4 години на тиждень – 21% (24 чол.);
- 2 години на тиждень – 14% (16 чол.) працівників.

Крім того, 22% (25 чол.) не бажають займатись фізичною підготовкою взагалі. Це знаходить свій взаємозв'язок з їх віком, службовим навантаженням і мотивами благополуччя, так як 59% (68 чол.) молодих працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ не задовольняє їх теперішній режим харчування, тому що він не відповідає вимогам їх організму, а 23% (27 чол.) доводиться самотійно готувати собі їжу на сніданок і вечерю.

На запитання анкети “Як Ви пристосувались до обов'язкових фізичних навантажень?” 16% (19 чол.) відповіли, що легко, 30% (35 чол.) – середньо, а 53% (62 чол.), що становить більшість працівників, – важко.

Наведені обставини дозволяють зробити висновок про те, що більшість працівників ОВС на початку навчального року важко пристосовується до фізичних навантажень і потребує додаткового відпочинку у ході ненормованого, 12-14-ти годинного робочого дня. Крім того, про це говорить і той факт, що із 116 опитаних працівників першої МВГ активно відпочивають лише 28% (31 чол.) працівників, обравши одним із способів відпочинку виконання фізичних вправ або участь у спортивних іграх, а

пасивно відпочивають 58% (67 чол.), віддавши перевагу перегляду телевізійних передач або просто сну.

Переважна більшість (76% – 88 чол.) працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ вважає, що у вимогах з фізичної підготовки необхідно більше уваги приділяти оволодінню спеціальними уміннями і навичками згідно із специфікою спрямування службових обов'язків, яких можна набути, займаючись:

- а) тільки на заняттях з фізичної підготовки (53% – 63 чол.);
- б) тільки самостійно (21% – 24 чол.);
- в) за першої можливості і за будь-яких умов (4% – 5 чол.).

Зважаючи на те, що виконанню прийомів заходів фізичного впливу повинен передувати стійкий навчальний процес, 81% (94 чол.) працівників практичних ОВС вважає, що арсенал запропонованих для вивчення спеціальних рухових дій достатній для виконання службових завдань.

Значно гірше йдуть справи із загальною фізичною підготовкою. Критично підійшовши до стану цієї проблеми, 31% (37 чол.) працівників практичних ОВС визначив, що їх власний рівень загальної фізичної підготовленості недостатній для абсолютно успішного виконання службових завдань. Ми встановили, що з числа цих осіб 13% (5 чол.) працівників важко адаптуватися до постійно зростаючих навантажень, 41% (15 чол.) – складно примушувати себе виконувати фізичні вправи для підвищення власних кондицій, а 46% (17 чол.) – важко засвоювати рухові уміння і навички. Однак, незважаючи на наведений негатив, майже всі працівники практичних ОВС можуть підтримувати високу результативність своєї роботи протягом тривалого часу, вважаючи, що належна особиста фізична підготовленість – це запорука успішного виконання службових завдань, хоча 56% (65 чол.) вважають чинні нормативні вимоги з фізичної підготовки, які пред'являються сьогодні до працівників ОВС, занадто суворими у порівнянні з нормативами поліцейських інших країн.

У другій медико-віковій групі (152 чол.) 80% (121 чол.) працівників практичних ОВС бачать фізичну підготовку на чільному місці серед усіх інших дисциплін системи професійної підготовки і бажають займатися:

- 6 годин на тиждень – 45% (68 чол.) працівників;
- 4 години на тиждень – 22% (33 чол.);
- 2 години на тиждень – 13% (19 чол.) працівників.

Не бажають займатися фізичною підготовкою 20% (32 чол.). Як і у першій МВГ, тут існує певний взаємозв'язок віку працівників, службового навантаження і мотивів благополуччя. Саме у цьому віці особливо гостро переживаються працівниками ОВС невдачі різного характеру, а також те, що доводиться вишукувати можливості для самостійного приготування їжі на сніданок і вечерю (23% – 35 чол.). На запитання анкети “Як Ви пристосувались до обов'язкових фізичних навантажень?” 18% (28 чол.) працівників відповіли, що дуже легко, 34% (52 чол.) – середньо, а 49% (74 чол.) – важко.

Як правило, у ході ненормованого робочого дня передбачається тільки одна перерва протягом 45-60 хвилин для обіду і відпочинку. Решту пауз для відпочинку працівник міліції має визначати самостійно, не перешкоджаючи при цьому виконанню службових обов'язків [147]. На підставі цього ми визначили, що після закінчення робочого дня, у вільний від служби час, із 152 працівників другої МВГ активно відпочивають лише 24% (36 чол.) працівників, обравши одним із способів відпочинку виконання фізичних вправ або участь у спортивних іграх, а пасивно відпочивають 68% (104 чол.), віддаючи перевагу перегляду телевізійних програм або сну.

Більшість, а саме – 82% (124 чол.), працівників практичних ОВС вважає, що вимоги з фізичної підготовки повинні містити більше часу, приділеного оволодінню спеціальними вміннями і навичками згідно із специфікою спрямування службових обов'язків, яких набувають:

- а) на заняттях з фізичної підготовки – 56% (85 чол.);
- б) тільки самостійно – 20% (30 чол.);

в) за першої можливості і за будь-яких умов – 2% (3 чол.).

Встановлено, що успішному виконанню прийомів заходів фізичного впливу повинен передувати навчально-тренувальний процес. На підставі цього визначено, що 81% (123 чол.) працівників органів і підрозділів внутрішніх справ вважають арсенал вивчаємих спеціальних рухових дій достатнім для успішного виконання службових завдань.

Дослідивши стан проблем загальної фізичної підготовки ми встановили, що 32% (49 чол.) працівників практичних ОВС визначають власний рівень загальної фізичної підготовленості як недостатній для абсолютно успішного виконання службових завдань. Було встановлено, що серед цієї ж категорії осіб 10% (5 чол.) працівників важко адаптуватися до зростаючих навантажень, 43% (21 чол.) – важко примушувати себе виконувати фізичні вправи для створення належних кондицій, а 45% (22 чол.) працівників важко засвоювати рухові уміння і навички.

Слід зазначити, що майже всі працівники практичних ОВС можуть підтримувати високу результативність своєї роботи протягом тривалого часу, незважаючи на те, що 58% (89 чол.) вважають завищеними нормативи з фізичної підготовки.

Третя медико-вікова група (67 чол.) характеризується тим, що 81% (54 чол.) працівників практичних ОВС вважають фізичну підготовку основним предметом навчання серед усіх інших дисциплін системи професійного навчання. Дотримуючись цього положення, працівники практичних ОВС бажають виконувати фізичні вправи:

- 6 годин на тиждень – 46% (31 чол.) працівників;
- 4 години на тиждень – 22% (15 чол.);
- 2 години на тиждень – 9% (6 чол.) працівників.

Не бажають займатись фізичною підготовкою 20% (32 чол.). Взаємозв'язок віку, службового навантаження і мотивів благополуччя поступилися мотивам виправданої впевненості і невиправданої самовпевненості. На нашу думку, саме у цих вікових параметрах особливо

гостро сприймаються різнохарактерні удачі і невдачі, викликані службовою діяльністю, тому що стосовно запитання анкети про пристосування до фізичних навантажень 21% (14 чол.) працівників відповіли, що пристосовується легко, 34% (23 чол.) – середньо, а 45% (30 чол.) – важко.

Відповіді на запитання стосовно проведення позаслужбового часу показали, що із 67 працівників другої МВГ активно відпочивають лише 18% (12 чол.) працівників, виконуючи фізичні вправи або граючи у спортивні ігри і пасивно відпочивають 70% (47 чол.) – під час сну або перегляду телевізійних програм.

На відміну від перших двох медико-вікових груп, 75% (50 чол.) працівників третьої МВГ вважають, що фізична підготовка повинна передбачати більше часу, спрямованого на оволодіння специфічними вміннями і навичками. Їх необхідно набувати:

- а) на заняттях з фізичної підготовки – 50% (33 чол.);
- б) тільки самостійно – 48% (30 чол.).

Крім того, 78% (52 чол.) працівників практичних ОВС вважають існуючий арсенал заходів фізичного впливу достатнім для успішного виконання службових завдань.

Вивчивши стан проблем загальної фізичної підготовки, ми встановили, що 30% (20 чол.) працівників практичних ОВС визначають власний рівень загальної фізичної підготовленості як недостатній для абсолютно успішного виконання службових завдань. Серед цієї ж категорії осіб 16% (11 чол.) працівників важко адаптуватися до зростаючих навантажень, 39% (26 чол.) – важко примушувати себе виконувати фізичні вправи для досягнення і підтримання належної фізичної форми, а 42% (28 чол.) працівників важко дається засвоєння нових рухових умінь і навичок. Слід зазначити, що майже всі працівники практичних ОВС можуть підтримувати високу результативність своєї роботи протягом тривалого часу, незважаючи на те, що 63% (42 чол.) вважають нормативи з фізичної підготовки завищеними.

Працівників четвертої медико-вікової групи (14 чол.) характеризує те, що 79% (11 чол.) особового складу даної МВГ вважають фізичну підготовку основною навчальною дисципліною серед інших предметів системи професійної підготовки. При цьому вони вважають, що найдоцільніше виконувати фізичні вправи:

- 6 годин на тиждень – 43% (6 чол.) працівників;
- 4 години на тиждень – 21% (3 чол.);
- 2 години на тиждень – 7% (1 чол.) працівників.

Слід зазначити, що у даній МВГ всі працівники бажають займатись фізичною підготовкою. Велику роль у життєдіяльності цієї групи працівників відіграє тандем віку і службового навантаження. Так, на запитання анкети щодо пристосування до фізичних навантажень 7% (1 чол.) працівників відповіли, що пристосовуються легко, 36% (5 чол.) – середньо, а 57% (8 чол.) – важко. Як наслідок цього, встановлено, що після робочого дня у працівників цієї МВГ майже не залишається часу і сил для активного відпочинку. Саме тому 93% (13 чол.) пасивно відпочивають під час перегляду телепрограм або сну.

Як і у попередніх групах, 93% (13 чол.) працівників четвертої МВГ вважають, що у вимогах з фізичної підготовки необхідно більше уваги приділяти спеціальним знанням, умінням і навичкам, які повинні здобуватися:

- а) на заняттях з фізичної підготовки – 71% (10 чол.);
- б) тільки самостійно – 29% (4 чол.).

Керуючись власним досвідом, 93% (13 чол.) працівників четвертої МВГ вважають існуючий перелік заходів фізичного впливу достатнім для успішного виконання службових завдань, а 14% (2 чол.) визнають власний рівень загальної фізичної підготовленості недостатнім для виконання чинних службових обов'язків.

Виявлено, що із загальної чисельності працівників четвертої МВГ 86% (12 чол.) працівників важко адаптуватися до зростаючих навантажень, 43% (6

чол.) важко примушувати себе виконувати фізичні вправи для підтримання належної фізичної форми, а 36% (5 чол.) працівників важко дається засвоєння нових рухових умінь і навичок. Слід зазначити, що майже всі працівники практичних ОВС можуть підтримувати високу результативність своєї роботи протягом тривалого часу, незважаючи на те, що 50% (7 чол.) вважають нормативи з фізичної підготовки завищеними.

З метою зручності обробки і аналізу отриманої інформації ми обрали десять, на нашу думку, найбільш значущих критеріїв, які показують роль та місце фізичної підготовки у навчально-службовій діяльності працівників практичних ОВС, і занесли їх у табл. 2.8.

Підбиваючи підсумки анкетування Б (див. додаток Ж), ми з'ясували, що при стовідсотковій впевненості у тому, що фізична підготовка – це запорука успішного виконання службових завдань, вона не відіграє належної ролі у навчально-службовій діяльності працівників практичних ОВС.

Крім того, встановлено, що у зв'язку з ненормованим робочим днем у працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ України відсутній позаслужбовий час, у який би вони могли удосконалювати і самовдосконалювати власні кондиції засобами фізичної культури і спорту.

Таблиця 2.8

Роль і місце фізичної підготовки у навчально-службовій діяльності працівників практичних ОВС (n = 349)

№ п/п	Критерії	Медико-вікові групи				N с
		I	II	III	IV	
1.	Вважають ФП основною навчальною дисципліною	78%	80%	81%	79%	79%
2.	Бажають займатись ФП					
	- 6 год. на тиждень	43%	45%	46%	43%	44%
	- 4 год. на тиждень	21%	22%	22%	21%	21%
	- 2 год. на тиждень	14%	13%	9%	7%	10%
	- не бажають займатись	22%	9%	21%	0%	13%

Продовження табл. 2.8

№ п/п	Критерії	Медико-вікові групи				N с
		I	II	III	IV	
3.	Пристосовуються до фізичних навантажень					
	- легко	16%	18%	21%	7%	15%
	- середньо	30%	34%	34%	35%	33%
	- важко	53%	49%	30%	57%	47%
4.	Відпочивають у позаслужбовий час					
	- активно	28%	24%	18%	0%	17%
	- пасивно	58%	68%	70%	93%	72%
5.	Віддають перевагу навчанню спец. навичкам і умінням	76%	82%	75%	93%	81%
6.	Вважають доцільним набування спец. навичок тільки					
	- на заняттях з ФП	53%	56%	50%	71%	57%
	- самостійно	21%	20%	48%	29%	29%
7.	Вважають арсенал дій із ЗФВ достатнім для вик. сл. завдань	81%	82%	78%	93%	83%
8.	Вважають власний рівень фіз. підг. недост. для вик. сл. завдань	31%	32%	30%	14%	27%
9.	Вважають, що ФП – це запорука успішного виконання завдань	100%	100%	100%	100%	100%
10.	Вважають вимоги з ФП занадто суворими	56%	58%	63%	50%	57%

Ураховуючи те, що 57% опитаних працівників практичних ОВС вважають нормативи з фізичної підготовки занадто суворими, ми порівняли основні вимоги міліції Російської Федерації та майже аналогічного підрозділу поліції Сполучених Штатів Америки – Федерального бюро розслідувань.

МВС Російської Федерації

Наказом МВС Російської Федерації від 29 березня 1996 року № 412 “Про затвердження Наставови з фізичної підготовки працівників органів

внутрішніх справ” було введено в дію Настанову з фізичної підготовки та контрольні нормативи для всіх працівників російської міліції. Крім загальних положень, спеціальних завдань, визначених форм, планування, обліку, контролю, фізкультурно-спортивної роботи та організаційно-методичних вказівок, настанова поділяє весь особовий склад на шість медико-вікових груп (табл. 2.9) і передбачає такі розділи:

- 1) прикладна гімнастика;
- 2) легка атлетика;
- 3) прискорені пересування (марш-кідки);
- 4) подолання перешкод;
- 5) бойові прийоми боротьби;
- 6) лижна підготовка;
- 7) плавання і переправи;
- 8) визначення оцінок з фізичної підготовки.

З’ясовано, що заняття з вивчення бойових прийомів боротьби проводяться з метою формування навичок самозахисту, обеззброєння і затримання осіб, які загрожують громадському порядку або особистій безпеці громадян, виховання сміливості, рішучості, ініціативності і винахідливості. На них вирішуються такі задачі:

- навчання бойовим прийомам боротьби (включають удари та захист від них, больові прийоми, задушливі прийоми, дії проти озброєного злочинця, способи зв’язування, борцівські кідки, способи допомоги та зовнішнього огляду) і тренування у їх виконанні;

- навчання сміливим діям з використанням засобів індивідуального захисту і нападу, застосування наручників і використання підручних засобів у рукопашній сутичці;

- вироблення витривалості, спритності, швидкості, сили, рішучості, швидкості орієнтування та ініціативності;

- виховання впевненості у власних силах, прагнення зустрітися з противником і знешкодити його.

ФБР США

Основною нормативною базою є видана у 1992 році Інструкція директора ФБР США FM21-20 “Тренування фізичної готовності державних службовців ФБР США” [98, 99]. Згідно з цією інструкцією, основною складовою частиною фізичної готовності працівників ФБР є серцево-дихальна і силова витривалість, гнучкість та дотримання нормальної ваги тіла. Працівникам ФБР рекомендується дотримуватись основних принципів навчання: регулярності занять, поступовості ускладнення вправ, варіативності фізичних навантажень, створення умов, наближених до реальних. Керівництво ФБР США розглядає фізичну підготовку як одну із основ, що забезпечує високий рівень готовності своїх працівників.

Крім того, під час підготовки американські фахівці практикують біг “по групах можливості”, марші у пішому порядку 2 рази на місяць по 8-20 км з швидкістю 4-5 км/год з десятихвилинним перепочинком у кінці кожної години маршу із спорядженням, яке важить значно більше за стандартну бойову викладку (20-30% загальної маси тіла працівника), заняття з додатковими вантажами. Суттєвим нововведенням у силовому тренуванні є заборона виконання вправ під команду або рахунок інструктора.

Інструкцією FM21-20 передбачено типову структуру проведення заняття:

- легкий біг – 1 хв.;
- вправи на розтягування для розвитку гнучкості з утримуванням до 10 сек. певного обраного положення, які виконуються без різких динамічних ривків – 3 хв.;
- нахили, повороти тулуба, стрибки, присідання, віджимання – 3 хв.;
- вправи для розвитку серцево-дихальної і силової витривалості – 45 хв.;
- легкі заспокійливі гімнастичні вправи – 3 хв.;
- вправи для розвитку гнучкості – 4 хв.

Методика занять, як правило, будується на основі індійської системи “Йога”. Типова підготовка в спеціальних навчальних закладах федеральної

поліції США розрахована на 2 тижні по 5 годин на тиждень. Ранкова фізична зарядка не передбачена, але будь-який працівник може керуватися своїм особистим планом підготовки. Вправи з бойового розділу самозахисту виконуються за напрямом, що нагадує джиу-джитсу, айкідо та айкі-джитсу. Крім того, проводиться виконання вправ щодо подолання смуг перешкод без урахування часу та спортивні ігри. Далі програма може повторюватися, але навантаження вже повинно збільшуватися або зменшуватися залежно від запланованої діяльності.

Фізична підготовка працівників ФБР перевіряється 2 рази на рік, згідно із спеціальним тестом фізичної готовності, який складається з виконання вправи на згинання та розгинання рук з упору лежачи протягом 2-х хвилин, згинання та розгинання тулуба з положення лежачи на спині протягом 2-х хвилин, бігу на 2 милі (3 км 200 м). Результати тесту оцінюються за 100-бальною шкалою.

У табл.2.9 наведено порівняльний розподіл особового складу МВС України, МВС Російської Федерації та ФБР США за медико-віковими групами.

Таблиця 2.9

Порівняльний розподіл особового складу МВС України, МВС Російської Федерації та ФБР США за медико-віковими групами

№ гр.	Особовий склад		
	МВС України	МВС РФ	ФБР США
I	до 30	до 30	від 17 до 21
II	від 30 до 35	від 30 до 35	від 22 до 26
III	від 35 до 40	від 35 до 40	від 27 до 31
IV	від 40 і старші	від 40 до 45	від 32 до 36
V	-----	від 45 до 50	від 37 до 41
VI	-----	від 50 і старші	від 42 до 46
VII	-----	-----	від 47 до 51
VIII	-----	-----	від 52 і старші

Для порівняння нормативів, ми обрали лише два тести, які виявились спільними у наведених вище категорій працівників. Крім того, для встановлення єдиного службового і вікового параметра, нами було обрано першу МВГ другої СПК МВС України, першу МВГ МВС Російської Федерації, а у ФБР США – третю МВГ, а також, у зв'язку з різною системою оцінювання, ми вираховували середні результати і занесли їх у табл. 2.10.

Таблиця 2.10

Порівняння основних нормативів з фізичної підготовки працівників І-ої МВГ МВС України та МВС Російської Федерації і III-ої МВГ працівників ФБР США

Норматив (чоловіки)	МВС України	МВС РФ	ФБР США (середній результат)
Згинання та розгинання рук з упору лежачи, р.	40	Норматив відсутній	50
Біг 3000 метрів (ФБР – 2 милі або 3.2 км), хв/сек.	12,43	Норматив відсутній	16,33
Підтягування на перекладині, р.	11	14	Норматив відсутній
Біг 1000 метрів, хв/сек.	3,35	3,35	Норматив відсутній

Аналіз нормативних вимог з фізичної підготовки міліції і поліції України, Російської Федерації та США показав (див. табл. 2.9.), що у цілому чинні на сьогоднішній день нормативи, визначені Настановою з фізичної підготовки рядового і начальницького складу органів і підрозділів внутрішніх справ України, не є завищеними. Проаналізувавши динаміку їх змін у 1986 [136], 1989 [137], 1992 [138] та 2000 [147] роках (додаток 3), ми побачили варіативність нормативів з підтягування і бігу на 100 метрів, а також стабільність нормативу з бігу на 1000 метрів.

На підставі викладеного можна зазначити, що рівень фізичної підготовленості працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх

справ України, на нашу думку, є одним із найкращих і найреальніших показників, що демонструють сформованість мотивації до фізичної підготовки в системі професійної освіти.

На інспекторських перевірках практичних органів і підрозділів внутрішніх справ протягом 2000-2001 років нами проводилося попереднє визначення рівня фізичної підготовленості 537 працівників відповідно до їх медико-вікових груп (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Характеристика особового складу, який брав участь у виконанні нормативів з фізичної підготовки (n = 537)

Медико-вікова група	Кількість працівників	Вік	Стаж служби в ОВС
I	217	до 30 років	до 10 років
II	183	від 30 до 35 років	10 ± 5
III	106	від 35 до 40 років	15 ± 5
VI	31	від 40 років і більше	20 років і більше

Всі обстеження фіксувалися комісією [12, 147], часові параметри замірялися електронними секундомірами “Casio”, а цифровий матеріал оброблявся на комп’ютерному обладнанні з програмним забезпеченням “Windows-2000” та “Windows-XP” відповідно вимог нормативів чинної Настанови з організації фізичної підготовки рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України [147, 148]:

- із загальної фізичної підготовки: біг на 100 метрів, біг на 1000 метрів, підтягування:

- із спеціальної фізичної підготовки: виконання прийомів заходів фізичного впливу.

Обробка і аналіз отриманих результатів проводилися за узагальненими загальноприйнятими математичними основами та методами соціологічних досліджень [89, 234]. При цьому по кожному контрольному показнику розраховували: середній груповий результат; середню групову оцінку;

відхилення середнього групового результату від результату, що відповідає оцінці “відмінно”. Результати виконання нормативів з фізичної підготовки у початковому періоді навчання було занесено у табл. 2.12.

Таблиця 2.12

Результати виконання нормативів з фізичної підготовки у підготовчому періоді навчання (n = 537)

МВГ	Середній груповий результат	Середня групова оцінка	Відхилення від результату “відмінно”
Підтягування на перекладині			
I	9.3 ± 3.5	3.4 ± 1.1	-2.6
II	7.9 ± 3.4	3.8 ± 0.9	-2.1
III	5.2 ± 2.5	3.3 ± 0.8	-2.8
IV	4.8 ± 2.2	3.8 ± 1.1	-2.2
Біг 100 м			
I	14.2 ± 0.7	3.2 ± 1.2	+0.7
II	14.5 ± 0.7	3.3 ± 1.1	+0.7
III	15.5 ± 0.8	3.2 ± 1.0	+1.0
IV	16.8 ± 1.5	3.1 ± 0.9	+1.8
Біг 1000 м			
I	3.48 ± 0.25	3.3 ± 1.1	+0.18
II	3.59 ± 0.25	3.3 ± 0.8	+0.19
III	4.11 ± 0.24	3.2 ± 0.9	+0.21
IV	4.31 ± 0.14	3.1 ± 0.9	+0.26
Виконання прийомів заходів фізичного впливу			
I	5 завдань з РБ ЗФВ	3.4 ± 1.1	-1.6
II	5 завдань з РБ ЗФВ	3.3 ± 1.3	-1.7
III	5 завдань з РБ ЗФВ	3.3 ± 1.1	-1.7
IV	5 завдань з РБ ЗФВ	3.2 ± 1.2	-1.8

Тестування показало, що з 537 чоловік, які здавали норматив з підтягування на перекладині, 15% (80 чол.) працівників отримали незадовільні оцінки, 37% (199 чол.) – задовільні, 32% (171 чол.) – добрі і лише 16% (87 чол.) – відмінні оцінки. Середній оціночний бал за виконання цієї справи становить 3.5.

Біг 100 метрів. Перевірка показала, що 20% (110 чол.) мають незадовільну швидкісну підготовку, 46% (244 чол.) працівників отримали задовільні оцінки, 24% (132 чол.) – добрі і лише 10% (51 чол.) отримали відмінні оцінки. Середній бал – 3.2.

Біг 1000 метрів. Аналіз результатів показав, що 20% (106 чол.) мають незадовільну витривалість, 45% (243 чол.) отримали задовільні оцінки, 25% (135 чол.) – добрі і 10% (53 чол.) – відмінні оцінки. Середній бал – 3.2.

Виконання заходів фізичного впливу. Згідно із Наставною з фізичної підготовки, всім працівникам практичних ОВС було запропоновано поточним методом виконати п'ять прийомів заходів фізичного впливу (рукопашного бою), які входять до розділу 7 чинної НФП. Слід зазначити, що для полегшення пригадування запропонованих дій нами було розроблено відповідні класифікатори окремих розділів заходів фізичного впливу:

- 1 прийом: захист від атакуючих дій рукою (додаток К);
- 2 прийом: захист від атакуючих дій ногою (додатки Л, М);
- 3 прийом: захист від атакуючих дій ножем (додатки Н, П);
- 4 прийом: захист від атакуючих дій палкою (додатки Р, С);
- 5 прийом: звільнення від захоплення будь-яких частин тіла або одягу працівника міліції (додаток Т).

Демонстрація техніки виконання прийомів заходів фізичного впливу показала, що із 537 працівників практичних ОВС відмінно володіють прийомами самозахисту лише 13 % (69 чол.), 25% (133 чол.) – добре і 47% (252 чол.) – задовільно, а 15% (83 чол.) взагалі не володіють наведеними вище прийомами. Середній бал за виконання заходів фізичного впливу становить 3.3.

Крім того, чинною НФП передбачено можливість для виставлення загальної оцінки практичному органу чи підрозділу з фізичної підготовки. У нашому дослідженні вона складалася з індивідуальних оцінок, отриманих усіма працівниками, і становить – 3.2 бала.

На підставі узагальнення результатів проведеного анонімного опитування, анкетування і практичного тестування з фізичної підготовки можна зробити висновок про те, що у працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ України недостатньо сформована мотивація до фізичної підготовки в системі їх професійної освіти.

Керуючись власним досвідом виконання службових завдань, а також базуючись на даних спостережень за організацією навчального процесу в практичних ОВС, було встановлено, що переважаючі командно-стройові методи в практичній діяльності органів і підрозділів внутрішніх справ та авторитарно-командний стиль керівництва, притаманний всім правоохоронним відомствам у цілому, без сумніву, є запорукою успішного виконання поставлених завдань. Це основна специфіка оперативно-службової діяльності, але, як правило, кожна людина у своїй душі, негативно ставиться до будь-яких примушених спонукань і у неї виникає прихований внутрішній або відкритий зовнішній опір як захисна реакція на ці взаємовідносини. Тому деякі працівники під різними приводами ухиляються від обов'язкових і самостійних занять фізичними вправами, вважаючи їх недоцільними у службовій діяльності окремих службово-посадових категорій, хоча успішна, насамперед службова і навчально-фізкультурна діяльність, залежить саме від їх ролі у навчальному колективі та ставлення до фізичного виховання як до основної навчальної дисципліни. Встановлено, що відсутність вільного часу поза службовою діяльністю, а також інтенсивні і занадто тривалі заняття з фізичної підготовки не можуть забезпечити формування у працівників міліції стійкої потреби постійного удосконалення як на обов'язкових заняттях, так і під час самостійних занять фізичною культурою і спортом.

Аналізуючи причини негативного ставлення працівників практичних ОВС до фізичної підготовки в системі їх професійної освіти, ми виявили підтвердження раніше висунутої нами гіпотези стосовно виникнення і негативного впливу кризи фізичної підготовки на всю чинну систему

навчання. На підставі цього ми можемо зазначити, що позитивна мотивація до фізичної підготовки може бути сформована тільки при системному підході до вирішення цих проблем, а підвищення професійно-фізичних кондицій працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ стає можливим за умови застосування факторів комплексного позитивного впливу на особистість, цільового поєднання навчальних дисциплін, сучасних форм, засобів і методів навчання.

2.2. Теоретичне та практичне застосування методу асоційованого навчання в системі фізичної підготовки працівників практичних ОВС

У практиці навчання працівників практичних ОВС застосовуються різноманітні варіанти проведення занять. Вибір кожного з них залежить від багатьох причин: кількості навчальних дисциплін; етапу підготовки або тренування; рівня кваліфікації і тренованості; завдань, поставлених на тому чи іншому занятті. У праці [168] зазначено, що “найбільш потужний вплив на організм людини здійснюють заняття конкретної спрямованості, що дозволяє сконцентрувати увагу на окремому напрямі засобів і методів педагогічного впливу” [168, с.346].

Специфіка професійної фізичної підготовки працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ України дуже часто зумовлює вибір комплексного способу проведення того чи іншого типу занять з відповідною методикою їх побудови. В.М.Платонов зазначає, що “у процесі підготовки кваліфікованих і достатньо тренованих спортсменів заняття комплексної спрямованості можна застосовувати для підтримання раніше досягнутого рівня тренованості” [168, с.347]. На нашу думку, комплексні заняття в системі професійної підготовки практичних органів і підрозділів внутрішніх справ України з актуально-різноманітними програмами і дозовано-контрольованим навантаженням є надійним засобом емоційного

розвантаження, активного відпочинку за допомогою засобів фізичної культури та спорту, формування інтересу і бажання до систематичного удосконалення і самовдосконалення, а також успішного перебігу релаксаційних явищ у працівників, що перебувають під впливом дезадаптаційних процесів.

Аналіз функціонування сучасної системи фізичного виховання працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ України як обов'язково-суспільного явища дозволяє зрозуміти основні закономірності її становлення, розвитку і побудови. Ефективність використання її суб'єктами фізичних вправ у системі їх професійної підготовки залежить від нормативного та матеріально-технічного забезпечення, а також від удосконалення управлінських, керівних і наукових форм [28]. Дана система специфічної фізичної підготовки працівників практичних ОВС характеризується, як і будь-яка інша, визначеним складом певних елементів з відповідно-властивими тільки їм функціями і особливостями, основним призначенням яких є фізичне удосконалення і самовдосконалення. У працях [126, 132, 170, 171, 216, 217] зазначено, що предметом вивчення теорії фізичного виховання є встановлення загальних закономірностей фізичного виховання як соціального явища, а предметом вивчення методик фізичного виховання є встановлення окремих закономірностей у психолого-педагогічному процесі, що мають конкретно виражену специфічну спрямованість.

Загальновідомо, що способи психолого-педагогічного впливу, передачі теоретичного матеріалу, умінь і навичок від працівників-педагогів до працівників, що навчаються, відносяться до методів і методичних прийомів. Вони формують у працівників практичних ОВС ставлення не тільки до виконання фізичних вправ, окремої навчальної дисципліни, а й до навчального процесу у цілому. У праці [216] зазначено, що „метод навчання – це система дій учителя і учнів у процесі викладання і засвоєння

навчального матеріалу”, а „методичний прийом – це спосіб реалізації методу відповідно до конкретної задачі навчання” [216, с. 76].

Ураховуючи результати опитування і анкетування особового складу, було встановлено, що 200 годин, виділених Цільовою комплексною програмою “Фізичне виховання – здоров’я нації” [233] та Заходами Міністерства внутрішніх справ України по виконанню вимог цієї програми [84], недостатньо для формування позитивної мотивації, підтримання належного ставлення та покращення фізичних кондицій працівників міліції, необхідних для успішного виконання оперативно-службових завдань. На підставі викладеного нами було розроблено і запропоновано упровадити у чинну систему фізичної підготовки працівників практичних ОВС метод асоційованого навчання, який, для збільшення його загальної ефективності, повинен застосовуватися разом із взаємодією з іншими навчальними дисциплінами системи професійної підготовки.

З’ясовано, що асоціація (від лат. associatio – з’єднання) – це зв’язок між психічними явищами, при якому сприйняття або уявлення одного з них спричинює виникнення іншого явища [191, с. 28]. Дане поняття виникло у філософських вченнях стародавнього світу [37] і поступово, психологічна думка перейшла від констатації факту асоціації (наприклад, сприйняття якого-небудь предмета може викликати уявний образ його власника) до його роз’яснення процесами, що відбуваються безпосередньо усередині самого організму [86]. Це надало поняттю асоціації іншого змісту: виникнення у свідомості образу без викликаючого його зовнішнього подразника відносилось на рахунок закріпленого раніше минулого досвіду певних тілесних процесів [191, 205]. Коли один з цілої групи предметів уявно виникає в душі, він автоматично викликає аналогічне уявне сприйняття інших прихованих предметів цієї ж групи. Термін “асоціація ідей” ввів Дж. Локк, котрий протиставив асоціацію зв’язкам на основі розуму і зазначив, що психофізіологічною основою асоціації є умовний рефлекс [191].

За іншим тлумаченням [191], асоціація (у соц. психології) – група, у якій відсутня об'єднуюча її спільна діяльність, організація і управління, а ціннісні орієнтації проявляються в умовах групового спілкування [191, с. 29].

Встановлено, що доцільність застосування того або іншого методів навчання у кожному конкретному випадку повинна забезпечуватися виконанням ряду вимог: науковою обґрунтованістю; відповідністю поставленим завданням, принципам навчання; підготовленістю працівників, умовами заняття, їх різноманітністю та результативністю. На підставі цього ми вважаємо, що за допомогою застосування методу асоційованого навчання можна забезпечити оздоровчий, навчальний, виховний, упроваджуючий та формувальний ефекти від занять фізичними вправами, а також, за рахунок тісної взаємодії з іншими навчальними дисциплінами системи професійної підготовки працівників практичних ОВС досягається паралельне покращення не тільки фізичних, а й інших професійних кондицій взагалі.

Слід зазначити, що відсутність конкретних завдань на заняттях з фізичної підготовки не дозволяє керівнику занять правильно підібрати методи навчання. Наприклад, поставлене завдання навчити працівників практичних ОВС виконання способів обеззброєння злочинця, озброєного ножом (див. додатки Н, П), носить загальний характер. Під час його виконання можна застосовувати ігровий метод, метод вивчення вправи в цілому, метод вивчення вправи по частинах, метод суворо або частково регламентованої вправи, а при більш конкретній постановці завдання, наприклад, навчити відходити з лінії атаки при ударі ножом знизу, виникає необхідність застосування тільки методу вивчення вправи по частинах, що продиктовано специфікою виконання даних вправ [216, с.81-86].

Ураховуючи циклічний характер навчального процесу в системі професійної підготовки та варіативного ставлення до нього з боку працівників практичних ОВС, застосування методу асоційованого навчання буде ґрунтуватися на відповідних до поставленої задачі знаннях, уміннях і навичках, отриманих під час навчання у відомчих закладах освіти, а також на

набутому працівниками міліції досвіду оперативно-службової діяльності. Саме цим і буде забезпечуватись відповідність і взаємодія методу асоційованого навчання з усіма іншим принципам навчання. Загальновідомо, що будь-який метод навчання повинен мати тісний взаємозв'язок з усіма принципами [216, с. 83].

Сучасна система підготовки педагогічних та науково-педагогічних кадрів повинна передбачати навчання працівників-педагогів, інструкторів та інспекторів зі службової підготовки володінню всіма методами навчання у повному обсязі [50, 77, 84, 148, 151, 214, 216]. Це робиться тому, що однією із причин є положення про те, що жодний із чинних методів не може вважатися єдиним і основним [213]. Якщо, наприклад, від двох-трьох застосованих на заняттях методів навчання очікується отримання однакових результатів, то працівнику-викладачу, інструктору або інспектору доцільніше використовувати той метод, яким він краще володіє. Цим не слід обмежуватися, так як використання на заняттях лише одного методу обмежує творчість керівника занять, призводить до шаблонного варіанта їх проведення і не дозволяє використовувати весь потенціал працівників, що навчаються.

Однією з вимог для успішного упровадження методу асоційованого навчання є наявність і відповідність матеріально-технічної та спортивної бази умовам і тематиці проведення занять. Наприклад, при використанні нестандартного обладнання або обстановки [20, 21, 50, 84, 216] теж досягається необхідна щільність на заняттях за рахунок раніше продуманих і правильно застосованих інших методів навчання, які безпосередньо знайдуть своє відображення на успішності оволодіння навчальним матеріалом.

На підставі викладеного можна зазначити, що метод асоційованого навчання – це практичний метод комплексного характеру, оснований на повторно-пізнавальній активній руховій діяльності працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ, базується на їх сприйнятті дій і навичок, керованих розумовою і м'язовою пам'яттю.

Метод асоційованого навчання ґрунтується (схема 2.1) на сукупній взаємодії практичних (метод суворо та частково регламентованої вправи, метод вивчення по частинах, метод колового тренування, ігровий метод, метод вивчення вправи в цілому або за допомогою підготовчих вправ), словесних (розповідь, пояснення, команда, вказівка) та наочних (показ, демонстрація) методів навчання. Крім того, велику роль під час застосування даного методу відіграє система фізкультурно-спортивного досвіду або рівня попередньої рухової підготовленості працівників ОВС (див. додатки А, Б, В).

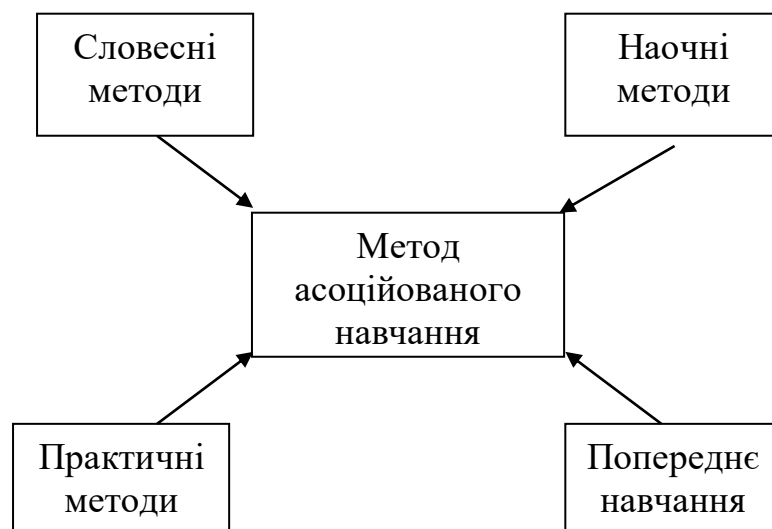

Схема 2.1. Взаємоутворюючий зв'язок методу асоційованого навчання

Встановлено, що наведені вище методи у навчальних закладах системи МВС України повинні виконувати такі функції [241, с. 37]:

- навчальну;
- виховну;
- розвиваючу;
- активізуючу;
- організуючу.

Крім того, всі методи навчання відображають цілеспрямовані дії працівника-педагога, які:

- 1) організовують навчально-фізкультурну діяльність працівників практичних ОВС;
- 2) спрямовують працівників на формування у них належного ставлення до навчального процесу, закріплення навичок та умінь;
- 3) сприяють засвоєнню теоретичних знань, розвитку практичних умінь та навичок.

Відомчими нормативними документами [72, 73, 75, 185] передбачено, що до практичних органів і підрозділів внутрішніх справ для подальшого проходження служби повинні приходити працівники, які закінчили спеціалізовані навчальні заклади різних рівнів акредитації, де вони були активними суб'єктами навчального процесу. Протягом усього терміну навчання майбутні працівники практичних ОВС отримували відповідні знання, уміння і навички, які набували стійкого характеру, а підсумковим результатом цього процесу стало здобуття певної спеціалізованої освіти. Це дає нам підставу стверджувати, що після закінчення зазначених вище закладів у кожного працівника міліції має бути певний обсяг знань, умінь і навичок, закладений у нього під час попереднього навчання і міцно закріплений здачею випускних і державних іспитів [108].

Настановою з фізичної підготовки МВС України визначено загальну систему, спрямованість та завдання даного виду підготовки працівників практичних ОВС, які суттєво відрізняються від того навчального процесу, що традиційно здійснюється у відомчих закладах освіти. Так, Наставою з фізичної підготовки МВС України не передбачено розмежування мети і задач з фізичного виховання між закладами освіти і практичними підрозділами. Між тим, необхідно виділити суттєву різницю між рівнем фізичної підготовленості, руховим і оперативно-службовим досвідом цих працівників. Тому, на наш погляд, процес навчання повинен відбуватися суто у навчальних закладах, а в практичних органах і підрозділах внутрішніх справ має здійснюватися процес удосконалення, самовдосконалення та подальший

інноваційний розвиток відповідно до сучасних методологій, технологій, змін оперативної обстановки і регіональної специфіки.

Таким чином, на підставі викладеного нами виділено і адаптовано до сучасних вимог основні функції методу асоційованого навчання стосовно практичних органів і підрозділів внутрішніх справ та розміщено їх (табл. 2.13) по своїй ієрархії у такій рейтинговій послідовності.

Таблиця 2.13

Порівняльний аналіз функцій навчання у ВНЗ та практичних ОВС

Загальні функції навчання у відомчих навчальних закладах		Основні функції асоційованого навчання в практичних ОВС	
1.	Навчальна	1.	Нагадуюча
2.	Виховна	2.	Активізуюча
3.	Розвиваюча	3.	Розвиваюча
4.	Активізуюча	4.	Удосконалююча
5.	Організуюча	5.	Виховна
		6.	Навчально-упроваджуюча
		7.	Стимулююча

Першу позицію у даному рейтингу (див. табл. 2.13) займає нагадуюча функція, призначенням якої є за допомогою означених раніше методів навчання (див. схему 2.1) поступове нагадування працівникам практичних ОВС, які знаходяться під впливом детренувального періоду, тих дій, вправ і прийомів, які вивчалися під час перебування у навчальному закладі (для випускників) або протягом попереднього періоду навчання – в системі професійної підготовки органу або підрозділу, де вони проходять службу.

Активізуюча і розвиваюча функції, які займають друге і третє місце, повинні вивести фізичні кондиції працівників на їх попередній оптимальний рівень розвитку сили, витривалості, швидкості, спритності, а також умінь виконувати прийоми заходів фізичного впливу для того, щоб вступала в дію удосконалююча функція.

Дія виховної функції спрямована на подальше виховання сміливості, рішучості, розумної ініціативи, наполегливості, самостійності, впевненості у

своїх силах, психічної стійкості за умов абсолютного дотримання працівниками практичних ОВС особисто-службової дисципліни та законності.

За умови виконання перших п'яти функцій можна давати хід навчально-упроваджуючій функції, спрямованість якої продиктована необхідністю інноваційного упровадження різноманітних технологій, форм занять фізичними вправами під час служби, навчання та відпочинку, вправ, продиктованих змінами оперативної обстановки, а також специфікою регіонального мешкання або розташування.

У завдання останньої, стимулюючої функції входить певний зовнішній або внутрішній поштовх “Я – концепції” до удосконалення і самовдосконалення засобами фізичної культури та спорту, спрямований на ведення змагальної боротьби у системі “Я – кращий!”.

Метод асоційованого навчання характеризується активною руховою діяльністю працівників практичних ОВС і, насамперед, невимушено-добровільним виконанням на заняттях з фізичної підготовки вправ і прийомів заходів фізичного впливу. Повноцінна його реалізація залежить від педагогічної майстерності викладача, інструктора або інспектора із службової підготовки, функціональними обов'язками якого передбачено проводити планові заняття з вогневої, фізичної, тактико-спеціальної та загальнопрофільної підготовок, а також його вміння підтримувати доброзичливо-субординаційні відносини між працівником-педагогом, навчальною групою і працівником, що навчається.

Крім того, наступним важливим аспектом успішного упровадження даного методу в практику навчання та формування позитивної мотивації працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ до фізичної підготовки є застосування технічних засобів навчання, що класифікуються як [128, с. 29]:

- звукові засоби – записані механічним, магнітним, лазерним способом фонограми пісень, мелодій, звуків (постріли, вигуки, вибухи), шумів (гамір

великого натовпу на вулиці або стадіоні під час масових заворушень, шум загальновійськового бою, артилерійської канонади, рух колони бронетехніки, ревіння моторів літаків та ін.);

- екранні засоби – діафільми, діапозитиви (слайди), художні, навчальні та інші кінофільми або кінофрагменти;

- екранно-звукові засоби – це звукові та екранні засоби, які мають відповідні субтитри або фонограми з поясненням диктора або ведучого;

- відео- та DVD-засоби – засоби трансляції відео- та іншої продукції.

Слід зазначити, що використання системи взаємозв'язаних і логічно підібраних фільмів, кадрів та моментів доповнюють метод асоційованого навчання ще трьома додатковими функціями, за допомогою яких здійснюється:

- 1) асоціація побаченого з вивченим раніше і порівняння його з теперішнім навчальним матеріалом (наприклад, перегляд особовим складом слухачів 2-го курсу Навчально-наукового інституту управління та магістратури управління Національної академії внутрішніх справ України художніх фільмів “Снайпер” (в головній ролі Т.Беренджер) та “Спецназ” (в головній ролі О.Балуєв) активізували позитивне ставлення зазначених осіб і спрямували їх до подальшого самостійного вивчення даної тематики);

- 2) додаткове сприйняття навчального матеріалу (нагадування + показ керівника занять + показ по ТЗН);

- 3) часткова заміна викладача (інструктора або інспектора зі службової підготовки), оскільки дублюється та інформація, яку мав подати або вже подав викладач.

Слід зазначити, що технічні засоби в процесі застосування методу асоційованого навчання створюють додаткові дидактичні можливості для підвищення якості навчального процесу працівників практичних ОВС:

- забезпечують принцип наочності під час процесу удосконалення при подоланні смуг перешкод, виконанні складних прийомів заходів фізичного впливу у реальній обстановці, затриманні озброєних злочинців всередині

приміщень, швидкому пересуванні з вогнепальною зброєю вулицями малого міста та у інших ситуаціях;

- розширюють і поглиблюють знання працівників практичних ОВС з навчальних дисциплін, що входять до системи професійної підготовки;

- на підставі побачених образів формують стимул і позитивну мотивацію до власного удосконалення та самовдосконалення засобами фізичної культури і спорту;

- інтенсифікують і раціоналізують навчальний процес.

Готуючись до заняття, яке буде проводитись методом асоційованого навчання, викладач, інспектор або інструктор зобов'язаний:

- 1) уважно вивчити тематичні плани, навчальні програми, модулі та розклад занять з фізичної, вогневої, тактико-спеціальної та загальнопрофільної підготовки на предмет взаємозв'язку їх тематики;

- 2) підібрати навчальні посібники, схеми, відео- та кінофільми за тією тематикою, що буде відпрацьовуватися на даному занятті;

- 3) продумати і підготувати навчальну матеріально-технічну, спортивну базу, інвентар та обладнання;

- 4) визначити форму одягу особового складу на заняття;

- 5) написати план-конспект проведення заняття та представити його на затвердження старшому керівникові.

Приступаючи до проведення заняття з фізичної підготовки методом асоційованого навчання, викладач, інструктор або інспектор зі службової підготовки повинен пам'ятати, що це звичайне заняття системи професійної підготовки, яке проходить протягом двох годин за рахунок службового часу.

Як і будь-яке інше заняття, воно складається з підготовчої, основної та заключної частини.

Підготовча частина повинна займати 10-15% загального часу заняття і складається з:

- 1) організаційного моменту:

- шиккування особового складу;

- доповідь керівника навчальної групи про кількість прибулих, відсутніх та готовність до занять;

- перевірка наявності особового складу, огляд лікаря, перевірка обладнання;

- інструктаж щодо дотримання заходів особистої безпеки;

- оголошення теми, навчальних питань та мети заняття;

2) загальнофізичної розминки, яка включає загальнорозвиваючі, силові, гімнастичні та легкоатлетичні вправи;

3) спеціальної розминки, яка включає відпрацювання дій у бойовій стійці з імітацією ударів руками і ногами, пересування, переповзання та інші необхідні вправи.

У основній частині заняття з фізичної підготовки, на яку відводиться 80-85% загального часу заняття, вирішуються задачі, зв'язані з теоретичним, наочним і практичним відпрацюванням різних технічних дій з фізичної, вогневої (без стрільби) і тактико-спеціальної підготовки. На цих заняттях у повному обсязі повинна проявлятися необмежена творчість інструктора або інспектора зі службової підготовки. Саме на нього і покладається основна роль під час проведення занять із застосуванням методу асоційованого навчання, яке проводиться у взаємодії з іншими навчальними дисциплінами системи професійної підготовки.

Так, наприклад, Настановою з фізичної підготовки, модульними програмами та тематичними планами системи навчання працівників практичних ОВС і системи навчання відомчих закладів освіти передбачено вивчення атакуючих та захисних дій від ударів кийком (додатки Р, С) або ножем (додатки Н, П). Працівник практичного органу або підрозділу вивчав зазначену тематику у навчальному закладі, здавав практичний екзамен з цього розділу і тому викладач, інструктор або інспектор не повинен вивчати з ним повторно цю саму тематику, а лише за допомогою одного з наочних методів (особисто, на прикладі інших працівників або по ТЗН) нагадати порядок виконання цих дій або прийомів.

Слід зазначити, що коли працівник, який навчається побачить виконання показаного йому прийому обеззброєння, у нього на підсвідомому рівні повинні виникнути асоціації стосовно того, що “Я – вже це бачив! Я – вже це вивчав! Я – вже це знаю! Я – вже це вмю!” Після декількох повторів, але вже у виконанні самого працівника міліції, педагог подає команду на перехід до подальшого удосконалення або самовдосконалення щодо його виконання.

Одночасно, вирішуючи завдання щодо професійно-фізичного удосконалення, на цьому ж занятті викладачу, інспектору або інструктору бажано організувати ігрову взаємодію з іншими навчальними дисциплінами системи професійної підготовки. Наприклад, вивчивши прийоми обеззброєння злочинця при будь-якому ударі ножом (див. додатки Н, П) і способи його затримання, необхідно ввести особовий склад у відповідну тактичну обстановку, розподілити його на умовні групи затримання по 3-5 чоловік у кожній, призначити працівників, які зіграють роль злочинців, і поставити старшим груп завдання щодо їх затримання.

Завдання необхідно ставити так, щоб групі захоплення під час руху до затримуваної особи була нагода дуже швидко подолати відкриту і “дуже небезпечну” ділянку місцевості (50-100 метрів), пересуваючись від укриття до укриття, провести розподіл всередині групи затримання (хто затримує, хто прикриває, хто здійснює огляд), здійснити затримання та конвоювати затриманого до фільтраційного пункту. Після доставлення злочинця бажано провести швидкий розбір подій, зробити висновки і провести заміну ролей.

Проводячи заняття даним методом, можна зазначити, що на ньому вирішуються такі завдання:

- 1) з фізичної підготовки – активізація і удосконалення навичок працівників практичних ОВС у володінні прийомами застосування заходів фізичного впливу та основних фізичних якостей;

- 2) з вогневої підготовки – удосконалення умінь і навичок при роботі з табельною вогнепальною зброєю, підтримання фізичних кондицій у

швидкісній стрільбі, дотримання заходів безпеки під час вогневого прикриття своїх товаришів;

3) з тактико-спеціальної підготовки – уміння і злагодженість дій у складі малого підрозділу, удосконалення способів швидкісного пересування в екстремальних ситуаціях, відпрацювання способів конвоювання;

4) з психологічної підготовки – змагальний ефект, виникнення інтересу і бажання, формування позитивної мотивації до занять, впевненості у власних діях і діях товаришів;

5) із загальнопрофільної підготовки – формування навичок роботи на засобах зв'язку, техніці, уміння надавати невідкладну медичну допомогу.

Хронометраж моторної щільності заняття, проведеного методом асоційованого навчання без взаємодії з іншими навчальними дисциплінами системи професійної підготовки працівників практичних ОВС, на якому замість процесу повторного вивчення раніше вивченого прийому заходів фізичного впливу (розповідь, показ, тренування, удосконалення або самовдосконалення) іде процес асоційованого нагадування (нагадування, тренування, удосконалення або самовдосконалення), показав, що за рахунок упровадження даного методу з'являється додатковий час (від 5 до 15% загального часу заняття залежно від обсягу поставлених завдань), який можна використовувати для вирішення інших, додаткових або більш складних питань. Слід зазначити, що чим швидше у працівників практичних ОВС відбувається перехід від тренування до удосконалення, тим скоріше і якісніше зростатимуть їх всебічні професійні кондиції.

Основним фактором, що визначає ступінь позитивності впливу заняття на організм працівників міліції, проведеного за допомогою методу асоційованого навчання є величина отриманого навантаження. Незначне початкове навантаження має активізувати нормальну функціональну діяльність різноманітних систем організму працівників міліції та пробудити у них інтерес до наступного заняття. Середнє навантаження вирішує завдання подальшого підвищення працездатності на стадії формування позитивних

вражень та прагнення щодо подальшого удосконалення і самовдосконалення, а велике навантаження характеризується стійкістю контрольованої працездатності протягом тривалого часу.

Для контролю і своєчасного визначення величини отриманих навантажень інструкторам, інспекторам або особам, що проводять заняття, доцільно застосовувати найпростіші показники, наприклад: почервоніння шкіри, блідість вух або обличчя, бажання і якість виконання вправ наприкінці заняття, загальний настрій щодо продовження роботи та самопочуття.

На підставі напрацьованих положень і тлумачень, указаний вище підбір методів та їх функцій, методичних прийомів, форм організації і проведення занять, які створюються для удосконалення конкретних рухових дій і навичок визначеною кількістю працівників ОВС, що підлягають певному професійно-фізичному навчанню, удосконаленню або самовдосконаленню, ми назвали методикою асоційованого навчання.

2.3. Експериментальне підтвердження ефективності впливу методики асоційованого навчання на формування позитивної мотивації і покращення фізичних кондицій працівників практичних ОВС

Формуючий експеримент проводився на базі практичних підрозділів УМВС України у Волинській області протягом 2001-2002 навчального року. У ході експерименту вирішувались питання, спрямовані на практичне упровадження і підтвердження ефективності умов формування позитивної мотивації до фізичної підготовки в системі їх професійної освіти за допомогою методики асоційованого навчання і взаємодії з іншими навчальними дисциплінами. Крім того, додатково вирішувалися такі завдання:

1) сформувати у працівників практичних ОВС бажання і вміння самостійно займатися розвитком загальних фізичних якостей і удосконаленням володіння прийомами заходів фізичного впливу;

2) експериментально перевірити дійовість методики асоційованого навчання разом із взаємодією з іншими навчальними дисциплінами системи професійної підготовки на базі малих груп практичних органів і підрозділів внутрішніх справ;

3) упровадити в практику навчання окремих підрозділів методику асоційованого навчання для розвитку професійно-фізичних кондицій працівників практичних ОВС.

Перед упровадженням методики асоційованого навчання у великі практичні органи і підрозділи внутрішніх справ спочатку ми провели її апробацію на малих групах. За основу взяли чотири навчальні групи різних органів і підрозділів внутрішніх справ, з яких три контрольні, а одна експериментальна (табл. 2.14).

Формуючий експеримент проводився у три етапи.

I етап. На перших заняттях з фізичної підготовки працівникам практичних ОВС нагадувалися загальні відомості з історії та теорії фізичної культури, анатомії, фізіології, гігієни. Вони знайомились з нормативними вимогами чинної настанови з фізичної підготовки, метою і завданнями, поставленими на початковий період навчання.

II етап. З працівниками практичних ОВС проводилися обов'язкові заняття в системі професійної підготовки за умовами, визначеними у табл. 2.14. Заняття проводилися у доброзичливо-субординаційній обстановці. Крім того, працівникам практичних ОВС доводилися найпростіші додаткові відомості з методики розвитку фізичних якостей, використання підручних засобів та адміністративно-службових приміщень для проведення короткочасних тренувань або фізкультурних пауз протягом робочого дня.

Таблиця 2.14

Початкові умови експерименту

№	КГ-1 (n = 26)	КГ-2 (n = 25)	КГ-3 (n = 27)	ЕГ (n = 27)
1.	Посади інспектора зі службової підготовки не передбачено по штату	Посади інспектора службової підготовки не передбачено по штату, але призначено працівника, який веде цей напрям роботи на громадських засадах	Посада інспектора зі службової підготовки передбачена по штату	Посада інспектора зі службової підготовки передбачена по штату
2.	Заняття проводяться у звичайному режимі різними особами як виконання тимчасового навантаження або громад. доручення	Заняття проводяться у звичайному режимі тимчасово призначеним (на громадських засадах) позаштатним інспектором службової підготовки одночасно з іншими дорученнями	Заняття проводяться у звичайному режимі штатним інспектором зі службової підготовки	Заняття проводяться у звичайному режимі штатним інспектором зі службової підготовки методом асоційованого навчання разом із взаємодією з іншими навчальними дисциплінами
3.	Особовий склад і керівники підрозділу не знають про експеримент	Особовий склад, в.о. інспектора зі службової підготовки і керівники підрозділу не знають про експеримент	Особовий склад, інспектор БСП і керівники підрозділу не знають про експеримент	Особовий склад, інспектор БСП і керівники підрозділу не знають про експеримент
4.	Навчальний процес проходить на власній або орендованій навчальній базі	Навчальний процес проходить на власній або орендованій навчальній базі	Навчальний процес проходить на власній або орендованій навчальній базі	Навчальний процес проходить на власній або орендованій навчальній базі

III етап. На цьому етапі проводилася робота щодо подальшого формування позитивної мотивації працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ України до фізичної підготовки в системі їх професійної освіти. Основна увага приділялася спрямованості на мотиви визначення, удосконалення, самовдосконалення, пізнання, обов'язку та відповідальності.

З метою встановлення ефективності формуючого експерименту нами було задіяно чотири навчальні групи різних практичних органів і підрозділів внутрішніх справ одного регіону, з яких КГ-1, КГ-2, КГ-3 займалися за єдиною типовою програмою навчання з фізичної підготовки, а ЕГ займалася за тією ж програмою, що і контрольні групи, але заняття проводились методом асоційованого навчання, а де можливо – із взаємодією з іншими навчальними дисциплінами системи професійної підготовки.

Під час проведення формуючого експерименту за основу було взято те, що однією з основних причин небажання фізично удосконалюватися на обов'язкових заняттях є велике службове навантаження і неможливість самовдосконалюватися через відсутність вільного часу упродовж дня, так як робочий день працівників практичних ОВС має ненормований характер.

Наступною умовою було те, що викладач, інструктор або інспектор зі службової підготовки експериментальної групи лише нагадуватиме працівникам практичних ОВС вивчений раніше навчальний матеріал, формуючи у них уміння самостійно навчатися [213], потребу до удосконалення, самовдосконалення, прогнозування, оцінювання та контролю саме за рахунок активно-ефективного проведення обов'язкових занять з фізичної підготовки методом асоційованого навчання і розумного використання наданого часу.

Оцінка ефективності запропонованої вище системи формування позитивної мотивації та удосконалення фізичних кондицій працівників практичних ОВС проводилася, на нашу думку, найефективнішим критерієм: шляхом порівняння отриманих результатів практичного тестування з фізичної підготовки за нормативами (підтягування, біг 100 м, біг 1000 м, виконання прийомів заходів фізичного впливу) чинної НФП контрольних та експериментальної груп протягом навчального року (табл. 2.15- 2.17).

Аналіз даних, наведених у табл. 2.15, чітко показує сукупність приховано-негативного, пасивно-нейтрального та пасивно-позитивного рівнів розвитку мотивації та однаково слабкий рівень фізичної

підготовленості усіх задіяних малих груп на початку нового навчального року. Середній бал з підтягування та бігу на 100 метрів становить 3.3 бала, з бігу на 1000 метрів – 3.5 бала та з виконання прийомів заходів фізичного впливу – 3.4 бала.

Таблиця 2.15

Результати виконання нормативів з фізичної підготовки у підготовчому періоді навчання

Групи	Середній груповий результат	Середня групова оцінка	Відхилення від результату “відмінно”
Підтягування			
КГ-1	6.3 ± 3.0	3.2 ± 1.3	-3.7
КГ-2	6.7 ± 3.2	3.4 ± 1.1	-3.3
КГ-3	6.4 ± 2.9	3.3 ± 1.1	-3.6
ЕГ	6.5 ± 2.8	3.4 ± 1.2	-3.5
Біг 100 м			
КГ-1	14.5 ± 0.4	3.3 ± 1.1	+0.7
КГ-2	14.7 ± 0.5	3.1 ± 1.2	+0.9
КГ-3	14.4 ± 0.4	3.4 ± 0.9	+0.6
ЕГ	14.5 ± 0.5	3.3 ± 0.8	+0.8
Біг 1000 м			
КГ-1	4.02 ± 0.27	3.4 ± 1.2	+0.22
КГ-2	3.59 ± 0.41	3.5 ± 1.1	+0.19
КГ-3	3.58 ± 0.41	3.6 ± 1.1	+0.18
ЕГ	4.00 ± 0.26	3.5 ± 1.1	+0.20
Виконання прийомів заходів фізичного впливу			
КГ-1	5 прийомів РБ ЗФВ	3.3 ± 0.9	-1.7
КГ-2	5 прийомів РБ ЗФВ	3.4 ± 1.0	-1.6
КГ-3	5 прийомів РБ ЗФВ	3.4 ± 1.1	-1.6
ЕГ	5 прийомів РБ ЗФВ	3.4 ± 1.1	-1.6

Проміжний контроль працівників задіяних груп у основному періоді навчання (табл. 2.16) показав незначне зростання фізичних кондицій у контрольних групах №1 і №2. У контрольній групі №3 відбувається суттєве поліпшення рівня у порівнянні з першими двома групами, що характеризується наявністю і позитивною роботою інспектора зі службової підготовки. У результатах експериментальної групи спостерігається значний

відрив від контрольних груп №1 і №2 і покращення результатів у порівнянні з контрольною групою №3 (див. табл. 2.16).

Таблиця 2.16

**Результати виконання нормативів з фізичної підготовки у
основному періоді навчання**

Групи	Середній груповий результат	Середня групова оцінка	Відхилення від результату “відмінно”
Підтягування			
КГ-1	6.4 ± 2.4	3.3 ± 0.8	-3.6
КГ-2	6.9 ± 2.7	3.5 ± 0.8	-3.1
КГ-3	7.2 ± 2.3	3.6 ± 0.9	-2.8
ЕГ	7.7 ± 2.1	3.8 ± 0.9	-2.3
Біг 100 м			
КГ-1	14.4 ± 0.3	3.4 ± 1.1	+0.6
КГ-2	14.5 ± 0.3	3.4 ± 1.0	+0.7
КГ-3	14.3 ± 0.3	4.0 ± 0.8	+0.5
ЕГ	14.1 ± 0.2	4.2 ± 0.7	+0.3
Біг 1000 м			
КГ-1	4.01 ± 0.26	3.4 ± 1.1	+0.21
КГ-2	3.56 ± 0.39	3.6 ± 1.0	+0.17
КГ-3	3.56 ± 0.34	3.8 ± 0.7	+0.16
ЕГ	3.54 ± 0.36	4.1 ± 0.6	+0.14
Виконання прийомів заходів фізичного впливу			
КГ-1	5 прийомів РБ ЗФВ	3.5 ± 0.7	-1.5
КГ-2	5 прийомів РБ ЗФВ	3.6 ± 0.8	-1.4
КГ-3	5 прийомів РБ ЗФВ	3.9 ± 0.7	-1.1
ЕГ	5 прийомів РБ ЗФВ	4.1 ± 0.6	-0.9

У заключному періоді навчання нами було здійснено проміжний контроль результатів фізичної підготовленості зазначених груп на предмет з'ясування остаточного приросту результатів фізичної підготовленості працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ, що входили до складу контрольних та експериментальних груп. Результати виконання нормативів з фізичної підготовки занесено у табл. 2.17 для візуального

порівняння з результатами, отриманими у підготовчому, основному та заключному періодах навчання.

Таблиця 2.17

**Результати виконання нормативів з фізичної підготовки у
заклучному періоді навчання**

Групи	Середній груповий результат	Середня групова оцінка	Відхилення від результату "відмінно"
Підтягування			
КГ-1	6.5 ± 2.1	3.4 ± 0.8	-3.5
КГ-2	7.0 ± 2.4	3.5 ± 0.8	-3.0
КГ-3	7.4 ± 2.1	3.7 ± 0.8	-2.6
ЕГ	8.2 ± 1.8	4.2 ± 0.7	-1.8
Біг 100 м			
КГ-1	14.4 ± 0.3	3.4 ± 1.0	+0.6
КГ-2	14.4 ± 0.3	3.4 ± 1.0	+0.6
КГ-3	14.1 ± 0.3	4.1 ± 0.8	+0.3
ЕГ	13.9 ± 0.2	4.7 ± 0.5	+0.1
Біг 1000 м			
КГ-1	3.59 ± 0.26	3.5 ± 1.1	+0.19
КГ-2	3.54 ± 0.38	4.0 ± 0.9	+0.17
КГ-3	3.53 ± 0.30	4.2 ± 0.6	+0.13
ЕГ	3.46 ± 0.22	4.6 ± 0.3	+0.06
Виконання прийомів заходів фізичного впливу			
КГ-1	5 прийомів РБ ЗФВ	3.6 ± 0.7	-1.4
КГ-2	5 прийомів РБ ЗФВ	3.7 ± 0.8	-1.3
КГ-3	5 прийомів РБ ЗФВ	4.1 ± 0.6	-0.9
ЕГ	5 прийомів РБ ЗФВ	4.4 ± 0.4	-0.6

Практичне тестування у заключному періоді навчання і порівняльний аналіз результатів показали, що за допомогою застосування методики асоційованого навчання значно зросла мотивація до занять на фоні ефективного виконання нормативів з фізичної підготовки працівників, віднесених до ЕГ (табл. 2.18). Так, у порівнянні з показниками працівників, віднесених до КГ-1, КГ-2 та КГ-3, ефективність виконання нормативу з підтягування працівниками ЕГ на 1.5 вища ніж у працівників КГ-1 (0.2), на 1.4 вища, ніж у КГ-2 (0.3) та на 0.7 вища, ніж у КГ-3 (1.0), так як річний

приріст результатів, показаних між початковим і заключним періодами навчання, становить:

$$\text{КГ-1} = + 0.2; \text{КГ-2} = + 0.3; \text{КГ-3} = + 1.0; \text{ЕГ} = + 1.7$$

З бігу на 100 метрів річний приріст результатів між початковим і заключним періодами становить:

$$\text{КГ-1} = + 0.1; \text{КГ-2} = + 0.3; \text{КГ-3} = + 0.3; \text{ЕГ} = + 0.6$$

Таблиця 2.18

Динаміка зростання фізичних кондицій працівників контрольних та експериментальної груп протягом навчального року

Групи	Періоди навчання			Коефіцієнт зростання
	Підготовчий	Основний	Заключний	
Підтягування на перекладині				
КГ-1	-3.7	-3.6	-3.5	+0.2
КГ-2	-3.3	-3.1	-3.0	+0.3
КГ-3	-3.6	-2.8	-2.6	+1.0
ЕГ	-3.5	-2.3	-1.8	+1.7
Біг 100 м				
КГ-1	+0.7	+0.6	+0.6	-0.1
КГ-2	+0.9	+0.7	+0.6	-0.3
КГ-3	+0.6	+0.5	+0.3	-0.3
ЕГ	+0.8	+0.3	+0.1	-0.7
Біг 1000 метрів				
КГ-1	+0.22	+0.21	+0.19	-0.03
КГ-2	+0.19	+0.17	+0.17	-0.02
КГ-3	+0.18	+0.16	+0.13	-0.05
ЕГ	+0.20	+0.14	+0.06	-0.14
Виконання прийомів заходів фізичного впливу				
КГ-1	-1.7	-1.5	-1.4	+0.3
КГ-2	-1.6	-1.4	-1.3	+0.3
КГ-3	-1.6	-1.1	-0.9	+0.7
ЕГ	-1.6	-0.9	-0.6	+1.0

У даному випадку ми спостерігаємо значний відрив результату ЕГ у порівнянні з результатами КГ-1, 2, 3. Із бігу на 1000 метрів спостерігається закономірне незначне зростання результатів контрольних груп у порівнянні з експериментальною групою. Так, у КГ-1 спостерігається покращення

результату на 3 секунди, у КГ-2 – на 1, у КГ-3 на 5, а у ЕГ – на 14 секунд. Із виконання прийомів заходів фізичного впливу у КГ-1 і КГ-2 спостерігається незначне покращення на 0.3 бала, у КГ-3 – на 0.7, а у ЕГ – на 1.0 бала.

Узагальнивши результати дослідження у всіх періодах навчання, ми отримали абсолютне підтвердження:

1) варіативного ставлення до виконання фізичних вправ протягом навчального року на прикладі контрольних груп №1 і №2, так як після успішного проходження проміжного контролю в основному періоді чітко виділяються працівники ОВС з приховано-негативним, пасивно-нейтральним, пасивно-позитивним, позитивно-активним та особистісно-відповідальним рівнями розвитку мотивації (табл. 2.19);

2) ролі і місця штатного інспектора зі службової підготовки у чинній системі навчання, так як у контрольній групі №3 рівень фізичної підготовленості працівників на 0.5-1.5 бала вищий, ніж у контрольних групах №1 і №2;

3) ефективності застосування методики асоційованого навчання на прикладі малої групи (ЕГ), збільшення всебічних кондицій працівників практичних ОВС цієї групи за рахунок формування позитивної мотивації не тільки до виконання фізичних вправ, а й до всієї системи професійної освіти у цілому.

Експериментальне підтвердження формування позитивної мотивації працівників практичних ОВС малих груп до фізичної підготовки в системі професійної освіти і підвищення їх професійно-фізичних кондицій на основі застосування методики асоційованого навчання показало її ефективність, що дало нам нагоду перевірити її дійовість на прикладі великих органів і підрозділів внутрішніх справ України, починаючи з початкового періоду (див. табл. 2.12), у основному (табл. 2.20) та заключному періодах навчання (табл. 2.21).

Таблиця 2.19

**Рівень сформованості мотивації у
контрольних та експериментальній групах (у %)**

Рівні розвитку мотивації	Періоди навчання та групи											
	ПП				ОП				ЗП			
	КГ-1	КГ-2	КГ-3	ЕГ	КГ-1	КГ-2	КГ-3	ЕГ	КГ-1	КГ-2	КГ-3	ЕГ
Приховано-негативний, пасивно-нейтральний	10±5	8±6	8±2	8±2	8±3	5±2	2±2	2±2	5±2	4±3	1±2	0
Пасивно-позитивний, або уповільнено-ситуативний	57±3	58±4	54±7	53±4	55±2	53±4	34±10	22±8	55±3	43±11	24±9	9±5
Позитивно-активний	25±5	24±3	26±5	29±7	25±4	28±3	45±9	50±7	27±4	37±9	48±3	35±13
Особистісно-відповідальний	8±3	10±5	12±6	10±2	12±3	14±2	19±3	26±8	13±4	16±6	27±8	56±17

Таблиця 2.20

Результати виконання нормативів у основному періоді навчання із застосуванням методики асоційованого навчання (n = 537)

МВГ	Середній груповий результат	Середня групова оцінка	Відхилення від результату "відмінно"
Підтягування на перекладині			
I	9.8 ± 1.9	3.8 ± 1.0	-2.2
II	8.2 ± 1.0	4.0 ± 0.7	-1.8
III	5.9 ± 1.8	3.9 ± 1.0	-2.1
IV	5.2 ± 1.0	4.0 ± 0.7	-1.8
Біг 100 м			
I	14.0 ± 0.5	3.9 ± 0.9	+0.5
II	14.3 ± 0.4	3.8 ± 0.8	+0.5
III	15.1 ± 0.7	3.6 ± 0.8	+0.6
IV	16.2 ± 1.3	3.6 ± 0.7	+1.2
Біг 1000 м			
I	3.46 ± 0.21	3.7 ± 0.9	+0.16
II	3.57 ± 0.22	3.6 ± 0.7	+0.17
III	4.08 ± 0.23	3.7 ± 0.7	+0.18
IV	4.28 ± 0.12	3.3 ± 0.7	+0.23
Заходи фізичного впливу			
I	5 завдань з РБ ЗФВ	3.7 ± 0.9	-1.3
II	5 завдань з РБ ЗФВ	3.7 ± 1.1	-1.3
III	5 завдань з РБ ЗФВ	3.6 ± 1.0	-1.4
IV	5 завдань з РБ ЗФВ	3.5 ± 1.1	-1.5

З'ясовано, що психолого-педагогічні прийоми, засоби і методи формування мотивації, які використовувалися у дослідженні, мають позитивний вплив на розвиток фізичних кондицій працівників практичних ОВС. Так, у порівнянні з рівнем фізичної підготовленості працівників у початковому періоді навчання (див. табл. 2.12) виявлено зростання їх кондицій в основному і заключному періодах навчання (див. табл. 2.20-2.21).

Таблиця 2.21

**Результати виконання нормативів з фізичної підготовки у
заключному періоді (підсумкова перевірка) (n = 537)**

МВГ	Середній груповий результат	Середня групова оцінка	Відхилення від результату “відмінно”
Підтягування на перекладині			
I	10.1 ± 1.7	4.0 ± 0.9	-1.9
II	8.4 ± 0.9	4.2 ± 0.7	-1.6
III	6.2 ± 1.7	4.1 ± 0.9	-1.8
IV	5.3 ± 1.0	4.2 ± 0.7	-1.7
Біг 100 м			
I	13.7 ± 0.3	4.1 ± 0.8	+0.2
II	14.1 ± 0.3	4.1 ± 0.7	+0.3
III	14.9 ± 0.6	4.0 ± 0.7	+0.4
IV	16.0 ± 1.1	3.8 ± 0.6	+1.0
Біг 1000 м			
I	3.43 ± 0.20	4.1 ± 0.8	+0.13
II	3.52 ± 0.19	4.0 ± 0.7	+0.12
III	4.01 ± 0.21	4.0 ± 0.6	+0.11
IV	4.21 ± 0.11	3.7 ± 0.7	+0.16
Заходи фізичного впливу			
I	5 завдань з РБ ЗФВ	4.1 ± 0.8	-0.9
II	5 завдань з РБ ЗФВ	4.1 ± 1.0	-0.9
III	5 завдань з РБ ЗФВ	3.8 ± 0.8	-1.2
IV	5 завдань з РБ ЗФВ	3.7 ± 1.0	-1.3

Для більшої наочності і кращого сприйняття отриманих результатів ми занесли дані позитивних відхилень від результату „відмінно” до табл. 2.22 і визначили загальний приріст результатів кожної медико-вікової групи працівників практичних ОВС.

Узагальнивши результати контрольного тестування у заклучному періоді навчання, ми отримали майже аналогічні результати покращення виконання основних нормативів у порівнянні з результатами малих навчальних груп. У табл. 2.22 відображено динаміку поступового зростання

фізичних кондицій працівників практичних ОВС протягом навчального року в системі їх професійної підготовки та коефіцієнт зростання ефективності виконання нормативів.

Таблиця 2.22

Динаміка зростання фізичних кондицій працівників практичних ОВС протягом навчального року із застосуванням методики асоційованого навчання (n = 537)

МВГ	Періоди навчання			Коефіцієнт зростання
	Початковий	Основний	Заключний	
Підтягування на перекладині				
I	-2.6	-2.2	-1.9	+0.7
II	-2.1	-1.8	-1.6	+0.5
III	-2.8	-2.1	-1.8	+1.0
IV	-2.2	-2.0	-1.7	+0.5
Біг 100 м				
I	+0.7	+0.5	+0.2	-0.5
II	+0.7	+0.5	+0.3	-0.4
III	+1.0	+0.6	+0.4	-0.6
IV	+1.8	+1.2	+1.0	-0.8
Біг 1000 м				
I	+0.18	+0.16	+0.13	-0.05
II	+0.19	+0.17	+0.12	-0.07
III	+0.21	+0.18	+0.11	-0.10
IV	+0.26	0.23	+0.16	-0.10
Заходи фізичного впливу				
I	-1.6	-1.3	-0.9	+0.7
II	-1.7	-1.3	-0.9	+0.8
III	-1.7	-1.4	-1.2	+0.5
IV	-1.8	-1.5	-1.3	+0.5

Середні оцінкові показники виконання нормативів за періодами навчання теж демонструють загальне збільшення кількості працівників практичних ОВС, які протягом навчального року покращили власні фізичні кондиції за допомогою методики асоційованого навчання і взаємодії навчальних дисциплін (табл. 2.23).

Таблиця 2.23

**Оцінкові показники виконання контрольних нормативів
за періодами навчання**

Контрольні нормативи	Середня оцінка за періодами навчання		
	ПП	ОП	ЗП
Підтягування	3.5 ± 0.31	3.9 ± 0.11	4.1 ± 0.09
Біг 100 м	3.2 ± 0.08	3.7 ± 0.15	4.0 ± 0.14
Біг 1000 м	3.2 ± 0.09	3.5 ± 0.18	3.9 ± 0.17
ЗФВ	3.3 ± 0.08	3.6 ± 0.09	3.9 ± 0.21

Проаналізувавши результати підсумкових перевірок даних підрозділів протягом 1998-2001 років і взявши до уваги дані архівних матеріалів ми виявили, що їх загальні результати наприкінці навчального року у середньому не перевищували оцінки 3.2-3.5 бала [12].

Як ми вже зазначали раніше, належний рівень фізичної підготовленості працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ України є одним із найкращих і найреальніших показників, що демонструють рівень сформованості позитивної мотивації до виконання фізичних вправ у системі їх обов'язкового навчання. На основі отриманих даних прослідковується збільшення загальної кількості працівників ОВС з особистісно-відповідальним (надвисокий рівень сформованості мотивації) та позитивно-активним (високий рівень сформованості мотивації) ставленням до навчального процесу, а також зменшення кількості осіб з приховано-негативним (відсутній рівень сформованості позитивної мотивації) і пасивно-нейтральним (низький рівень сформованості позитивної мотивації) ставленням до навчання (табл. 2.24).

У результаті проведеної дослідно-експериментальної роботи, на основі доброзичливо-субординаційних відносин між працівником-педагогом і працівниками, що навчаються, упровадження методики асоційованого

навчання і взаємодії навчальних дисциплін системи професійної підготовки працівників практичних ОВС було досягнуто:

1) значного зростання індивідуальних і середніх групових результатів фізичної підготовленості у експериментальній групі (ЕГ) у порівнянні з контрольними групами №1, №2 і №3 (див. табл. 2.15 – 2.19) ;

2) загального покращення індивідуальних і середніх групових результатів фізичної підготовленості працівників великих практичних органів і підрозділів внутрішніх справ (див. табл. 2.12, 2.20 – 2.23):

- з підтягування – на 0.7 рази;
- з бігу на 100 м – на 0.6 с;
- з бігу на 1000 м – на 0.08 с;
- з виконання прийомів заходів фізичного впливу – на 0.6 бала;

3) формування позитивної мотивації працівників практичних ОВС до фізичної підготовки в системі їх професійної освіти (див. табл. 2.19, 2.24).

Таблиця 2.24

**Рівень сформованості мотивації
працівників практичних ОВС (n=537, у %)**

Рівні розвитку мотивації	Періоди навчання			Результат
	ПП	ОП	ЗП	
Приховано-негатив., пасивно-нейтральний	18±3	12±2	4±1	-14
Пасивно-позит. або уповільнено-ситуат.	44±4	31±8	24±6	-20
Позитивно-активний	26±4	40±8	48±6	+22
Особистісно-відпов.	12±3	17±3	24±4	+12

Таким чином, порівняльний аналіз результатів педагогічного експерименту підтверджує, що різниця у результатах, отриманих у контрольних та експериментальній групах, а також зростання професійно-фізичних кондицій працівників великих підрозділів пояснюється позитивним впливом запропонованої у дисертації методики.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

1. Встановлено, що основними недоліками системи професійної освіти, які мають суттєвий вплив на якість навчально-фізкультурної діяльності та формування мотивації працівників практичних ОВС до фізичної підготовки, є:

- відсутність у працівників ОВС теоретичних знань з фізичної культури і спорту;
- недостатній теоретичний і методичний рівень проведення занять;
- відсутність або недосконалість спеціалізованого викладацького або інструкторсько-інспекторського корпусу;
- недостатня вимогливість керівників до організації, проведення і відвідування занять з фізичної підготовки;
- неефективність роботи секцій з професійно-прикладних та ігрових видів спорту;
- відсутність належного спортивного інвентарю та обладнання;
- відсутність інтересу як до фізичного удосконалення, так і до всієї системи професійної освіти у цілому.

2. Експериментально підтверджено, що на початку навчального року 15-20% молодих працівників практичних ОВС майже не готові до самостійного виконання службових завдань, що зв'язані з великим навантаженням і професійним ризиком. Відсутність самостійного фізичного удосконалення та дезадаптаційний вплив соціальних факторів призводять до їх неспроможності виконувати вимоги нормативів з фізичної підготовки, визначені чинною НФП для рядового і начальницького складу ОВС, так як для переважної більшості працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ України єдиною формою удосконалення власних фізичних кондицій є обов'язкові заняття в системі професійної підготовки, чого явно недостатньо для задоволення потреб добової рухової активності і успішного виконання службових обов'язків.

3. Командно-стройові методи у навчально-фізкультурній діяльності працівників практичних ОВС та авторитарно-командний стиль керівництва не виховують інтересу до фізичної підготовки і не формують суспільно корисних мотивів стосовно активної навчально-фізкультурної діяльності. Альтернативою цим методам повинні стати доброзичливо-субординаційні відносини між інструктором і навчальною групою, особливо під час проведення занять з великими фізичними навантаженнями.

4. Доведено ефективність запропонованої побудови навчально-фізкультурної діяльності працівників практичних ОВС та удосконалення подальшої самостійної рухової активності з урахуванням рівня їх психофізичного розвитку. Даний факт дає змогу коригувати і контролювати формування мотивації працівників ОВС до подальшого удосконалення фізичних якостей та психофізичного стану за рахунок рухової діяльності, яка була визначена за допомогою методики асоційованого навчання у вигляді навмисної взаємодії дидактичного матеріалу з фізичної підготовки, спеціальної тактики, вогневої підготовки і оптимально підібраних специфічних рухових вправ. Це сприяло формуванню позитивної мотивації до фізичної підготовки в системі професійної освіти, забезпечило зниження у працівників практичних ОВС порогу розумового і м'язового стомлення, сприяло поліпшенню показників їх фізичної та професійної підготовленості до виконання оперативно-службових завдань.

5. Для організації навчально-фізкультурної діяльності в системі професійної освіти практичних органів і підрозділів внутрішніх справ України, індивідуальної роботи та її своєчасного коригування встановлено рівні розвитку мотивації як основного способу удосконалення навчально-пізнавальної діяльності в процесі фізичної підготовки працівників ОВС, а саме: приховано-негативний, пасивно-нейтральний; пасивно-позитивний, або уповільнено-ситуативний; позитивно-активний та особистісно-відповідальний, а також визначено диференційовану оцінку їх сформованості.

6. У ході педагогічного експерименту встановлено зростання індивідуальних і середніх групових результатів з усіх контрольних нормативів у експериментальній групі на фоні контрольних груп, індивідуально-групові показники яких залишилися майже без суттєво-прогнозованих змін. З'ясовано, що за допомогою застосування методики асоційованого навчання і взаємодії навчальних дисциплін значно зросла ефективність виконання нормативів з фізичної підготовки працівників, віднесених до ЕГ. Так, у порівнянні з показниками працівників ОВС, віднесених до КГ-1, КГ-2 та КГ-3, ефективність виконання нормативу з підтягування працівниками ЕГ в 1.5 раза вища, ніж у працівників КГ-1 (0.2 рази), в 1.4 раза вища, ніж у КГ-2 (0.3 рази) та в 0.7 раза вища, ніж у КГ-3 (1.0 рази). Річний приріст середньо-групових результатів контрольних та експериментальної групи, показаних між початковим і заключним періодами навчання, становить: КГ-1 = + 0.2 рази; КГ-2 = + 0.3 рази; КГ-3 = + 1.0 рази; ЕГ = + 1.7 рази. З бігу на 100 метрів річний приріст результатів між початковим і заключним періодами навчання становить: КГ-1 = + 0.1 с; КГ-2 = + 0.3 с; КГ-3 = + 0.3 с; ЕГ = + 0.6 с. З бігу на 1000 метрів спостерігається незначне зростання результатів контрольних груп у порівнянні з експериментальною групою: у КГ-1 спостерігається покращення результату на 0.03 с, у КГ-2 – на 0.01 с, у КГ-3 – на 0.05 с, а у ЕГ – на 0.14 с. Із виконання прийомів заходів фізичного впливу у КГ-1 і КГ-2 спостерігається незначне покращення на 0.3 бала, у КГ-3 – 0.7 бала, а у ЕГ – на 1.0 бала.

Упровадження даної методики формування позитивної мотивації працівників практичних ОВС до фізичної підготовки в системі їх професійної освіти і удосконалення їх фізичних кондицій призвело до загального покращення ставлення до занять на фоні зростання індивідуальних і середніх групових результатів фізичної підготовленості працівників великих практичних органів внутрішніх справ: з підтягування – в 0.7 раза; з бігу на 100 м – на 0.6 с; з бігу на 1000 м – на 0.08 с; з виконання прийомів заходів фізичного впливу – на 0.6 бала.

7. Принципово важливим моментом формування позитивної мотивації працівників практичних ОВС до фізичної підготовки, спрямованості на удосконалення і самовдосконалення засобами фізичної культури та спорту є чітка і добре налагоджена робота в системі: інспектор БСП (СП) – працівник ОВС. Наявність позитивної мотивації та творчого ставлення до навчального процесу формує належне почуття відповідальності, полегшує перенесення різних навантажень, а також мобілізує приховані резерви організму на успішне виконання поставлених завдань.

Матеріали другого розділу дисертації знайшли відображення у таких публікаціях автора:

1. Бабенко В.Г. Організація індивідуальної роботи щодо формування позитивної мотивації до вдосконалення фізичних кондицій працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ України // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. Зб. наукових праць / За ред. С.С.Єрмакова. – Харків: ХДАДМ (ХХІІІ), 2004. – № 8. – С. 3-9.

2. Бабенко В.Г. Взаємозв'язок системи зміцнення здоров'я з мотиваційним спрямуванням до фізичної підготовки працівників МВС України // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. Зб. наукових праць / За ред. С.С.Єрмакова. – Харків: ХДАДМ (ХХІІІ), 2004. – № 14. – С. 3-9.

3. Бабенко В.Г. Асоційоване навчання в системі професійного фізичного удосконалення працівників ОВС // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. Зб. наукових праць / За ред. С.С.Єрмакова. – Харків: ХДАДМ (ХХІІІ), 2005. – № 4. – С. 3-8.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Аналіз спеціальної, відомчої, прикладної, психолого-педагогічної та спортивної літератури щодо формування позитивної мотивації працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ до фізичної підготовки свідчить про недостатню вивченість цього питання. Більшість наукових праць і досліджень, які проводилися та видавалися у межах цієї галузі, присвячено лише окремим гілкам цієї багатогранної системи і стосувалися вони, як правило, спеціальної фізичної, вогневої та психологічної підготовки курсантів і слухачів у межах їх навчання в закладах освіти МВС України.

Встановлено, що формування позитивної мотивації працівників ОВС до навчально-фізкультурної діяльності несе суто індивідуально-епізодичний характер, що позначається на недостатньому загальному рівні фізичної підготовленості працівників ОВС України щодо успішного виконання ними службових обов'язків. Це породжується несвоєчасністю та низьким рівнем ефективності реагування, контролю та управління процесом професійного навчання працівників ОВС з боку відповідних посадових осіб. Даний факт викликає кризу фізичної підготовки у молодих працівників міліції та стійке протікання у них дезадаптаційних процесів рівня фізичного стану на початку виконання ними службових обов'язків після закінчення навчальних закладів.

2. Визначено, що існуюча система навчання з фізичної підготовки в практичних органах і підрозділах внутрішніх справ не відповідає реаліям сучасних вимог, які стоять перед працівниками ОВС. Ефективність постійного теоретичного і практичного удосконалення специфічних знань, умінь та навичок залишається низькою через несвоєчасне упровадження інноваційних технологій, передових наукових досліджень у галузі фізичного удосконалення та системи поліпшення професійного рівня інспекторів зі службової підготовки.

3. Пріоритетним напрямом складного процесу фізичного і професійного удосконалення працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ України є формування стійкої позитивної мотивації до обов'язкової

навчально-фізкультурної діяльності. Встановлено, що протягом навчального року в системі професійної освіти працівників практичних ОВС їх мотивація до фізичної підготовки має циклічно-варіативний характер і зумовлюється необхідністю використання відповідно до специфіки службових обов'язків та рівня фізичної підготовленості.

Встановлені рівні розвитку мотивації як основного способу удосконалення навчально-пізнавальної діяльності в процесі фізичної підготовки працівників практичних ОВС, а саме: приховано-негативний, пасивно-нейтральний; пасивно-позитивний, або уповільнено-ситуативний; позитивно-активний та особистісно-відповідальний. Визначено диференційовану оцінку їх сформованості.

4. Розроблена методика формування позитивної мотивації та підвищення рівня фізичних кондицій на основі асоційованого навчання та взаємодії дидактичного матеріалу і оптимально підібраних специфічних рухових вправ з основними навчальними дисциплінами системи професійної підготовки (вогнева підготовка, фізична підготовка, тактико-спеціальна підготовка, загальнопрофільна підготовка). У ході її експериментальної перевірки та упровадження встановлено, що цілеспрямоване формування позитивної мотивації працівників ОВС до фізичної підготовки забезпечується дотриманням і виконанням таких психолого-педагогічних умов: відсутністю у працівників міліції процесів дезадаптації; формуванням позитивного ставлення всіх категорій працівників до навчально-фізкультурної діяльності та стимулювання їх з боку керівництва за опанування необхідними теоретичними знаннями з основ професійної фізичної підготовки; підбором емоційно-стимулюючих засобів і методів фізичного виховання, що сприяють підвищенню прагнення до фізичної підготовки і позитивної зміни мотиваційного спрямування

5. Статистична обробка результатів дослідження підтвердила ефективність запропонованої методики формування мотивації і покращення фізичних кондицій працівників практичних ОВС. У системі професійної

освіти практичних ОВС ефективність даної методики виражається у зменшенні на 14% загальної кількості працівників з приховано-негативним та пасивно-нейтральним рівнем розвитку мотивації, на 20% з пасивно-позитивним або уповільнено-ситуативним рівнем і збільшенні на 22% кількості працівників практичних ОВС з позитивно-активним та на 12% з особистісно-відповідальним рівнями розвитку мотивації.

Даний факт свідчить про поліпшення показників фізичної та професійної готовності працівників практичних ОВС до виконання оперативно-службових завдань.

Результати дисертаційного дослідження дають підставу стверджувати, що початкову методологію обрано правильно, поставлену мету і завдання реалізовано у повному обсязі, упровадження в оперативно-службову та навчально-фізкультурну діяльність працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ України основних положень даної роботи сприятиме їх фізичному, моральному і професійному розвитку, а також формуватиме у них інтерес та усвідомлений потяг до здорового способу життя з його постійним удосконаленням і самовдосконаленням засобами фізичної культури і спорту.

Матеріали дослідження можуть бути використані викладачами училищ професійної підготовки, інструкторами або інспекторами зі службової підготовки, особами, що беруть участь у навчанні і вихованні особового складу практичних органів і підрозділів внутрішніх справ, для організації та проведення занять з фізичної підготовки в системі їх професійного навчання, а також для організації подальшої науково-дослідницької роботи.

Слід зазначити, що дане дисертаційне дослідження не вирішує всіх проблем професійної фізичної підготовки працівників практичних ОВС. Подальшого вивчення і дослідження потребують питання покращення

фізичних кондицій працівників, віднесених за станом здоров'я до групи лікувальної фізкультури; питання фізичного удосконалення працівників-жінок, а також ступеневого впливу відомчих спортивних змагань на загальний рівень фізичної підготовленості працівників практичних ОВС. Саме з розв'язанням цих проблем ми пов'язуємо подальше удосконалення професіоналізму працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ України в процесі навчально-фізкультурної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александров А.Д. и др. Основы рукопашного боя без использования оружия: Учебное пособие. – М.: ЦС «Динамо», 1981. – 172 с.
2. Алексеев А.В. Педагогико-психологические методы оптимизации учебно-тренировочной и соревновательной деятельности // Теория и практика физической культуры, 1993. – №2. – С. 33-36.
3. Андреев В.В., Баков В.И. Гуценко К.Ф. и др. Правоохранительные органы в СССР. Учебник / Под ред. Гуценко К.Ф. – М.: Изд-во Московского университета, 1991. – 287 с.
4. Андреев Ю.М. Двигательная деятельность, как объект системного анализа // Теория и практика физической культуры. – М., 1978. – №11. – С. 54-55.
5. Андросюк В.Г., Казіміренко Л.І., Медведєв В.С. Професійна психологія в ОВС. Загальна частина: курс лекцій. – К.: НАВСУ, 1995. – 218 с.
6. Ануфрієв М.І. Міжнародне співробітництво в підготовці кадрів правоохоронних органів.// Вісник Одеського інституту внутрішніх справ, 1997. № 2. – С. 5-11.
7. Ануфрієв М.І. Кадровий потенціал – запорука успіху // Міліція України, 1997. – № 5. – С. 3-9.
8. Ануфрієв М.І. Управлінські шляхи щодо зміцнення дисципліни та законності серед особового складу органів внутрішніх справ України. Автореферат дис. канд. юрид. наук. – К.: РВВ МВС України, 1997. – 20 с.
9. Ануфрієв М.І. Система підготовки і перепідготовки персоналу органів внутрішніх справ // Вісник університету внутрішніх справ. – Х.: РВВ НУВС, 1999. – №8. – С.3-10.
10. Ануфрієв М.І. Становлення, розвиток та основні напрямки удосконалення відомчої багатоступеневої системи підготовки персоналу ОВС // Вісник університету внутрішніх справ. – Х.: НУВС, 1999. – №9. – С. 5-12.
11. Арзютов Г.М. Теорія і методика поетапної підготовки спортсменів. Автореферат дис. доктора. пед. наук – К., 2000. – 41 с.

12. Архів Міністерства внутрішніх справ України. Ф.12. Спр. 11. – С. 1-125.
13. Асеев В.Г. Мотивация поведения и формирование личности. – М.: Мысль, 1976. – 158 с.
14. Асеев В.Г. Мотивационная регуляция поведения личности. Автореферат дис. докт. психол. наук. – М.: МГУ, 1995. – 56 с.
15. Асеев В.Г. Проблемы мотивации и личность. – М.: Педагогика, 1974. – 125 с.
16. Асмолов А.Г. Психология личности: принципы общепсихологического анализа. – М.: МГУ, 1990. – 367 с.
17. Аткинсон Дж. Человеческая память в процессе обучения. – М.: Педагогика, 1980. – 156 с.
18. Бабанский Ю.К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса. – М.: Просвещение, 1982. – 192 с.
19. Бабенко В.Г., Попов О.В., Дегтярьов В.І. Правила змагань з багатоборства кінологів. – К.: МВС України, 1998. – 59 с.
20. Бабенко В.Г., Попов О.В., Янко І.В. Заходи фізичного впливу: Методичні рекомендації по проведенню занять. – К.: МВС України, 2001. – 24 с.
21. Бабенко В.Г., Попов О.В., Янко І.В. Загальна фізична підготовка: Методичні рекомендації по проведенню занять. – К.: МВС України, 2002. – 23 с.
22. Бабенко В.Г., Коваленко О.П., Попов О.В., Янко І.В. Правила змагань з багатоборства груп захоплення. – К.: МВС України, 2002. – 69 с.
23. Бабенко В.Г. Вплив окремих історичних фактів на сучасну систему фізичної підготовки та перспективи її розвитку в органах і підрозділах внутрішніх справ України (1991-2001 рр.) // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. Видання Національного університету фізичного виховання і спорту України, 2003. – № 4. – С. 67-70.
24. Бабенко В.Г., Янків О.А. Взаємодія і роль психолого-педагогічних процесів в системі професійного навчання працівників практичних органів і підрозділів внутрішніх справ України // Педагогіка, психологія та медико-

- біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. Зб. наукових праць / За ред. С.С.Єрмакова. – Харків: ХХІІІ, 2004. – №5. – С. 3-9.
25. Бальсевич В.К. Физическая культура для всех и для каждого. – М.: Физкультура и спорт, 1988. – 208 с.
26. Бальсевич В.К., Запорожанов В. О. Фізична активність людини. – К., Здоров'я, 1987. – 224 с.
27. Бандурка О.М. Діяльність ОВС в надзвичайних ситуаціях. – Харків, 1993. – 212 с.
28. Бандурка О.М. Основи управління в органах внутрішніх справ України: Теорія, досвід, шляхи удосконалення. – Харків: Основа, 1996. – 398 с.
29. Безверхня Г.В. Мотивація до занять фізичною культурою і спортом школярів 5-11 класів. Автореферат дис. канд. пед. наук, 2001. – 21 с.
30. Белорусова В.В. Воспитание в спорте. – М.: ФК и С, 1974. – 110 с.
31. Бех І.Д. Від волі до особистості. – К., 1995. – 136 с.
32. Брунер Дж. Процесс учения. – М.: Педагогика, 1967. – 98 с.
33. Брунер Дж. Психология познания. – М.: Педагогика, 1977. – 122 с.
34. Богданов Г.П. В целях индивидуального подхода // Физическая культура в школе, 1981. – №8. – С. 15-18.
35. Бойко В.В. Целенаправленное развитие двигательных способностей человека. – М.: ФК и С, 1987. – 144 с.
36. Бойко В.Ф. Методические материалы для подготовки слушателей к зачетам и экзаменам по курсу физической подготовки. – К.: КВШ МВД СССР, 1990. – 92 с.
37. Большая советская энциклопедия. М.: Советская энциклопедия. Т.13, 1973. – С. 425; т.16, 1974. – С. 194; т. 17, 1974. – С. 171.
38. Будагянц Г.Н. Пути повышения профессионального мастерства: Уч. пособие. – Луганск: РИО ЛАВД, 2005. – 449 с.
39. Будагянц Г.Н., Афанасьев В.А., Глазков В.А. и др. Огневая подготовка: Уч. пособие. – Луганск: РИО ЛАВД, 2002. – 112 с.

40. Булатова М.М. Теоретико-методичні основи реалізації функціональних резервів спортсменів у тренувальній і змагальній діяльності. Автореферат дис. доктора пед. наук. – К., 1996. – 50 с.
41. Булатова М.М., Платонов В.Н. Спортсмен в различных климато-географических и погодных условиях. – К.: Олимпийская литература, 1996. – 176 с.
42. Булатова М.М. Механізм розвитку витривалості. – К., 1992. – 54 с.
43. Булкин В.А. Педагогическая диагностика как фактор управления деятельности спортсмена. Автореф. дис. докт. пед. наук. – К., 1987. – 46 с.
44. Бутов С.С., Прокопенко В.В. Мотивація як компонент методики навчання курсантів із спеціальної фізичної підготовки. Мат-ли міжвузівської науково-практичної конференції. – К: НАВСУ, 2002. – С.41-45.
45. Васильев В.Н. Утомление и восстановление сил. – М.: Знание, 1984. – 60 с.
46. Васильев Г.І. Педагогічні умови адаптації курсантів до навчання у ВУЗах МВС. Автореферат дис. канд. пед. наук – Одеса: РВВ ОІВС, 1997. – 24 с.
47. Вельмякин В.Н. Боевое самбо и рукопашный бой для спецвойск. – Рязань: Виктор, 1993. – 172 с.
48. Верхошанский Ю.В. Основы специальной физической подготовки спортсменов. – Москва: ФК и С, 1988. – 331 с.
49. Виленский М.Я., Внуков А.П. Потребность в физическом совершенствовании и основы методики ее формирования у студентов // Теория и практика физической культуры. – 1983. – №5. – С. 33-35.
50. Вказівка МВС України від 17 квітня 1996 року № 2553/Кв “Про виконання Закону України “Про фізичну культуру і спорт”. К.: МВС України. – 6 с.
51. Волков Л.В. Теория спортивного отбора: способности, одаренность, талант. – К.: Вежа, 1997. – 128 с.
52. Волков Л.В. Спортивная подготовка детей и подростков. – К.: Вежа, 1998. – 190 с.

53. Волков Л.В. Возрастные особенности организации физической подготовки детей и подростков. Учебно-методическое пособие. – П.-Х., 1991. – 26 с.
54. Волкова Н.П. Професійно-прикладна фізична підготовка. Навчально-методичний посібник. – П.-Х.: Буклет, 1992. – 22 с.
55. Выготский Л.С. Педагогическая психология. – М., 1991. – 242 с.
56. Гайда С.П. Анатомія і фізіологія людини. – К.: Вища школа, 1972. – 216 с.
57. Гарбер Є.І., Козача В.В. Методика професіографії. – Саратов: вид. Саратовського держ. Університету, 1992. – 200 с.
58. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
59. Гроза В.О., Лазоренко М.Є., Михайлик А.Г., Турчин І.А. Забезпечення особистої безпеки співробітників міліції при проведенні спеціальних операцій. Методичні рекомендації. – Полтава, 2000. – 20 с.
60. Гужаловский А.А. Физическая культура в режиме дня. – Минск: Народная аскета, 1976. – 112 с.
61. Делікатний С.К., Поповнікова Ж.Ю., Пригунов П.Я. Основи професійної і педагогічної підготовки працівників особистої охорони. – К.: Генеза, 1998. – 229 с.
62. Державна програма розвитку фізичної культури і спорту в Україні. Затверджена Указом Президента України від 22 червня 1994 року № 334/94.
63. Діденко О.В. Педагогічні умови професійного самовдосконалення майбутніх офіцерів. Автореферат дис. канд. пед. наук. – Хм., 2003. – 17 с.
64. Дубогай А.Д. Структура мотивационных установок к занятиям физическими упражнениями у школьников младших классов // Социально-философские и методические аспекты массовой физической культуры и спорта. – Хм., 1990. – С. 35-37.
65. Дубогай О.Д. Моніторинг оздоровчо-виховного процесу молодших школярів // Матеріали IV Міжнародного конгресу “Олімпійський спорт і спорт для всіх”. – К., 2000. – С. 365.

66. Дубогай О.Д. Щоденник зміцнення здоров'я. – К.: Здоров'я, 1989. – 24 с.
67. Дурдинець В.В. На злочинність усім миром: виступи, статті, інтерв'ю. – К.: НАВСУ, 1998. – 328 с.
68. Добржияловски Я., Шмыгин И.Ю., Шаповалов Б.Б. Быть неуязвимым: войскам спецназа // Под ред. Управления профессиональной подготовки ГУРЛС МВД Украины. – К.: ХЕДА плюс, 1998. – 207 с.
69. Ена А.В. Вместо оружия. – Симферополь: Таврия, 1997. – 88 с.
70. Забезпечення особистої безпеки працівників органів внутрішніх справ при виконанні службових обов'язків: Науково-практичні рекомендації.// Під ред. Ануфрієва М.І., Кондратьєва Я.Ю. – К.: НАВСУ, 1999. – 18 с.
71. Закалюк А.П. Концепція створення місцевої міліції в Україні: історія та сучасні підходи // Матеріали науково-практичної конференції. – К., 1994. – 12 с.
72. Закон України “Про міліцію” від 20 грудня 1990 року. – С. 12-15.
73. Закон України “Про внесення змін і доповнень в Закон України “Про міліцію” від 19 червня 1992 року. – С. 3-10.
74. Закон України від 16 грудня 1993 року “Про державну службу” // Відомості Верховної Ради України, 1993. – №52. – С. 3-5.
75. Закон України “Про війська внутрішньої та конвойної охорони”. // Відомості Верховної Ради України, 1992. – №19. – С. 5-11.
76. Закон України “Про пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ” // Відомості ВР Ради України, 1992. – № 29. – С. 4-7.
77. Закон України “Про фізичну культуру і спорт”. Затверджений постановою Верховної Ради України від 24 грудня 1993 року № 3809-XXII.
78. Закон України “Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх” від 24 січня 1995 року № 20/95-ВР.
79. Закон України “Про вищу освіту” із змінами та доповненнями від 27.11.2003 р. № 1344-IV.

80. Закорко І.П. Спеціальна фізична підготовка у вищих навчальних закладах МВС України з урахуванням індивідуальних особливостей моторики курсантів. Автореферат дис. канд. наук з фізичного виховання і спорту. – К., 2001. – 18 с.
81. Запорожанов В.О. Контроль у спортивному тренуванні. – К.: Здоров'я, 1988. – 141 с.
82. Запорожанов В.О. Педагогічний контроль у спорті. – К.: Здоров'я, 1990. – 148 с.
83. Захаренко Ф.С., Бабенко В.Г. Правила змагань з багатоборства снайперів міліції. – К.: МВС України, 1996. – 43 с.
84. Заходи Міністерства внутрішніх справ України по виконанню Цільової комплексної програми “Фізичне виховання – здоров'я нації”. – К.: МВС України, № 5983/Чр від 4.11.98. – 5 с.
85. Збірник ситуаційних задач та алгоритмів правильних дій працівників міліції під час виконання службових обов'язків по ОГП та боротьбі зі злочинністю /Під заг. ред. Ануфрієва М.І. та ін. – К.: РВВ МВС України, 1999. – 83 с.
86. Зимняя И.А. Педагогическая психология: Учебник для вузов. – М.: Педагогика, 1999. – 384 с.
87. Звіт перед українським народом. Десять років на варті правопорядку. // Міліція України, 2002. – №2. – 24 с.
88. Зубалий Н.Д. Каждому допризывнику – значок ГТО. – К.: Здоровье, 1988. – 136 с.
89. Иванов В.С. Основы математической статистики. – М.: Физическая культура и спорт, 1990. – 176 с.
90. Іващенко Л.Я., Страпко М.П. Самостійні заняття фізичними вправами. – К.: Здоров'я, 1988. – 160 с.
91. Іващенко О.Ю. Україна кримінальна. Документальна хроніка з початку 90-х по наші дні. – Донецьк: Донеччина, 2002. – 304 с.

92. Иващенко Ф.И. Особенности установления психологического контакта с учащимися // Педагогика, – М., 1999. №2. – С.36-38.
93. Ильин В.С. Проблемы воспитания потребности в знании у школьников. – РнД: Кн. изд-во, 1971. – 224 с.
94. Ильин В.С. Формирование стремлений к знаниям, мотивации учения у школьников. – РнД: Кн. изд-во, 1975. – 167 с.
95. Ільїн Є.П. Мотиви людини: теорія та методи вивчення. – К.: Вища школа, 1998. – 294 с.
96. Ильин Е.П. Психология спорта. Современные направления в психологии: Учебное пособие. – Ленинград: ЛГУ, 1989. – 96 с.
97. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы: учебное пособие. – СПб: Питер, 2003. – 508 с.
98. Інструкція Департаменту федеральної поліції США та Директора ФБР FM21-20 “Тренування фізичної готовності державних службовців ФБР”// Переклад з англ. – К.: КПМ, 1995. – 12 с.
99. Інформаційний бюлетень по зарубіжних матеріалах. Фізична підготовка у військових закладах США. – М.: вид. МО СРСР, 1977. – 72 с.
100. История внутренних войск. Хроника событий. Сост. Г.С.Белобородов и др. – М.: Политиздат, 1995. – 152 с.
101. Казіміренко Л.І. Психологічна готовність до дії // Міліція України. – К., 1998. – №7-8. – С. 10.
102. Карпман В.Л., Білоцерківський З.Б., Гурков І.А. Тестування в спортивній медицині. – М.: ФК і С, 1988. – 208 с.
103. Кикнадзе Д.А. Потребности. Поведение. Воспитание / Под ред. и при участии В.Г.Афанасьева. – М: Мысль, 1968. – 385 с.
104. Кравченко Ю.Ф. На шляху перетворень // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції з проблем реформування органів внутрішніх справ на сучасному етапі. К.: УАВС, 1996. – С. 3-12.

105. Кравченко Ю.Ф. Актуальні проблеми реформування органів внутрішніх справ України (організаційно-правові питання). Автореферат дис. канд. юрид. наук. – К., 1998. – 20 с.
106. Кравченко Ю.Ф. Міліція України. – К.: Генеза, 1999. – 432 с.
107. Кремень В.Г. Система освіти в Україні: Сучасні тенденції і перспективи // Професійна освіта: педагогіка і психологія / За ред. Т.Левовицького, І.Вільш, І.Зязюна, Н.Ничкало. – Київ, 2000. – С. 11-31.
108. Концепція розвитку системи МВС України. Затверджена Постановою КМ України від 26 квітня 1996 року № 456.
109. Корж В.П., Воробйов П.Г. “Динамо” України: віхи історії. – К: Інтеграл, 1999. – 131 с.
110. Корнієнко М.В. Управління силами і засобами органів внутрішніх справ при ускладненні оперативної обстановки в сфері охорони громадського порядку. Автореферат дис. канд. юрид. наук. – К., 2000. – 22 с.
111. Котенев П.О. Методика социально-психологической диагностики уровня психической адаптации-дезадаптации: Учебно-метод. мат. – Москва: Акад. МВД РФ, 1994. – 111 с.
112. Лапутин А.Н. Обучение спортивным движениям. – К.: Здоров'я, 1986. – 214 с.
113. Лапутин А.Н., Бобровник В.И. Олимпийскому спорту – высокие технологии. – К.: Знання, 1999. – 164 с.
114. Леонтьев А.Н. Потребности, мотивы, эмоции: Конспект лекций. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1971. – 38 с.
115. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики. – М.: Мысль, 1965. – 572 с.
116. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1972. – 548 с.
117. Лефтеров В.О., Тімченко О.В. Психологічні детермінанти загибелі і поранень працівників ОВС: Монографія. – Донецьк: ДІВС МВС України, 2002. – 324 с.

118. Лещенко Г.А. Формування позитивної мотивації школярів до систематичних занять фізичними вправами. Автореферат дис. канд. пед. наук. – Т., 2002. – 20 с.
119. Ломов Б.Ф. Методологічні і теоретичні проблеми психології. – М.: Наука, 1984. – 446 с.
120. Лігоцький А.О. Система різнорівневої підготовки фахівців в Україні. Автореферат дис. докт. пед. наук. Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 1997. – 36 с.
121. Лукашев М.М. Десять тисяч шляхів до перемоги. – Москва: Молода гвардія, 1982. – 175 с.
122. Малыгина В.Ф. и др. Основы физиологии питания, гигиена и санитария: Учебник для техникумов / Малыгина В.Ф., Меньшикова А.К., Поминова К.М. – М.: Экономика, 1983. – 192 с.
123. Маркова А.К., Матис Т.А., Орлов А.Б. Формирование мотивации учения. – М.: Просвещение. 1990. – 156 с.
124. Маслоу А. Мотивация и личность: Пер. с англ. – СПб.: Евразия, 1999. – 478 с.
125. Матеріали експрес-дослідження НДІ НАВСУ, пов'язані з травматизмом та загибеллю працівників ОВС (дор. ДРП МВС України № 6/3-712 від 22.02.2002 р.). – К.: НАВСУ, 2002. – 79 с.
126. Матвеев А.П., Мельников С.Б. Методика физического воспитания с основами теории. – М.: Просвещение, 1991. – 191 с.
127. Медведев А.Н. Как дрались в НКВД. – Москва: Здоровье народа, 1993. – 512 с.
128. Методика підготовки та проведення лекцій у Національній академії внутрішніх справ України: Методичні рекомендації / О.Ф.Юрчук, А.М.Завальний, Т.Г.Корж; За ред. Є.М.Моїсєєва. – К.: НАВСУ, 2004. – 48 с.
129. Меерсон Ф.З. Адаптація, стрес і профілактика. – М.: Наука, 1981. – 278 с.

130. Меєрсон Ф.З., Пшеннікова М.Г. Адаптація до стресових ситуацій і фізичних навантажень. - М.: Медицина, 1988. – 267 с.
131. Міленін О.Л., Гусаров С.М., Коховський П.В. та інші. Історія Державної автомобільної інспекції. – Харків. Світлофор, 2002. – 312 с.
132. Минаев Б.Н., Шиян Б.М. Основы методики физического воспитания школьников. Учебное пособие для студентов пед. спец. высш. учебн. заведений. – М.: Просвещение, 1989. – 222 с.
133. Михайленко П.П. Українська державна варта // Іменем закону, 1992. – С. 3.
134. Михайленко П.П., Кондратьєв Я.Ю. Історія міліції України у документах і матеріалах: У 3-х т. – К: Генеза, 1997. Т. 1: 1917-1925. – 504 с.; Т. 2: 1926-1945. – 412 с.; Т. 3: 1946-1990. – 616 с.
135. Моджинский П. Военная и полицейская специальная система самозащиты без оружия. – Калиш (Республика Польша), 1998. – 88 с.
136. Наказ МВС СРСР від 29 липня 1986 року № 145 “Про затвердження Настанови з фізичної підготовки особового складу органів внутрішніх справ, Положення про службово-спортивний комплекс особового складу органів внутрішніх справ”.
137. Наказ МВС СРСР від 18 липня 1989 року № 136 “Про заходи по удосконаленню фізичної підготовки особового складу органів внутрішніх справ”.
138. Наказ МВС України від 16 березня 1992 року № 147 “Про затвердження Настанови по організації професійної підготовки рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України”.
139. Наказ МВС України від 12 грудня 1995 року № 810 “Про затвердження Положення про проведення Спартакіади МВС України”.
140. Наказ МВС України від 12 грудня 1995 року № 812 “Про затвердження Положення про конкурс професійної майстерності працівників органів внутрішніх справ”.

141. Наказ МВС України від 31 січня 1996 року № 60 “Про затвердження інструкції про відбір кандидатів на службу в органи внутрішніх справ України”.

142. Наказ МВС України від 24 липня 1996 року № 511 “Про затвердження інструкції про порядок проведення в органах внутрішніх справ, навчальних закладах, внутрішніх військах МВС України спортивних змагань, навчально-тренувальних зборів, масової фізкультурно-оздоровчої роботи та матеріально-технічного забезпечення учасників цих заходів”.

143. Наказ МВС України від 9 січня 1997 року № 26 “Про розмежування функцій між галузевими службами МВС України в організації діяльності органів внутрішніх справ, профілактичної роботи та боротьби зі злочинністю”.

144. Наказ МВС України від 11 жовтня 1997 року № 688 “Про затвердження типової структури органів внутрішніх справ”.

145. Наказ МВС України від 14 червня 1997 року № 400 “Про створення відділень та груп по роботі з населенням та громадськими формуваннями в адміністративних службах міліції”.

146. Наказ МВС України від 24 травня 1999 року № 410 “Про затвердження Положення про проведення Спартакіади центрального апарату МВС України із службово-прикладних та ігрових видів спорту”.

147. Наказ МВС України від 21 жовтня 2000 року № 759 “Про стан професійної підготовки та безпеки особового складу органів внутрішніх справ України та заходи щодо їх вдосконалення відповідно до завдань Президента України з питань забезпечення належного громадського порядку та протидії злочинності в державі”.

148. Наказ МВС України від 25 листопада 2003 року № 1444 “Про організацію професійної підготовки особового складу органів внутрішніх справ України”.

149. Наказ Міністерства освіти і науки України від 25 травня 1998 року №188 “Про нормативні документи з фізичного виховання”. – К.: Мін. осв. і науки України.
150. Насимовская Е.Е. Методы изучения мотивации личности. Опыт исследования личностно-смыслового аспекта мотивации. – М.: МГУ, 1988. – 178 с.
151. Настанова з фізичної підготовки для Радянської армії та військово-морського флоту. – М.: Військ видання, 1987. – 320 с.
152. Науково-практичний коментар до Закону України “Про міліцію”. – К.: УАВС, 1996. – 144 с.
153. Нове у тактиці дій військових нарядів. Навчально-методичні матеріали (збірка статей). – Москва: ВВ МВС СРСР, 1991. – № 1. – 64 с.
154. Общая психология / Под ред. Петровского А.В. – М., 1970. – 524 с.
155. Онул Л.П. Самозахист без зброї. – Кіровоград: Облполіграфвидання, 1990. – 149 с.
156. Оперативні частини і СМЧМ. Проблеми 1991 року. Навчально-методичні матеріали (збірка статей). – Москва: ВВ МВС СРСР, 1991. – № 2. – С.63.
157. Органы и войска МВД России: Краткий исторический очерк. – М.: Объединенная редакция МВД России, 1996. – 462 с.
158. Орлов В.И. Активность и самостоятельность учащихся // Педагогіка, 1986. – 88 с.
159. Основы психологии: Практикум / Ред.-сост. Столяренко Л.Д. – РнД.: Фенікс, 2003. – 704 с.
160. Пантік В.В. Формування мотивації до занять фізичними вправами дівчат 11-15 років, які проживають на території радіаційного забруднення. Автореф. дис. канд. пед. наук, 2001. – 21 с.
161. Папкін А.І. Особиста безпека працівників органів внутрішніх справ. – М., 1996. – 215 с.

162. Пастушенко Г.А. Домашнее задание по физической культуре. – К.: Здоров`я, 1986. – 88 с.
163. Первомайський В.Б. Судово-психіатрична експертиза: статті. – К.: Сфера, 2001. – 184 с.
164. Печенин А.К. Особенности мотивации слушателей вузов МВД России к предстоящей профессиональной деятельности и пути ее коррекции: Автореф. дис. канд. пед. наук. – М., 1997. – 23 с.
165. Печерский Н.В. Формирование познавательного интереса и активизации учебной деятельности студентов: Мат-лы конференции преподавателей ВГИФК. – Волгоград, 1974. – 123 с.
166. Пилюян Р.А. Мотивация спортивной деятельности. – М.: Физкультура и спорт, 1984. – 104с.
167. Платонов В.М. Адаптація в спорті. – К.: Здоров`я, 1988. – 216 с.
168. Платонов В.Н. Общая теория подготовки спортсменов в олимпийском спорте. – К.: Олимпийская литература, 1997. – 583 с.
169. Платонов В.Н. Подготовка квалифицированных спортсменов. – Москва: ФК и С, 1986. – 286 с.
170. Платонов В.М. Сучасне спортивне тренування. – К.: Здоров`я, 1980. – 336 с.
171. Платонов В.М. Теорія і методика сучасного спортивного тренування. – К.: Вища школа, 1984. – 352 с.
172. Платонов В.Н. Адаптация в спорте. – К.: Здоровье, 1988. – 216 с.
173. Платонов В.М., Булатова М.М. Фізична підготовка спортсмена. Навчальний посібник. – К.: Олімпійська література, 1995. – 320 с.
174. Платонов В.М., Гуськов С.І. Олімпійський спорт. – К.: Олімпійська література. Посібник у 2-х книгах, 1997. – 496 с., - 384 с.
175. Платонов В.Н., Сахновский К.П. Подготовка юного спортсмена. – К.: Радянська школа, 1995. – 287 с.

176. Плиско В.И. Формирование у сотрудников устойчивого психомоторного состояния к внешним проявлениям опасности. – К.: РИО МВД Украины, 1991. – 128 с.
177. Плиско В.И., Крутов В.В. Обучение сотрудников действиям в экстремальных ситуациях на занятиях по рукопашному бою.- К.: РИО МВД Украины, 1987. – 36 с.
178. Плиско В.И. Поединок с преступником, вооруженным пистолетом. – К.: РИО МВД УССР, 1989. – 124 с.
179. Плиско В.И. Защитные действия при нападении преступника, вооруженного ножом. – К.: РИО МВД УССР, 1989. – 61 с.
180. Плиско В.И. Преследование преступника на коротких и длинных дистанциях: Методические рекомендации по проведению практических занятий. – К.: РИО КИВД при УАВД, 1995. – 11 с.
181. Плиско В.И. Преодоление препятствий в условиях поединка с противником. – К.: РИО КИВД при УАВД, 1995. – 11 с.
182. Плотников К.Г. Исследование эффективности домашнего задания по физической культуре как составной части процесса обучения: Автореф. дис. канд. пед.наук. – Москва, 1979. – 31 с.
183. Поліція США: Поради інструктора по силовому затриманню злочинців. Методичні рекомендації, 2000. – 154 с.
184. Полиция и милиция России: Страницы истории. /А.В.Борисов, А.Н.Дугин, Д.Я.Малыгин и др. – М.: Наука, 1995. – 318 с.
185. Положення про проходження служби осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України. Постанова Кабінету Міністрів УРСР від 29 липня 1991 року № 114.
186. Попов В.А. Исследования динамики отношения молодежи к физической культуре и спорту и пути повышения ее спортивной активности. Автореферат дис. канд. пед. наук. – К., 1977. – 24 с.

187. Постанова Кабінету Міністрів України “Про державні тести і нормативи оцінки фізичної підготовленості населення України” від 15 січня 1996 року № 80.
188. Потебенко М.О. Координація боротьби з організованою злочинністю і корупцією в Україні і за кордоном. – К.: НАВСУ, 2001. – 14 с.
189. Правові основи міжнародної діяльності МВС України. – К.: РВВ МВС України, 1997. I т. – 346 с.; II т. – 255 с.
190. Практикум по спортивной психологии / Под ред. Волкова И.П. – Санкт-П.: Питер, 2002. – 288 с.
191. Психологический словарь / Под общ. ред. А.В.Петровского, М.Г.Ярошевского. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.
192. Пшеннікова М.Г. Адаптація до фізичних навантажень // Фізіологія адаптаційних процесів. – М.: Наука, 1986. – С. 124-221.
193. Райгородский Д.Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие. – Самара: Бахрах-М., 2003. – 672 с.
194. Ревель Ж.-Ф. Друга молодість демократії: Майбутнє демократичного імпульсу. – К.: Сфера, 2001. – 275 с.
195. Ревнивцев Б.А. Путь к пьедесталу. Аналитический подход в подготовке к соревнованиям. – Житомир: Олеся, 1994. – 90 с.
196. Решко С.М. Удосконалення навчального процесу зі спеціальної фізичної підготовки у вищих навчальних закладах МВС України // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. Видання Національного університету фізичного виховання і спорту України, 2001. – №2-3. – 6 с.
197. Рішення колегії МВС України від 5 лютого 1997 року № 2км/2 “Про затвердження Концепції розвитку системи психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів і підрозділів внутрішніх справ України”.
198. Рішення колегії МВС України від 15 липня 1997 року № 6км/2 “Про стан та заходи щодо удосконалення професійної підготовки, зміцнення

дисципліни і законності серед особового складу органів внутрішніх справ України”.

199. Рішення колегії МВС України від 20 липня 1998 року № 3км/5 “Про стан дисципліни і законності, забезпечення особистої безпеки працівників органів внутрішніх справ України”.

200. Рішення колегії МВС України від 21 жовтня 2000 року № 7км/9 “Про стан професійної підготовки та безпеки особового складу органів внутрішніх справ України та заходи щодо їх вдосконалення відповідно до завдань Президента України з питань забезпечення належного громадського порядку та протидії злочинності в державі”.

201. Рішення колегії МВС України від 26 листопада 2002 року № 14км/2 “Про хід виконання розпорядження Президента України від 26.03.2002 року “Про заходи щодо зміцнення дисципліни працівників та вдосконалення кадрової роботи у правоохоронних органах” .

202. Роша А.Н. Профессиональная ориентация и профессиональный отбор в органах внутренних дел: Учебное пособие. – М.: Академия МВД СССР, 1989. – 76 с.

203. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – М., 1946. – 704 с.

204. Синьов В.М. Науково-педагогічні проблеми розвитку відомчої педагогічної освіти у сучасних умовах. – К.: КІВС, 2001. – №6. – С.21-55.

205. Словник термінів з юридичної психології /Андросюк В.Г. та інші /Під ред. Кондратьєва Я.Ю. – К.: НАВСУ, 1997. – 120 с.

206. Советская милиция: история и современность (1917-1987) /Под ред. А.В.Власова. – М.: Юрид. Лит., 1987. – 336 с.

207. Советский энциклопедический словарь. М.: Советская энциклопедия, 1985. – С. 397.

208. Сологуб Є.Б. Центральні механізми адаптації до граничних фізичних навантажень // Фізіол. проблеми адаптації. – Тарту: Мінвуз СРСР, 1984. – С. 98-99.

209. Соціологічне забезпечення діяльності органів внутрішніх справ: навч.-практ. посібник // О.М. Бандурка, В.О. Соболев, І.П. Рущенко, О.Н. Ярмиш. – Харків: НУВС, 1996. – 35 с.
210. Соціолого-педагогічний словник / За ред. В.В.Радула. – К.: ЕксОб, 2004. – 304 с.
211. Спортивные и подвижные игры // Под ред. Портных Ю.И. – М.: ФК и С, 1977. – 382 с.
212. Статут патрульно-постової служби міліції. – К.: МВС України, 1995. – 239 с.
213. Столяренко Л.Д. Педагогічна психологія. – РнД.: Фенікс, 2003. – 544 с.
214. Тараненко А.Ф. Формирование мотивации к занятиям физическими упражнениями в зависимости от профессиональной ориентации: Автореф. дис. канд. пед. наук. – М., 1992. – 24 с.
215. Татаренко В.І. Основи рукопашного бою: Методичні рекомендації. – К., 2000. – 15 с.
216. Теория и методики физического воспитания // Под ред. Б.А.Ашмарина. – М.: Просвещение, 1990. – 286 с.
217. Теорія спорту // Під ред. проф. Платонова В.М. – К.: Вища школа, 1987. – 424 с.
218. Терещук О.В. Адміністративна відповідальність за корупційні порушення. Автореферат дис. канд. юрид. наук. – К., 2000. – 20 с.
219. Тимошук О.В. Державна варта Української Держави. (Історико-юридичний аналіз). – К., 1998. – 50 с.
220. Турчак А.Л. Попередження шкідливих звичок у старших підлітків засобами фізичної культури: Автореф. дис. канд. пед. наук. – К.: Інст. педагогіки АПН, 1993. – 24 с.
221. Указ Президента України від 21 липня 1994 року № 396/94 “Про невідкладні заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю”
222. Українець Л.М. Рукопашний бій. – Житомир: Прес-Форум, 1994. – 286 с.

223. Управление персоналом организации. Учебник // Под ред. Кибанова А.Я. – М.: ИНФРА, 1997. – 324 с.
224. Уэйнберг Р.С., Гоулд Д. Основы психологии спорта и физической культуры. – К.: Олимпийская литература, 2001. – 336 с.
225. Федоренко І.Н. Це славне ім'я - “Динамо”. – К.: Здоров'я, 1994. – 104 с.
226. Фомин Н.А., Вавилов Ю.Н. Физиологические основы двигательной активности. – М.: ФК и С, 1991. – 224 с.
227. Фізіологічне тестування спортсменів високого класу // Під ред. Д. Дункана, М. Дугала, Г. Уенгера, Г. Гріна та ін. (російською мовою). – К.: Олімпійська література, 1998. – 431 с.
228. Фізкультурно-спортивне товариство “Динамо” України. У питаннях і відповідях // Міліція України. 2000. № 11. – 8 с.
229. Харлампиев А.Л. Борьба самбо. – М., 1964. – 200 с.
230. Харлампиев А.Л. Самозащита без оружия: Учебное пособие. – М., 1958. – 355 с.
231. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность: Пер. с нем. / Под ред. Б.М. Величковского. Вид. у 2 т. - М.: Педагогика, 1986. Т.1 – 408 с.; Т.2. – 392 с.
232. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Фонд № 6: Правоохоронні органи. Спр. 78. – С. 1-250.
233. Цільова комплексна програма “Фізичне виховання – здоров'я нації” затверджена Указом Президента України від 1 вересня 1998 року № 963/98.
234. Циба В.Т. Математичні основи соціологічних досліджень: кваліметричний підхід. – К.: МАУП, 2002. – 248 с.
235. Чуносков М.О. Рукопашний бій. – Сімферопіль: Таврія, 2000. – 138 с.
236. Чух А.М. Індивідуалізація фізичної підготовки курсантів військового інституту Національної гвардії України. Автореф. дис. канд. наук з фіз. вих. і спорту. – К., 1999. – 19 с.
237. Шапран О.І. Практикум із загальної педагогіки: Навчальний посібник. – П.-Х.: Пальміра, 1999. – 100 с.

238. Шейченко В.А. Проект доктрины вооруженных сил Российской Федерации. – Москва – Санкт-Петербург, 1997. – 34 с.
239. Экспериментальная психология / П.Фресс. – 12-е изд. – СПб.: Питер, 2003. – 160 с.
240. Юнак В.Ю. Наркомания – дорога в безодню. – К.: Здоров'я, 2001.– 160 с.
241. Яворська Г.Х. Основи педагогіки: Навчальний посібник. – Одеса: Юридична література, 2002. – 304 с.
242. Якобсон П.М. Психологические проблемы мотивации поведения человека. - М.: Педагогика, 1979. – 196 с.
243. Ярмыш А.Н. Наблюдать неотступно – К.: Юринформ, 1992. – 186 с.
244. Business- security. Журнал. – М., 1994. – 32 с.
245. Dember W., Earl R.. Analisis of exploratory, manipulatori and riosity behaviours. – Psychological Review, 1987. – 115 p.
246. Hapek F. Judo. Technika, metodyka nauczania i profilaktyka uszkoduen. – Krakov, 1997. – 81 p.
247. Wolf Horst. Judo-selbstverteidigung. – Berlin, 1983. – 206 p.
248. Kondratowicz Krzysztof. Jiu-jitsu: sztuka walki obronnej. – Warszawa, 1991. – 404 p.
249. Madsen K. Theory of Motivation //Human motivation.-Lincoln, 1985, – P.75-90.
250. Maslow A. Some educational implications of humanistic psychology // Harvard educational review. 1968. – № 4. – 688 p.
251. Modrzinski Piotr. Wojskowa walka wrecz. – Kalisz, 1998. – 88 p.
252. Modrzinski Piotr. Tonfa w praktyce. – Kalisz, 1998. – 64 p.
253. Patterson Ch. Humanistic Education, 1973. – 180 p.
254. Suino Niklaus. The Art of Japanese Swordsmanship a Manual of Eishin-Ryu Iaido. – Moskow: Grand, 1998. – 286 p.
255. Rogers E.M. / Diffusion of innovations. – № 4. Free Press. 1983.

ДОДАТКИ
